Сабрана дела
Змаја Јована Јовановића

XIV

Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.

ЗМАЈ ЈОВАН ЈОВАНОВИЋ

ЕПСКЕ ПЕСМЕ И ДРАМЕ

БЕОГРАД
Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д.
12. Кнез Михаилова 12.
1935

Сабрана дела

Јована Јовановића Змаја

на дигитални свет донео

Золтан Чала
zcsala@pm.me

ПРИРЕДИО
ЈАША М. ПРОДАНОВИЋ

I

ВИТЕЗ ЈОВАН

ОД АЛЕКСАНДРА ПЕТЕФИЈА

I.

Тешко жеже сунце, жеравица стара,
Са висине неба на једног овчара,
Може и не жећи, ако му је мило,
Овчару би топло и без њега било.

Љубав греје, жари, ово момче младо,
Сад је баш из села изјавило стадо;
Стадо траву пасе, овчар лежи, чека,
Под њим је широка опаклија мека.

Около је цветна ливада голема,
Он је и не гледа, кô да је и нема;
На добацу ј' поток водице хлађане,
Тамо су му очи као заковане.

Не гледа он поток, већем на потоку
Девојку гиздаву, румену, плавôку;
Њезиној дивоти од срца се чуди —
Ох, те дуге власи, — те округле груди!

У потоку цура кошуље је прала,
Кукорици Јанку душа је дрхтала;
Из воде се вид'ла два колена бела,
Е тиме је Јанка опила, занела.

Јер што тамо лешка, тај је момак мио
Кукорица Јанко, ко би друго био?
А у води тамо она је плавуша
Илка, што је Јанку и срце и душа.

»И срце и душо, мој голубе бели!«
Кукорица Јанко своме злату вели,
»Де, погледај амо тим звездицам' двема,
Знаш да моје срце других звезда нема!

Пошљи плаве зраке из твог ока симо,
Изиђи из воде да се загрлимо, —
Та још није ноћи, часком само скочи,
Да изљубим душу на те плаве очи.«

»Веруј, срце Јанко, хтела бих ти доћи,
Ал' много је посла, а близу је ноћи,
Хитам, јер ми вечер може пасти горка,
Знаш да сам сирота у мајке пасторка.«

То је рекла Илка срца жалоснога,
Па гледа и гледа око посла свога;
Ма се брзо овчар с опаклије диже,
Иде дики својој у потоку ближе.

»Ходи, грле, ходи, немој време губит,
Брзо ћу те, брзо изгрлит, изљубит,
Та маћеха твоја није овде близу, —
Ходи, да ми срце јади не прогризу!«

Изварô је цуру својим лепим реч'ма,
Па је грли јако, па је грли већма,
Слатких пољубаца пало ј' као више,
Шта је сто, шта ј' двеста, више, много више.

II.

А брзо је време хитало, летело,
Већ се по потоку вече руменело.
Беснила је дома Илушкина маћâ,
Што јој се девојка никако не враћа.

Љутита, зловољна, кô што ј' увек била,
'Вако је мислила, 'вако говорила:
»Идем ја по тебе, ал' чекај се само,
Чини ми се биће трке тамо амо!«

Тешко теби, Илка, сиротице јадна,
Ево ти за леђи авет горопадна,
Зинула је на те да ми те разбуди
Из љубавног санка на Јанкових груди'.

»Кујо, кучко једна, ти погани скоте,
Таке ли су ствари, таке ли срамоте!
Крадеш Божје дане, седиш с којекаки'...
Чујеш ли, бештијо, нек те ђаво таки...«

»Сад нек буде доста, чујете ли, мамо!
Престаните док вас на миру слушамо.
Увредите л' Илку још ма једном речи,
Бога ми, Бога ми, враг ће се излећи!«

Тако овчар старој маћеси дивани,
Да дршћућу своју драгану одбрани,
После тог је мало замишљено ходô,
Па је опет стао и још ово додô:

»Не тражите да вам кров над главом букне,
А букнуће ако Илушка јаукне;
И тако се мучи више нег' што треба,
А за ову јадну, суху кору хлеба.

Сад, Илушко, иди! Грло ти је здраво,
Викнућеш ми кад ти буде што неправо,
А ви не гледајте шта се коме мили,
Знамо ми и за вас, ко сте, шта сте били!«

Подигô је пртљаг Јанко момче младо,
Па с' упути право да потражи стадо;
Ну, где му је стадо?! — Мал' се није занô —
Ни полак га нема, и то раштркано.

III

Већ се било сунце спустило да зађе
Кад сиромах Јанко пола стада нађе;
А камô му других толиких оваца?
Ил' су код курјака, ил' код крадљиваца?

Где су, да су сада, доста да их нема;
Узалуд је брига и мука голема!
А куда ће сада? — Хучи ил' не хучи, —
Немаш, јадан, куда, већ управо кући.

»Но, чекај се само, тешко си га теби!«
Таке ј' мисли Јанко преврто̑ у себи,
»Госа ми је гуја и док се не једи,
А камо ли... али како Бог нареди!«

Тол'ко је мислио, више није знао,
А већем је стиго̑ и пред врата стао.
Пред вратима пушећ' љут господар стоји,
П' обичају своме овце да преброји.

»Господару драги, не бројте их сада,
И тако вам кажем: ту је пола стада;
Тешко ми је жао, ал' не знам помоћи!...«
Тако рече Јанко обарајућ' очи.

Зверио је госа своје очи мрке,
Подиго̑ је руку па засуко̑ брке:
»Бре, не шал' се, Јанко, ни белаја тражи,
Сваком је пресело ко мене раздражи.«

Кад је већ спазио да ту нема шале,
Од жестине му се косе подизале,
Од тешке љутине набрекле му жиле,
Па повика: »Виле, дај гвоздене виле!

Јо̑, обешењаче, пси ти месо јели!
Харамијо један, тако ли је, је ли?
Зар те зато храним, зар те зато појим?
Та цео си крвав пред очима мојим.

Торњај се одавде, бежи док те несам —«
Тако се господар дерао кô бесан.
Трипут се окрен'о шта би дохватио,
Што је прво нашô, тим га је повијô.

Бежао је Јанко кол'ко је брз био,
Ал' немојте мислит да се поплашио,
Стојô би он да их и двадесет има,
Ма да још не броји ни двадест година.

Бежô ј', јер је знао сам своју кривину,
Бежо ј', јер је знао у миш'цам јачину,
А жао му било да закука саде,
Под чијим је кровом откако се знаде.

Бежô је док није одмакô далеко,
Па онда је стао кô да ј' нешто чекô.
А куд ће? Како ће? Шта је наумио?
Није ни сам знао, збуњен је био.

IV

Кад је бистри поток, што село пресеца,
Огледалом постô звезда и месеца,
Код Илкине куће, у зелен-воћњаку,
Десио се Јанко сам самцит у мраку.

Изнео је фрулу да мало посвира
Ону тужну песму што у срце дира;
Падала је роса, ил' су сузе биле,
Што су ражаљене звездице рониле.

Спавала је Илка под чистом ведрином,
Успавана санком, умором, тишином;
Сад је тужна фрула разбуди из санка,
Скочи да потражи свога милог Јанка.

Брзо га је нашла, а када га спази,
Сва се упрепасти, сва се пренерази, —
»Јанко драги, шта је? Та блеђи си него
Онај месец што је за облак забегô!«

»Хеј душице драга, како да не бледим,
Данаске те можда последњи пут гледим!«
»А мој драги, већ сам забринута јако,
Молим ти се, мани, не говори тако!«

»Последњи пут, драга, моје т' грле руке,
Последњи пут чујеш моје фруле звуке,
Ноћас ћу се на пут, на далеки, дати, —
Сиротице моја, ти ћеш самовати!

Спустио је чело, а на груди њене,
Све јој је исказô јаде небројене,
Ту се двоје драгих грлило, љубило,
Он је сузе крио, срамота га било.

»Е, сад, ружо, збогом! Збогом, Илка, сада!
Срећна буди, срећна, сети ме се када!
Кад видиш где вихор сухо гони грање,
Нек ти на ум падне моје путовање!«

»Збогом, Јанко мили, кад већ мораш ићи!
Увек ће те моје молитвице стићи,

Па кад спазиш цветак где крај пута вене,
Тад се сети мене, моме остављене!

Па се растадоше као лист од гране; —
Илка је сузила и ноћи и дане;
Кô да море носи у том оку плавом,
Јанко ј' своје брисô широким рукавом.

Ишô је, ишô је, не гледајућ' пута,
Све је њему једно ма куд да залута;
Крај пута су деца проводила шале,
Овце су блејале, клепке клепетале.

Ништ' он није видô, ништ' он није чуо; —
Само кад се једном селу обрнуо,
У мраку се торољ дизô издалека,
Па је за њим гледô као авет нека.

Да је сада когод близу њега био,
Уздисај би чуо, сузу би видио;
Високо су дропље над њиме летеле,
Па ни оне нису чуле ни виделе.

Иде момак, иде, само преда с' гледи,
Опа[illegible] за њим шушти и лекеди,
С [illegible] она га тишти и обара, —
А [illegible] срце — сиротог овчара.

V.

Кад [illegible]д сагô господштини сунца,
Широ[illegible] је пӯста примила бегунца;

Цела дуга дана, од зоре до ноћи,
Саме празне равни гледаше му очи.

Ту нема дрвета, цвета ни бусија,
На реткојзи трави мало росе сија,
А да шта је оно međ' шашом румено?
Оно је језеро зором озорено.

На језеру нема ни сплава ни чуна,
Једна само шеће чапља дугокљуна;
А небо је чисто, нигде ни облака,
Место њих су јата дивијих патака.

Путовô је Јанко, за њим тамна сена,
А у њему тамна мисô развијена;
Свуда је допрло сунце пламенито,
Само ј' у њем' хладно и тамно тамцито.

Кад је већем данак око подне био,
И момак се сети да је огладнио;
Још је јуче ручô, — Бог ми га помогô!
А од тога доба поднео је много.

Седе поред торбе, узе хлеба мало,
И комад сланине што му је остало;
И небо и сунце весело су глâли,
И делибаб сјајни на тај ручак мали.

После ручка уста, па језеру оде,
Да се понапије оне бистре воде,
Слатко му је пало, једва се нагута,
Пунио је шешир и два и три пута.

Текем што се мало од воде удали,
Тежак сан му трудном на очи навали,
Стаде па са леђа опаклију скину,
Спусти се, уморан, па тихо почину.

Санак га је одвô селу маленоме,
Држао је Илку у наручју своме,
Ал' баш кад јој љубну уста од шећера,
Грмљавина силна санак му растера.

Обазрô се собом да се види гди је,
Ал' ветрови хује, црн се облак вије;
Како ли се брзо то време промени!
Баш кô твоја срећа, путниче милени.

Оно ведро небо све се већма тмуши,
Грми, тресак бије, земљу да поруши;
Теретни облаци све се низе доли,
Те се наједанпут силан пљусак проли.

А Јанко је обод шеширу изврн'о,
Опаклију своју оналич огрн'о,
На ћулу се нагô па се загледао,
А у шта је гледô, ни сам није знао.

Не трајало дуго, па се опет стиша,
Сустао је ветар, сустала је киша;
Пустара је она која је и била,
Само се истоком дуга обавила.

Сад се Јанко стресô, па се даље крен'о, —
Хладовина ј' била, поље заливено.
Већ и сунце зашло, помрчина с' вије,
Јанко још путује, још застао није.

На лево је сврн'о са великог друма,
Ту га је примила црна, густа шума,
Ту су неке зверке убијене биле,
Сила Божја врана очи су им пиле.

Њему то не смета, ни шума ни вране,
Њега забављају мисли расејане.
Сипао је месец своје зраке жуте
Кроз дубоку шуму, да му каже путе.

VI

Већ је, богме, било скоро пола ноћи,
Кад му неку светлост запазише очи,
Кад је ближе стао, вид'ли се прозори,
А кроз њих се вид'ло да свећица гори.

Није Јанко сада размишљао дуго,
Рече: »То је чарда! — Шта би било друго?!
Још нису поспали, хвала милом Богу,
Бар се опет мало одморити могу.«

Фалио си, Јанко, ујешће те змија, —
То је кућа дванêст љутих пустахија,
Па још није празна, већ, гле твога јада,
Свих дванêст другова код куће су сада.

Пустахије, поноћ, нацаци, ханцари,
Кад човек промисли, незгодне су ствари,
Ал' се мом јунаку срце не покуњи,
Он одмахну главом па оде међу њи'.

»Да вам Господ Бог да добро, благо вече!«
Овако их Јанко поздрављајућ' рече,
На то сваки скочи да пиштољ дохити,
Харамбаша поче 'вако говорити:

»Несрећниче један, откуд си, без трага,
Како смеде прећи преко нашег прага,
Можда т' чека мајка ил' љубавца млада,
Нек ти се ниједно отсада не нада!«

А Јанково срце нит' је јаче било,
Нити му је лице штогод побледило;
Слушао је како харамбаша прети,
Па ће после и он овако почети:

»Ко имаде штогод што му живот слади,
Ако вас се клони, врло добро ради;
Мој је живот горак, терет ми га вући,
Зато смем куд хоћу без зазора ући.

Па сад, ако хоћеш, живот ми поклони,
Па до зоре мене ево овде склони;
Желиш ли ме убит, ево ме, уби ме,
Бранити се нећу, а немам ни чиме.«

Сви су се другари зачудили томе,
Само харамбаша скочи Јанку моме:
»Чу ли ме, синовче, једну ћу ти рећи,
Из које се могу три-четир' излећи.

Славу ли ти твоју, ти си кô што треба,
Вредан си да имаш бољу кору хлеба,
Смрт је теби ништа, живот ти је чама,
Ево наше руке, придружи се нама.

Ми шале сечемо, бијемо, робимо,
Где блага видимо, тамо јуришимо; —
Видиш ово буре, ту је само злато,
А овде је сребро: — но, шта велиш на то?«

Шта се није врзло Јанку по мислима,
Ал' притворно весô рукује се с њима:
»Ево моје руке, ја остадох с вама,
Ја сам увек весô међ' 'ваким браћама«.

»Е, сад ћемо, момци, с њим да проведемо!«
— Харамбаша дрекну: — »Дајте да пијемо!
Поповога вина донес'те ми амо,
Дедер да бокалу на дно погледамо!«

Ждерала су браћа све више и више,
Силни им бокали памет сахранише.
И новога друга терали су јако,
Јесте пио Јанко, али све полако.

Кад је већ пијанце вино надјачало,
Све се повањало, кô мртво поспало,
То је управ било добро дошло Јанку,
Па 'ваку здравицу пије на растанку:

»Лаку ноћ ти желим, дружинице худа!
Спавајте, сневајте до страшнога суда!
Многима сте досад погасили свећу,
Ни ја сада васке пожалити нећу.

Сад, моји рукави, да вас пуним благом,
Па да живим срећно с мојом милом драгом!
Не дам више да се пати и робује,
Жена ће ми бити, Бог ми је дарује.

Сазидаћу кућу на најлепшем месту,
На бесни' ћу коњи' довести невесту,
Купићу јој свега, само нек захтева, —
Слађе ћемо живет нег' Адам и Ева.

Створитељу Боже, куд сам се ја занô,
Да однесем благо што је упљачкано.
Што на свакој пари крвца се црвени,
Па ту да је срећа и благослов мени!

Ни дирнут га нећу, не могу, не могу!
Згрешио бих љуто и себи и Богу,
Слатка моја Илка, како ти је да је,
У Бога се уздај, та он те познаје.«

То је рекô Јанко, па се маши свеће,
У брзе кораке напоље потече,
Да подјежe кућу са све четир' стране,
Нек погано гнезго пане и пропане.

Планула је трска, плам за пламом хрли,
А када се цео у коло загрли,
Црвен, ватрен језик до неба исплази,
Небо црни, месец све блеђи долази.

Необична ј' светлост, свака птица стрепи,
Узрујале с' сове и мишеви слепи;
Чудно је хујање, чудно гролетање
Кроз то густо лишће и кршасто грање.

Кад је прво сунце зором засијало,
На црну је ову разгарину пало,
Још кроз прозор мало бео дим пробија,
Где спаљени леже дванêст пустахија.

VII

Јанко нам се држô једног пута права,
Већ је седмоседам прешао држава,
Ишô је по дољам' и по планинама,
И не мисли више о пустахијама.

Наједанпут нешто у даљини сину,
Познô је хусаре по оделу њину,
Дивне коње јашу, хале и жераве,
А оружје што је, то су муње праве.

Кад их спази Јанко, мал' што не полуди,
Потрча му срце да пробије груди.
Мислио је: ала да ме приме к себи,
Никад лепшег дана дочекао не би'.

Кад је већем био близу коњаника,
Генерал од војске смејућ' се повика:
»Хеј земљаче, пази, на главу ћеш стати,
Ко те враг научи тако туговати.«

А Јанко уздахну' па им тихо вели:
»Туга мене гони кроз овај свет бели,
Него да ме примиш међ' коњике твоје,
Питао бих небо шта му звезде стоје.«

»Е мој драги синко, промисли се боље,
Јер куд ми идемо, тамо с' бије, коље,
Ми у даљну земљу француску идемо,
Противу Турака да им помогнемо!«

»Та то ми је мило, то ми срце иште,
Убојне мачеве, крваво бојиште,
Јер ја морам сећи, клати се и борит,
Друкчије ће мене тегоба уморит.

Истина да нисам још коњаник био,
Ал' сам на магарцу јахат научио.
Бог је коња, седло, саздô за Мађара,
Кô што знате, то је пословица стара.«

Доста рече Јанко живахном беседом;
Још више пламеним оком и погледом;
Заволе͡о га вођа, па му коња даде, —
Ето нашег Јанка где хусар постаде.

Сад да ти је видет радости големе,
Играјућ' облачи чакшире црвене,
Ћурдију огрће, мрке брке маже,
Сјајну сабљу диже сунцу да покаже.

Кад поседе коња нови мој јуначе,
Нејахана хала упропнице скаче,
Ал' он тврдо седи и не помиче се,
Та не би посрн'о, да се земља тресе.

Сви су се чудили стасу и понику,
Развијеној снази и лепоме лику;
И гдегод је ноћи на конаку био,
Плакале су цуре кад је полазио.

Гледао је Јанко убаве туђинке,
Гледајућ' се сећô своје миле Илке;
На многим местима много лепих има,
Тек његова Илка њему је над свима,

VIII

Ишла ј', ишла војска храбрених хусара,
Докле није стигла у земљу Татара.
Кад унађе војска, мал' се не устрави,
Јер овде су људи све сами псоглави.

Цар свију Татара 'вако ће им рећи:
»Ху, како сте смели границу ми прећи,
Дигли сте се на ме, па још оружани,
Знате л' да се Татар људским месом храни?«

Кад почуше шта је, побледи им лице,
Гдеком се заблиста испод трепавице;
А да се противи и не мисли нико,
Јербо је Татара хиљаду толико.

Невоља је била, ал' срећа од Бога,
Те спазише овде краља арапскога,
Који ј' давно негда у Мађарској био,
Тамо се гостио, с Мађарима пио.

Арапин је томе благодаран био,
Па је Татар-цару 'вако говорио:
»Господине брате, носим једну жељу,
Учини по жељи старом пријатељу.

Ови страни људи мени су познати,
Тај ниједан не ће на те војевати,
Ја те молим лепо, да их ниси дирн'о,
Већ пустио путем нек' одлазе мирно.«

»Кад желиш, просто им, широка им цеста!«
Рекô царе, па их отпустио сместа,
Још им дао исправу којом заповеда,
Да их свуд и свакад пропусте без вреда.

Истина, није их нико задржавô,
Ал' опет су зато журили се здраво,
Из овога краја где светина једе
Све једно те једно: смокве и медведе.

IX

Дуго су гледале татарске планине
Где одмиче војска од границе њине,
И већем је стигла талијанске друме,
И ушла у густе рузмаринске шуме.

У земљи Талији свашта доста има,
Још само да није тако јака зима,
У њој су вечити ледови и мрази,
И сад једва војска кроз снегове гази.

Ал' Мађари трпе зиму и најјачу,
Кад мало озебу, са коња поскачу,
Па упрте коње на кркаче своје,
Тако се угреју, — још се и озноје.

X

И тако су прошли пољску жупанију,
Одатле су стигли у земљу Индију,
Из Индије могу у Врансеску таки,
Само што су пути врло неједнаки.

Још усред Индије хунке су малене,
Па што даље идеш, све су више стене,
Све се виша брда на виша налегла,
А на међи, ту су до неба досегла.

Овде су морали од тешке врућине
Скинути мараме и горње хаљине;
А како и не би, та за име света,
Сунце им је било на два пушкомета!

Густ и дебô ваздух што је испод неба,
Гризли су и јели место другог хлеба;
А шта су чинили кад су жедни били?
Цедили су облак па су тако пили.

На врх брега дању ни да човек кочи,
Ту су путовали само о поноћи;
Лагацко су ишли, нису брже смели,
Јер су често коњи о звезде запели.

Једном о поноћи, кроз звезде газећи,
Кукорица Јанко овако ће рећи:
»Доле, људи кажу, кад год звезда пане,
Онда један човек на земљи издане.

Хеј, ала је срећна Илкина маћија,
Што се не познаје која ј' звезда чија,
Сад бих с места њену гурнуо без трага,
Да се ослободи јадна моја драга!«

Затим, кад су прешли преко камивала,
Већ се окренула низбрдица мала,
Већ је хладан ветрић духô кроз врућину,
Чим су опазили вранцеску долину.

XI

Вранцеска је земља особитог баја,
Као да је парче негдашњега раја,
Зато ј' Турчин давно у њу упро очи,
А сад мисли да ће отети је моћи.

Кад су у њу стигли путници Мађари,
Увелико Турчин по њој пали, жари,
Одр'о је цркве и домове разне,
Богате подруме оставио празне,

Многа места горе од турскога плама,
И многи су пали под њиним сабљама.
По главном су граду шаторе распели,
Краља протерали, ћерку му отели.

Кад су вид'ли тако безаконе ствари,
Заплакали су се мађарски хусари,
Кад су вид'ли сама одгоњена краља,
Кад су чули шта се још и више справља.

А краљ им је рећô своје туговање:
»Погледајте, браћо, моје худо стање,
Ја сам имô блага пуне беле дворе,
А сад сам пострадô, да не може горе.«

Ђенерал је краља лепо поуздавô:
»Не брини се, краљу, овој земљи главо,
Биће турских глава по долина' твоји'
Само кад ја скочим с витезови моји.

Ноћас ћемо лећи да се одморимо,
Јер су дуги пути, дуго се мучимо,
Ал' чим зора гране, скочићемо чило,
Да ти повратимо што је твоје било«

»Ја̑о, а ћерку моју, ко ће ми њу дати!«
Јаукн'о је краљу, па бризну плакати.
»Везир ми је однô, ко ми је поврати
Нек му љуба буде, зетом ћу га звати.«

То и јесте речца, срце да подбоде,
Свако кад је чуо, 'вако мислит оде:
»Ево мени среће, ја ћу је отети,
За ћу је донети, ил' за њу умрети!«

Кукорица Јанко међ' њима је био,
А ни чуо није шта је краљ зборио,
Његове су мисли негде у даљини;
Шта сад нека лепа сиротица чини.

XII

Други дан се зора на истоку нађе,
По свом обичају и сунце изађе,
Ал' и хоће данас сагледати чуда,
Што га нема увек, што га нема свуда.

Ударише бубњи и свирала јасна,
Поранила ј' наша хусарија красна,
Дуге сабље бруси, добре коње глади,
Певајућ', звиждући свога посла ради.

Нипошто се није светли краљ Бранцеза,
Одвојити хтео од наших витеза,
Хтеде и он ићи да се уз њих бори,
Ал' му наш ђенерал 'вако проговори:

»Светли, стари краљу, ти се тога ма'ни,
Већ су тебе прошле битке и мегдани,
Ма да ти је воља заостала стара,
Шта ћеш, кад ти мишца њој не одговара!

Ти се Богу моли, и на нас ослони,
Па пре нег' што сунце за гору се склони
Потегнуће Турчин завичају своме,
А ти ћеш седети на престолу твоме.«

Па поседе коња хусарија лака,
И похита брзо табору Турака,
Брзо их је нашла где леже по трави,
Брже их поздрави и рат им објави.

Ударише снова бубњи и борије,
Страшно се опрема да се бојак бије,
Страшна наста вика и звекет челика, —
То ј' навада стара била у Мађара.

Немирни су момци коње мамузали,
Немирни су коњи ногама копали,
Тутњила је земља кô да земља није,
Већ кô да јој срце од страхоте бије.

Турски ј' везир био грдна нека здуха,
Чудно грдне главе, грднога трбуха,
Од пића му ј' била носина велика,
Као каква зрела црвена паприка.

Трбушасти везир, паша учтуглија,
Разредио ј' чете ћелавих балија,
И ма да је Мађар јуришао слепо,
Опет су се они одржали лепо.

Ал' бадава, брате, бољи су Мађари,
Ред се турски мало по мало поквари,
Клонули су Турци, и за часак, ено,
Где је била трава, море је црвено.

Хеј, брате јуначе, било је врућине,
Брегови се дигли — све турске лешине,
Ал' још живи паша бахрати, главати,
Кукорица Јанко мери да га смлати.

Кукорица Јанко не шали се с њиме,
Већ му проговара: »Чекај, пријашине,
То големо тело за једног много је,
Сад ћу ја учинит да вас буду двоје!«

Тако је и било као што је рекô,
Дебелог је пашу по пола пресекô,
Стрмекн'о се паша и лево и десно,
И тако пропаде то господство бесно.

Кад спазише Турци да нема везира:
Терај, севај, бежи главом без обзира,
Можда би их и сад још носили краци,
Да их нису стигли хусари јунаци.

Боме су их стигли на среди пољане,
Посекли им оне главе обријане,
Још је само један одмакô балија,
И тај неће дуго, јер га Јанко вија.

Одмакô је синак посеченог паше,
И он нешто бело пред собом носаше,
Кћер вранцеског краља, стручак цвета бео,
Штоно му је отац од краља отео.

Једва једном Јанко стиже до његака,
Па му викну: »Стани, сто ти заверака!
Видиш ову сабљу, знаш ли шта ти прети?
Она ће ти душу у пакô однети.«

Ни за живот главе не би Турчин стао,
Да се коњ под њиме није стропоштао,
Стропошта се кљусе, па се мртво пружи,
Сад и пашин сине овако протужи:

»Смилуј се, смилуј се, живот ми опрости
Немој да погинем у раној младости,
Још сам нов у свету, живот ми је мио,
За друго не марим, ма све изгубио.«

»Не требам ти ништа, кукавичин сине,
А не вредиш да ти хусар главу скине;
Сад се таки вуци, па се дома хвали,
Какав сте данаске мегдан одржали.«

Обрадован Турчин усто̂ па отишо̂,
Кукорица Јанко са коња се сишо̂,
Приступио тамо где је она мила
Кћи францеског краља у несвести била.

Док је Јанко смишљо̂ како ће помоћи,
Она се разабра и отвори очи;
Ох, како је красна, како ј' дивна била!
Кад га је спазила, 'вако ј' говорила:

»Не питам те ко си, мој избавитељу,
Ал' ја ти дугујем благодарност вељу,
Па што год зажелиш, немој жеље крити,
Желиш мене младу, љуба ћу ти бити.«

И Јанкова крвца није била хладна —
У њему се роди бура горопадна...
Ал' је имо̂ снаге да се заустави,
Јербо му се Илка у мисли појави.

Умилним је гласом госпођици река̂:
»Хајде, душо, хајде, твој нас отац чека!
Кад будемо скупа, зборићемо више!«
И тако се двоје натраг повратише.

XIII.

Кад су тамо стигли где је бојак био,
Већ се онда данак вечеру клонио,
Сунце је гледало очима црвеним
Невеселим пољем, крвљу поливеним.

Није видл'о ништа сем крваве смрти,
Сем јата гаврана, што се зраком врти,
А то му је врло неугодно било,
Те се хитајући за гору спустило.

Од бојишта десно и језеро има,
Најбистрија вода у овим крајима,
Ал' сада је до дна мутна и црвена,
Јер је наша војска у њој умивена.

Лепо умивена, чиста како ваља,
Отпратила ј' граду вранцеского краља,
До краљева града нема дуго ићи,
Олако ће тамо и на конак стићи.

И тек што је стигла, а већ кога виде:
Са краљевом ћерком Кукорица иде;
Лепота девојка крај суморног Јанка
Била је кô сјајна дуга крај облака.

Па кад стари краљу јединицу спази,
Превелика радост мал' га не порази,
И тек кад је доста пољубаца пало,
Онда му се срцу прозборити дало.

»Е, оваквој срећи нема нигде пара!
Сад отрчи когод па зови кувара,
Нек вечеру спреми, што најбоље има,
Да проведем вече с мојим витезима.«

Неко поред краља речи му прихвати:
»Господине краљу, не треба га звати,
Спремљена је већем вечера поштена,
И ево вас чека, већ је унесена.«

Ове лепе речи краљевог кувара
Дирнуле су празан желудац Мађара,
Нису ни чекали да их дуго моле,
Поседи су брзо за пунане столе.

Па кô што је јутрос Турцима пресело,
Тако нападоше сад на добро јело,
Јер су гладни били, а ни чудо није,
Кад се од кон до кон лавски бојак бије.

Већ је пехар ишô побрзо, појако,
Кад им краљу поче говорити 'вако:
»Почујте ме сада, храбрени Мађари,
Имам да вам кажем врло важне ствари!

Прво, ти јуначе, што ми ћерку оте,
Што ми је избави јада и срамоте,
Што си јуче секô и борио с' красно,
Рад сам да ми кажеш твоје име часно.«

Некадањи овчар застиди се малко, —
»Ја се« — рече — »зовем Кукорица Јанко;
Име ми је просто, то већ и сам видим,
Ал' како је да је, ја га се не стидим!«

Краљ га је саслушô, па сад он прихвати:
»Ја ћу те, јуначе друкчије назвати:
Од данаске ти је Витез Јован име,
Краљ ти га је дао, поноси се њиме!

Већ чу ли ме, ти си у крвавом боју
Избавио мени јединицу моју;
Нек ти буде љуба, а ти зет буди ми,
Па још поред тога и мој престо прими.

Ја на њему седим од младих година,
Сад ме већ обара старост и седина;
Мисли су ми тешке, брига ми је спора,
Требам много мира и много одмора,

Тебе ће украсит ова круна света,
Да Бог дâ да народ уз тебе процвета!
А мени ћеш малу ћелијицу дати
Где ћу до самрти тихо мировати.«

То су биле речи францеского краља,
Што краљевски хоће правду да отаља;
Том се зачудише хусари остали,
А наш храбри Јанко овако захвали:

»Хвала, краљу, на тој превеликој части, —
Мило ми је, мило, — не могу исказ'ти!
То је слава лепа, то је милост многа,
Ал' веруј не могу примити се тога.

Кад бих хтео рећат зашто се не примам,
Ту вам врло дугу приповетку имам,
Но се бојим бићу на досади њоме,
А не желим бити никад и никоме.«

»Реци само, сине, макар да је много,
Премда би унапред погодити могô, —
Ситнарија ј' каква што ништа не вреди!«
На то Јанко поче кô што овде следи:

XIV

»Чиме да вам почнем?... Хајд', прво ћу тиме
Да вам приповедим шта ми значи име.
Међ' кукурузом су, кад сам био мали,
Мене људи нашли и тако прозвали.

Једног газде добра и поштена жена,
(Увек ми је света успомена њена)
Ишла да прегледа своје кукурузе,
Ту је мене нашла, па ме к себи узе.

Јер, како је срца милостива била,
Са моје се вриске тешко ражалила;
»Пазићу га, рече, као дар од Бога,
Та и тако немам сина рођенога!«

Нег' имала ј' мужа љута и злорека,
Који нас код куће траљаво дочека;
Ту је било псовке свакојака кроја,
Мал' те није пала и батина која,

Блажила га жена: »Та забога, чоче,
Несам могла махнут да скапа сироче,
Да са мене скапа дете, па ма чије,
Би л' могла чекати милости Божије.

Па веруј ми и то, неће много проћи,
Ово ће ти пашче бити од помоћи,
Ти имадеш стада и других добара,
А ту увек треба пастира, овчара.«

И тако је једва попустио жени,
Ал' никад се није одобрио мени,
Јер кад год сам после пофалио мало,
Хеј, тешких батина! — скупо ме је стало.

Трајао сам дане јадно и невољно,
Уживања мало, ћушака довољно; —
Једну ми је радост срећа даровала,
То је била једна девојчица мала.

Она своје мајке запамтила није,
Кад јој отац умре, оста код маћије,
Остала ј' сирота да злопати само,
Како јој је било — ја и она знамо.

Она ј' једна била радост за менека,
Једна ружа мога трновитог века,
Очаран сам био са њене дивоте; —
Нас су свуда звали: сеоске сироте.

Још сам за малена воло̂ код ње бити,
Нег' лепињу с сиром на поклон добити,
И једва сам чеко̂ да недеља сване,
Онда сам се с њоме сигро̂ довољане.

Па тако сам уз њу све старији биво̂,
И срце ми поче ударати живо,
А кад сам је првом пригрлио себи, —
Да с' небо рушило, ја га чуо не би'.

Често је маћеха карала и била
(А дабогда зато раја не видила!)
Још би горе било, да јој не попрети',
Да ће хуља бити ко се не освети.

Ал' и моја с' срећа на црње окрену,
Сахранисмо мога љутог газде жену,
Што је мене нашла, што ме ј' неговала,
Да ни права мати не би боље знала.

Мене не мож' свашта ражалити лако,
За мог сам живота врло мало плако̂,
Ал' на гробу моје хранитељке миле —
Ту су ми се сузе потоком пролиле.

И моја је Илка плакала за њоме,
Искрено ј' плакала, и могла је, боме,
Покојница стара тако ј' добра била,
И њојзи је страној добра починила.

Често ј' рекла: »Децо, ви се милујете,
А ја ћу се старат да се и узмете;
Па да видиш пара слична и ваљана,
Почекајте само годину-две дана.«

Ми смо и чекали тужно, невесело,
Кô што ј' она рекла, било би зацело,
(Јер на њену реч си могô се заклети),
Ал' шта ћемо кад је морала умрети!

После, — е па после, кад ње није било,
Надање се наше о камен разбило,
Но ми смо се млади. макар и без нада,
Онако волели као и дотада.

Како се судбина врти и окреће,
Узеде нам и то мало горке среће:
Једном ми се стадо некуда запасе,
Па зато ме газда отера ода се.

Ја похитах Илки да се још видимо,
Да се изљубимо, па да с' опростимо,
Од тога сам доба много путовао,
Док напокон несам међ' хусаре стао.

Није мени Илка рекла ни молила,
Да не љубим другу па ма каква била,
Нит' ја њојзи рекох да ми буде верна,
Знајућ' да је наша верност неизмерна.

Зато, светли краљу и краљева кћери,
За вас молим да ми нико не замери!
Илка ће бит моја, ако је још жива,
А о другој срећи срце ми не снива.«

XV

Приповетка ова многима је била
И нехотимице чело замутила,
А краљева ј' ћерка, ражаљена јако,
Нескривајућ' сузе плакала једнако.

И краљ се снуждио па му 'вако рече:
»Добро, сине, тебе нико терат неће,
Ја оваке људе љубим и поштујем; —
Ал' те пустит нећу док те не дарујем.«

Па отвори широм благајнице своје
Где му силни новци на гомила' стоје;
Напунише слуге једну врећу злата,
Све неких великих, дебелих дуката.

»Сад, Јован-Витеже, велика ти хвала!
Ова врећа злата награда је мала,
Ал' ти је понеси и с Илком подели,
Па будите срећни, здрави и весели.

Не задржавам те, јер знам шта те мори,
Знам како ти жеља за невестом гори,
Ал' друштво ти не дам, — ми ћемо сад сести,
Па некол'ко дана весело провести.«

Краљ је погодио шта нам Јанка мучи,
Он би, да је могô, одлетео кући!
Зато се опрости с краљем и с другови,
На галију седе кући да отплови.

Сви су га пратили до галије право,
П' онда: »Збогом! Збогом!« »Здраво, браћо, здраво!«
И нијëдан с њега очију не скида,
Док им не измаче оку ван довида.

XVI

Ишла је галија са Витез-Јованом
По широком мору, лако разиграном,
Његове су мисли много брже биле,
Што су испред њега кући одлетиле.

Ово ј' била мисô, што му дух окрепи:
»Илка моја драга, мој анђеле лепи,
Јеси л' помислила, да ћу ја сирома'
Овако богато вратити се дома.

А ја ти се враћам, собом срећу водим,
Да те изненадим, да те ослободим;
Руку ћеш ми дати, војном ћеш ме звати,
Моли ћемо Бога, ал' другог никога.

А мој љути газда, много си ме лемô,
Нека ти је просто, заборавићемо!
Што си ме отерô, на моју је срећу, —
Не, богами, ја те заборавит нећу!«

На мору је било кô што треба да је,
Његова галија, реци, летила је,
Већ се изгубише вранцески хатари,
Ал' где је Вранцеска, где ли су Мађари!

Шетао је Јован једно лепо вече,
Кад забринут крмар својим људма рече:
»Данас нешто сунце црвено заиђе,
А дабогда, да нас бура мимоиђе!«

Јован није чуо, он по броду хода,
Гледајућ' где лети пуно јато рода; —
Јесење је доба, ове птице миле
Мора да су гдегод у Мађарској биле!

Дуго их је гледô, па се забринуо,
Као да је од њих неке гласе чуо,
О Илки девојци, руменој, маленој,
И о домовини давно невиђеној.

XVII

Други дан се згоди по њиховој слутњи,
Ветар се подиже, а небо затутњи,
Грдно море јеца, диже се и гиба
Од бесних ветрова, немилосних шиба.

Самртна страхота срце оковала,
Ледена је крвца по жилама стала,
Залуду се леди и доле и горе,
Нема ту помоћи, свуд је пусто море.

Побише се муње по мрклој тамнини,
Гром из грома бије, тако ти се чини,
Још једаред груну — а већ нема лађе...
Запаљено тоне раздрто комађе.

Сироти бродари лете у поноре,
Једни су већ мртви, други се још боре.
А наш Витез Јован, је ли и он с њима?
И он је међ' оним бурним таласима.

Ал' кад му је било таман да с' удави,
Смилова се небо, те му помоћ справи,
Чудновату помоћ, баш у крајње доба,
Да га тако грозног ослободи гроба.

Таласина грдна отрже јунака,
Па га диже горе управ' до облака,
Ту он спази да му другог спаса нема
И ухвати облак рукама обема.

Ала га је љуто пригрлио к себи,
Никаква их сила раставила не би.
Хитао је облак брегу на баиру,
Где ће Витез Јован сићи се на миру.

Прво је и прво Богу рекô хвала,
Што га је његова милост уздржала,
Прежалио ј' благо, јер му радост беше,
Што му мутни вали живот не отеше.

Текем што је Јован разгледô литице,
Спази једно гнездо, гнездо ноја птице,
Стари ној у њему храни своје младе, —
Јовану Витезу нешто на ум паде,

Брзо лаким кроком унапреда крочи,
Кад до гнезда стиже, он на птицу скочи,
Удари јој ребра оштром мамузином,
Чудан парип прну широком висином.

Мучила се птица да га како стресе;
Јест! Јован се држи и не помиче се.
Загрлио ј' птицу па управља њоме
Десно, лево, право, по »ћеифу« своме.

Прошô ј' силне земље, Бог те пита како;
Једном кадно сунце прве посла зраке,
Позната му беше околина цела, —
Гле, та оно ј' кула његовога села.

Ала нам се Јован обрадовô јако,
Не мога одолет, већ се и заплакô,
Него већ и птица није могла више,
Ту се обадвоје на земљу спустише.

Била ј' нека хумка, ту се птица пружи
Дрхтала ј' сирота једва још дишући,
А Јован се сиђе, остави је, оде
Куд га жеља тера, куд га мисли воде.

»Не носим ти блага, ни богата дара,
Ал' јоште је срце, још је верност стара,
А то ј' теби доста, Илка моја мила!
Знам већ да си ме се тешко зажелила.«

Тако мислећ' стиже до првих улица,
Ту је чуо праску кола и тарница,
С буради у среди, с чаброви на страни,
У бербу су ушли весели сељани.

Он их познô није, а ни они њега,
Он је имô посла много важнијега,
И за тили часак већ је тамо био
Где се оно с Илком ноћу раставио.

Ала је дрхтао кад је к врат'ма стигô,
И једва је ногу преко прага дигô,
Ушô је, ал' јаој, шта ће то да буде!
Спазио је само непознате људе.

»Мора да сам кућу хитећи помео!«
Помисли и већ је натраг поћи хтео,
Ал' га једна млада стаса маленога
Спази па запита: »Тражите ли кога?«

Казао се ко је Јован момче младо,
»А гле, мене сада, једва вас познадо', —
И јесте вам лице прижега припекла!«
Тако му је млада забуњена рекла.

»Та униђ'те мало, Бог ми вас помогô.
Имам да вам ређам догађаја много.«
Уведе Јована, столицу му даде,
Па умилним гласом зборити му стаде:

»Ви већ ваљда мене и не познајете?
Ја сам оно мало суседово дете,
Илка ме ј' волела, та шта и шта није...«
»Ох, казујте, драга, где је Илка, гди је?«

Тако рече Јован, не чекајућ' више,
А млади се на то очи засузише.
»Тужан браца Јанко, несрећа ј' голема,
Не могу је тајат: Илке више нема!«

Добро што је Јанко на столици био,
Друкче би се мајде о земљу ударио;
Руке ј' дизô к срцу, као да ће саде
Истргнут из њега грдне, љуте јаде.

Тако је седео, рукама на груди',
П' онда је промуцô, кô да с' из сна буди;
»Је л' да се удала, је л'те да је тако,
Онда ћу се смирит, онда ми је лако!

Бар се могу надат да ћу је кадикад
Видети, а мртву нећу никад, никад!«
Ал' те горке сузе што их лила млада,
Каз'ле су му да се узалуду нада.

XVIII.

Наслонио ј' на сто главу малаксану,
Плаховита суза из ока му пану,
Што је муклим гласом загушено рекô,
То је често горким јецањем пресекô.

»Зашт' нисам у боју погинô од мача,
Зашт' ме оно бурно море не надјача,
Зашто ме је, зашто и родила мати,
Да се тако мучим, да се тако патим?«

Напослетку веће, уморени јако,
Одуминули су болови полако:
»Ода-шта ј' умрла, ода-шта и како?«
Питô је, а млада одговори 'вако:

»Богме је, сирота, претрпела сила,
Знате јој маћију каква ј' куја била,
Но каква је била, тако је и прошла,
До прос'јачке торбе под старост је дошла,

Нег' вас је Илушка спомињала јако,
Издишућ' је рекла: »Збогом, браца Јанко,
Ако ме волите, ево другог света,
Љубићемо с' — тамо нико нам не смета.«

За тим је умрла кô голубче мало,
На погребу њеном све се село стало,
А сваком се суза на очи отела;
Ту јој је гробница, близу више села.«

Замољена ј' млада одвела Јована
Тамо где му драга лежи закопана
Ту га пусти сама, па се кући врну,
А Јован ми паде на земљицу црну.

Помислио ј' назад' на то време мило,
Кад ј' Илкино срце жива ватра било,
И срце и лице, — а сад ево оба
Труну, вену, сахну сред леденог гроба.

Већ је сунце село, а дигла се тама,
Блед је месец тињô међ' бледим звездама.
Тужно ј' било време, мирно и маглено,
И Јован се већем с милог гроба крен'о;

Ал' се опет врати — над гробом се била
Лепа румен-ружа лепо расцватила,
Он је устргао, па се диже с њоме,
Мислећ' многе мисли, селу маленоме.

»Ти си, ружо, никла из њеног пепела!
Ти ћеш ме пратити од села до села,
Од града до града, па до након света,
Догод траје мога живота проклета'«

XIX.

Пратила су њега још два друга верна:
Једно ј' била туга, туга неизмерна,
Друго сабља што се Турака најела,
Па од худе хране рђати почела.

С њима је путово̂, спуштао се, пењо̂,
Међутим се месец пет-шест пута мењо̂,
И већем је стигло пролеће румено,
Умиљате птице и цвеће шарено.

А Јован је реко̂: »Туго моја љута,
Што ме тако мучиш целог мога пута!
Или ме умори, или ме се ма'ни,
Доста има људи, — нек' те други храни.

Већ видим да у те моје смрти нема,
Смрт за ме јунака друго когод спрема,
Још ћу ја доживет препона големи',
Док највећа која живот не отме ми.«

Од тог га је доба оставила туга,
И ретко је дошла на свог старог друга,
Па и тад га није нападала јако,
Већ му само очи поквасила мало.

Квасила кадикад, па сад ни то неће,
Сад га само живот, клети живот пече,
Кога собом носи као бреме туђе, —
Сад баш с њим у неку тамну шуму уђе.

Овде у долини, сред блата, мочара,
Запала су кола некога лончара,
А тукô је коње, а псовô је бесно, —
Кола су шкрипала: »Јесте, тек што несмо!«

На ото ће Јован »добар дан« му рећи,
А овај се мрко на њега испечи:
»Ђаволу је добар — мени данас није!«
Одговори љуто, кô да ће да с' бије.

»Ала си зловољан!« рече Јован затим.
»Како да не будем, видиш шта зло патим,
Већ ме боле руке откад коње бијем,
И никако да се из блата извијем.«

»Лако ћемо с тиме... Ал' ме обавести
Куда ће ме овај широк пут одвести?«
Запитô га Јован руку пружајући
Десно, где се један пут од другог лучи.

»Овај пут, пријане? Ман' се ти тог пута,
Жалосна му мајка, ко тамо залута —
Ваљда с' чуо за неке горостасе диве,
Тамо ј' њина земља, тамо они живе.«

»Нека их, нека их, ја ћу кроз њих проћи,
Него сад да видим могу л' ти помоћи.«
Тако јунак рече и за руду с' маши, —
Полетеше коњи кâ да су крилаши.

А лончар у коли' чисто се укочи,
Стала су му уста, стале су му очи,
Једва се разбрао, да би хвала рекô,
Ал' већ онда Јован био је далеко.

Прешао је Јован шуме и врлета,
Кад стиже границу дивског вилаета.
Ту је кроз долину бистар поток текâ,
Ал' толик' је био као наша река.

Ту је стајô чувар од дивске границе;
Кад је Јован хтео да му види лице,
Морô ј' дићи главу као да ће глâти
На највишу кулу, кол'ко има сати.

Кад га чувар спази, не збори, већриче:
»Тамо, чини ми се, да се нешто миче,
Кô да човек неки у поток силази,
Баш ме табан сврби, хоћу да га згазим!«

Таман да га згази, таман да га смлави,
Јован своју сабљу високо управи,
Убоде се вељко, као што ваљаде,
Па кад ногу трже, он у поток паде.

»Но, овај је пао баш по мојој вољи,
Ево мени моста, не треба ми бољи!«
Тако рече Јован, па трчати оде,
Оде преко дива, оде преко воде.

Кад је већем преко на обалу стигô,
Див се јоште није са земље подигô,
Те Јован злотвору, двадест пута јачем,
Разјакари гркљан својим оштрим мачем.

Није више чувар устô, нит' се шетô,
Ни кога газио, нит' је коме сметô,
Јарко му је сунце оку помрчало,
Охладнело тело, а срце застало.

Колико је крви исцурило веће,
Надалеко поток црвен, крвав тече.
А шта Јован ради? Благује л' ил' пати?
Стрпимо се мало; и то ћемо знати.

XX.

Дубока је шума, он је ишô туда,
Често је застао да с' нагледа чуда,
Јер чудо за чудом, кô што с' овде роји,
Није досад видô пред очима својим.

Ту је било јéла и јаблана много,
Којим није врха догледати могô,
А на њима ј' лишће све од већег веће,
Из једног да скројиш четири одеће.

Овде су комарци толико нарасли,
Да су кô волови по ливада' пасли,
Имао је посла мој честити браца,
Бранећи се сабљом од тих комараца.

А вране, ху, брате, какве су им вране!
Једну је спазио далеко са стране,
На две на три миље јесте у даљини,
Ал' се опет као облак неки чини.

Јован је бленуо, шта ће јоште наћи,
Уједанпут нешто пред њим се помрачи,
Кад, ал' спази црне дивског краља дворе!
Јоване, Јоване, где си сада море?

Та су врата била, нисам рад да слажем,
Била су, била су, не умем да кажем,
Голема су била, није, брате, шала,
Не би дивски краљу ни трпео мала.

Ту је ручô краљу са синови своји,
Много их је било, ко ће да их броји;
А јели су саме камените стене,
Што су из далека амо донесене.

Кад ми Јован ове колачиће виде,
Није био жељан да их и обиде,
Али краљ је био гостољубив јако,
Позвô је Јована говорећ' овако:

»Кад си већем овде, а ти седи амо,
Ил' да гуташ стене, ил' да те гутамо,
Гутај, ако нећеш да те измрвимо
И са тобом наше јело осолимо!«

Све су ове речи врло оштро пале,
Осетио ј' Јован да ту није шале,
Стаде па им рече одважно и смело:
»Верујте ми, то је необично јело!

Ал' већ кад желите, нека буде тако,
Ја из друштва нисам још никад измакô;
Само ћу вас молит да ми учините,
Да за мене мање парче одломите!«

А краљ му откиде комадић камена,
Колики се код нас баца са рамена;
»На«, рече, »тргањац, после мораш јести
Још и ваљушака, ил' ће ти пресести!«

»Та пресешће теби, триста ли ти мука,
Осетићеш шта је моја десна рука,
Осетићеш шта су мађарски дечаци!«
Тако рече Јован п' онда камен баци.

Камен кô из топа одлети на краља,
Камен кô из топа згоди га где ваља,
Разлупа му главу, а Јован допаде:
»И другдаш ме части кад узимаш каде!«

Сад да ви'ш жалости, јада големога!
Кад видеше диви мртва краља свога,
Стадоше ронити сузе преко лица, —
Свака ј' капља била неколико ица.

Ал' послушај једну диветину стару:
»Милост, милост, краљу, милост, господару!
Ти си отсад главар целој овој страни —
Само нас не дирај — ми смо ти подани.«

«Јесте, јест, тако је, господару нови,
Само нас не дирај, ми смо ти робови;
Ево се кунемо, а ти благослови!«
Тако су зборили понизни дивови.

Јован рече: »Добро, краљ сам вам одјако,
Господар сам земљи, ал' чујте ме како,
За вас, браћо, морам оставити сада,
А нек који други место мене влада!

Био који био, мени је свеједно,
За ћу од вас само заискати једно:
Ако будем када до невоље доћи,
Таки да сте скупа мени у помоћи!«

„Ево, светли краљу, ову фрулу прими,
Кад год у њу дунеш, код тебе смо сви ми!«
То је старац рекô, па је фрулу предô.
Пун радости Јован фрулу је погледô.

Па је спреми у шпаг, мислећ' мисли лепе,
Како већ пред њиме све страхоте стрепе:
Срећан ти пут! Збогом! — као што већ бива,
Тако Витез Јован опрости се дива.

XXI.

Не знам колко ј' ишô, — веруј̓те ми реч'ма!
Ал' му се мрачило све већма и већма;
Нестаде месеца, звезда и звездишта,
Напоследак виде да не види ништа.

»Боже, мили Боже, какве су то ноћи,
Ил' сам можда, тужан, изгубио очи!«
Ни једно ни друго, већ си изван света,
У дубини оног тамног вилаета.

Нема овде никад зрака ни сумрака;
Пипао је Јован по густини мрака.
Каткад више главе мало зачује се,
Кô да нешто живо крилима потресе.

А то су на метлам' високо јахале
Погане вештице, маторе и мале,
Јербо откад траје тамног вилаета,
Ту једнако влада вештица проклета.

У поноћи јашу и доле и горе,
Једна другу плаши што год већма море;
Одавно се гложе да скупштину држе,
Сад је време, терај, брже, брже, брже!

Хајд' у онај лагум у големој гори!
Ту под једним котлом блед пламичак гори,
Јован је спазио где светлуца нешто,
И допипô донде паметно и вешто.

Кад је тамо стигô, већ су онда биле
Ушле и за собом врата забравиле,
На врат'ма је била нека мала рупа,
Кроз њу ј' Јован гледô како седе скупа.

Ту су неке кује у котô бацале,
Змије и гуштере и црева од хале,
Из гроба пауке, са вешала траве,
Мачије репове и човечје главе.

Шта ту није било, свакојаке боје,
Јован је видео шта је и како је,
Да су то вештица састанци проклети,
Па се уједаред добро нешто сети.

И маши се шпагу да у фрулу ду'не,
Мислећи на војску што ће сад да груне,
Истом да домаши, огребе с' по руци, —
»Ко је опет, сада, изели га вуци!«

А то биле метле, све једна до друге,
На кӣма су дошле те маторе куге,
Он узе па скупи, однесе па праћи
Тамо где их неће бабе лако наћи.

Сад тек узе фрулу и на уста мете,
А већ ево дива, не трче, већ лете.
»Оштро, децо моја, рушите и би'те,
Оштро, храбри момци, никог не жалите!«

Но, сада је било потрчи, поскочи!
Вид'ле су вештице — зло се може проћи,
Па потраже метле, своје коње чиле;
»Јест! А куд су метле, однеле их виле!«

Несу диви дуго размишљали шта би,
Већ сваки по једну бабетину зграби,
И тако је груну о тај камен сињи,
Да се свака таки кô лепиња стињи.

Нег' ово је чудо, милом Богу хвала!
Кад је год вештица која мртва пала,
Увек се помало разведрило мрака,
И све више, више просијало зрака.

Кад је хтело сунце да најлепше сива,
Још је једна била од вештица жива, —
Погледа је Јован, ал' има и кога...
»Илкина маћија! — Јест, тако ми Бога!«

»Стант'те, ту ће моја подрмати рука!«
Па шчепари бабу, да ви'ш њених мука,
Ал' ова се вешто згури, саже, клече,
Скочи, па утече, далеко утече.

»Та не ћеш утећи, и ко те је дао!«
Викао је Јован, што је већма знао;
Један див се за њом у потеру вину,
Стиже, па је хити небу у висину.

Тако је нађена мртва на улица'
У њеноме селу последња вештица;
Како ј' мрска била, ни врана се није
Сишла да јој очи црвенкасте пије.

Тамни се вилает разведрио красно,
И њему је сјало сунце чисто, јасно,
А Јован је ватру наложити дао,
И све метле редом у њу побацао.

Сад су се скупили диви неизмерни,
Јован им је рекô: »Остајте ми верни!«
Обећаше ови све што је захтевô.
— Оде Јован десно, а они налево.

XXII

Путовô је мирно мој Јован Витеже,
Срце му је здраво, ништ' га не притеже,
Кад је гледно ружу што му груди краси,
Слатки су му били из срца уздаси.

Та је ружа с гроба у ком Илка спава,
— То мило девојче, прва љубав, права; —
Некој тихој, милој сладости се предô
Кад год се у ружу дубоко загледô.

Тако ј' ишô једном, баш је сунце село,
А небô је било румено и бело,
Ишли су облаци, све за блеђим блеђи,
Блед је месец сјао путнику за леђи.

Још је Јован ишô; кад и месец зађе,
Он се у тамнини, густом мраку нађе,
И на неку хумку спустио се трудан,
Да мало почине у сну или будан.

Леже па и заспа, а није ни знао,
Да је у поноћи на гробљу заспао;
Гробље је то било, старо гробље неко, —
Ту се сваки мртвац већ доста начекô.

Кад је поноћ прошла, охладнила ј' тама,
А свака се рака отворила сама,
А из ње пођоше, лагани кораци,
У белом покрову ледени мртваци.

Ту је било игре, било је песама,
Гибала се земља под њиним ногама;
Дотле ј' Јован снивô санке најмилије,
Ни игра, ни песма сметала му није.

Кад га један спази где међ' њима спава,
Муклим гласом викну: »Ево жива глава!
Горе га дижимо, доле га носимо,
Да га намучимо, да га научимо.

И друге су сенке притрчале тамо:
»Гледај ти слободе, да он дође амо!«
И сагле се да га.., ал' певнуше петли,
Побегоше сенке, зора се засветли.

И Јован се трже и проглади очи,
Још је сав дрхтао са те хладне ноћи;
Устаде па опет свог се пута лати,
А оштар га ветар шибајући прати.

XXIII

Попео се на врх неког грдног брега,
Ту је рана зора синула на њега;
Милина је била исток погледати, —
Да га се нагледи, морао је стати.

Зорњача је звезда на истоку била,
Све је већма, већма дршћући бледила,
Напоследак кад већ и сунашце сину,
Кô уздисај неки изгину, премину.

А то јарко сунце пењало се горе,
Мило гледајући оно глатко море,
Које као да је у спавању тврдом
Заузело простор безграничју грдном.

Мирно ти је море, ни с' миче ни гиба,
Само каткад што се која мала риба
Врцне и проврти горе на пучини,
А то се прам сунца драги камен чини.

На обали беше колиба малена,
У њој стари рибар с брадом до колена,
Баш је пошô мору, а да мрежу хита,
Јован га опази и 'вако запита:

»Када бих вас лепо замолио, деко,
Би ли ме превезли овим морем преко,
Платио бих радо, ал' кад немам чиме!
Учин'те за љубав, у Божије име.«

»Баш да имаш злата, ја га не бих хтео«,
Тако му је старац тихо започео,
»Мене ово море и храни и поји,
Шта да желим више у година' моји'.

Ал' какве ми тебе жеље тако бију,
Те си амо дошô на Оперенцију?
Знаш да ј' ово море пучина голема,
Која нигде краја и свршетка нема.«

»Ха, Оперенција!« повикô је Јован,
»Сад сам теке, старче, лепо обрадован,
Сад баш зато морам преко пребродити, —
Духнућу у фрулу! Да, тако ће бити!«

И текем што поче фрулом да дозива,
Спази поред себе једног грдног дива:
»Ко ме може пренет преко овог мора!
— Та могô, не могô, покушат се мора!«

Засмеја се дивко: »Ја ћу«, рече, »ја ћу!
Само се попните мени на грбачу,
Држ'те ме за косу, добро држ'те, тако!«
А међутим већ је подобро одмакô.

XXIV.

Ишао је дивко Јована носећи,
Сваки му је корак од по миље већи,
Три недеље дана хитали су јако,
Све брже и брже, ал' брега никако.

Једном, баш је јутро свитати почело,
Јованово ј' око о нешто запело:
»Ено«, рече, »брега! Је ли, ту смо сада?«
Див му одговори: »То је само ада«.

Опет Јован пита: »А каква је ада?«
»Вилистан, ваљда си слушао некада,
Вилистан, и ту је свршетак земљишта,
Оданде се море прелива у ништа.«

»Па носи ме тамо, ако ти ј' у снаги,
Носи ме, носи ме, поданиче драги!«
»Могу те однети, ал' из те дубраве
Не верујем да ћеш избавити главе.«

»Ту на врати' стоји, па ти муком прети
Хиљада змајева, хала и авети.«
»Не брини се ништа, ти ме носи само,
Све ћу ја то видет кад изиђем тамо.«

Див је своме краљу добар, веран био,
И без речи га је до брега носио,
Ту ће Јован сићи и на земљу стати,
А овај се други своме двору врати.«

XXV.

Три јака медведа чувала су врата,
Сваки ј' имô нокте веће од по хвата;
После мало зноја, после мало муке,
Сва три попадаше од Јована руке.

Сад је Јован рекô: «За данас је доста!«
И на некој клупи лешкајући оста:
»Сад ћу да се мало одморим од рата,
А сутра ћу друга јуришати врата.«

И заиста, сутра другим врат'ма оде,
Пун срца и снаге и мушке слободе,
Ал' богме је овде много јача сила,
Овде су стражари три арслана била.

Одмах јунак скочи са сабљом у руци
На те клете звери; сеци, боди, туци!...
Ове су се силно отимати знале,
Ал' опет су зато пред јунаком пале.

Врло су му миле те победе биле,
Не леже, кô јуче, да понавља силе,
Већ обрисав руке и обрисав чело,
Оде трећим врат'ма певајући смело.

Ух, сачувај Боже, шта се ово плази,
Крв се сваком следи ко то чудо спази!
Змајевити блахор, змија мрко-жута,
Уста има њима да валове гута.

И овде је Јован на свом месту био,
Није се плашио, а добро ј' смислио,
Видô је да овде сабља не помаже,
Зато, хитроуман, другим путем наже.

Зинула је змија на нашег јунака,
И већ ево да га зграби сиромака, —
Шта ће сад, како ће, самац без помоћи!
Уједанпут змији усред грла скочи,

Спусти се да види где јој срце бије,
Кад до срца дође, ни бриге му није,
Сабљом га прободе, а змија се пружи,
Грдно је рикала већем издишући.

Сад тек му се добро ознојило чело,
Док је могô рупу пробити кроз тело;
Изиђе дршћући, kâ у неком сану,
И отвори врата лепом Вилистану.

XXVI.

Вилистан је земља вечитог пролећа,
Место снега, мраза, све је пуно цвећа,
Нити тамо сунце хода доле, горе,
Тамо је вечито руменило зоре.

Е тамо вилинци и вилинке плаве,
Не знајући смрти, леп живот бораве:
Ни једу ни пију, као ми земљани,
Јер њих чиста љубав пољупцима храни.

Тамо се не плаче ни са какве ране,
Ал' од силне среће често суза кане,
А и та се таки у земљу зарони,
Тек што тамо буде, бисером се створи.

Ту младе вилинке из косице плаве
Погдекоји власак у земљу поставе,
А шта из тог буде? Буду златне руде,
Превелика радост за себичне људе,

Ту свакој вилинци зрак из ока сива,
Ох, како је диван, како се прелива;
А те бајне зраке мале виле косе,
Из тог дугу плету па је небу носе.

Ту имају одре од цветова сами',
Цвет их чисто силом на себе намами,
А кад легну, ветрић, ал' мирисав махне,
Док им срце, душу санком не задахне.

Па на какав живот наиђу у сану,
Лепши него што је и у Вилистану; —
На земљу се спусти овај живот врли
Кад момак први пут девојку загрли.

XXVII

Кад је Јован ушô (благо си га њему),
Што год је видео, чудио се свему,
Све је ту пливало у златној румени,
Необична светлост очи му засени.

А виле се несу плашиле од њега,
Већ пођоше за њим и опколише га,
Много лепих речи говорише њему,
Много лепих ствари показиваше му.

Кад је доста чуо и разгледô свуди,
Кô из неког сана чисто се пробуди,
Заболи га нешто, очајават стаде, —
Сетио се Илке, ох големи јаде!

»Овде, дакле, гдено силна љубав влада,
Ја самац да бројим моја лета млада.
Куда год погледим, свашта ће ми каз'ти,
Да само за моје срце нема сласти.«

Тако мислећ' дошô ј' на језеро неко,
Жалостан и тужан на брегу је клекô,
Скиде ону ружу, што му ј' тако мила,
Што се на Илкином гробу расцватила.

»Ти си пепô Илкин, што за њоме плачем,
Одлази у воду, ја за тобом скачем!«
И одбаци ружу, баци насред воде,
А умало ј' било што и сам не оде.

Ал' чудо над чудом! Из оног се цвета
Створи лепа Илка, још лепша од цвета,
Јован кô безуман доле с' стрмоглави,
Да премилу драгу из воде избави.

Е, ово је била вода Живодара,
Што где кане, свако мртвило обара;
Тако је из руже Илушка створена,
Јер је ружа никла из пепела њена.

Све бих друго лепо описати знао,
Ал' ово не могу шта је осећао
Јован кад је Илку из воде изнео,
И жељним устима љубити почео.

Лепа ј' била Илка, све вилинке сташе,
Па се у дивоту њену загледаше,
А срце им нека милина засладн,
Гледећ' како с' љубе ово двоје млади'.

Па рекоше: »Ти си, од данашњег дана,
Краљица, госпођа целог Вилистана«.
Тад вилинци опет Јована понуде,
Да у Вилистану краљ, господар буде.

И данас још тамо, у земљи милоте,
Увек млад, љубећи краљицу лепоте,
Изобилно ј' срећан, љубљен и поштован,
— Њино величанство — витез и краљ Јован.

ДЕМОН

ПОЕМА МИХАИЛА ЉЕРМОНТОВА

Део први

I

Тужни демон, дух изгнања,
Летео је брзим летом,
А над овим грешним светом,
У мукама очајања.
Сећао се бољих дана,
Што су давно у мрак пали,
Спомени се гомилали —
— Ох, спомени бољих дана!
У светлости кад је блисто̂,
Чист херувим, срце чисто,
Репатице кад су чиле
Смешећи се очи криле,
Ал' најрад'је уза њ биле;
За познањем жедећ' љуто,
Кад је вечном маглом луто̂,
Вијајући на све стране
Заблуђене каравáне
Кроз просторе без имена,
Кроз светила разбачена, —
Он, првенац створа, кад је
Поздрављајућ' жиће ново,

И љубио и веровô;
Кад још срећан није знао
Љуте страве, сумње горке,
А души му не грозише
Пусти веци — зле поворке —
И још више . . .
Много, много,
Чега с' сетит није могô.

II

Блудео је васељеном,
Пустолином њеном,
И без цели и без мете, —
Гледао је, па је свикô
Како лете једнолико
Век за веком, пустим путом,
Кô минута за минутом.
Он, владалац грешна света,
Сејао је семе злости,
Без забаве, без радости,
Јер ког згоди, нико живи,
Нико му се не противи.
Где је худо семе пало,
Где је пало, ту је цвало,
— Па му с' већем додијало.

III

Тамо горе над Кавказом,
Под којим се Казбек сјаје

Белим снегом, светлим мразом,
Кô алемна круна да је, —
Ту ј' изгнаник првог раја,
Ко би знао с кога краја,
Ту је био долетео.
Ту дубоко Дерјал зија.
Као црно гнездо змија —
Недогледна провалија,
Кроз којуно Терек дере,
Брза вода, бурна, хучна,
Кô лавица бесомучна,
Хуји, руши, баца пену
Као гриву замршену . . .
Дивља зверка пада нице,
Од ужаса бурних вала;
У висини стрепе птице,
А облаци, с чуда нека,
Чак са југа. издалека,
За њом деру ка северу,
А врлети, хладне стене,
Кô да им се нешто снива.
Тајном муком измучене,
Гледе, мотре: шта то бива.
А ти замци, црне куле,
Кô да прете кроз маглину,
Горостаси дивљих хала
Одозгоре с камивала . . .
И све друго — све је било
Страшно лепо, дивље мило.

Али мучан демон холи
Нит' се чуди, нит' се моли,
Нити му се прса шире —
Све му ј' мало, све презире.

IV

Наједаред слика ина, —
Као да је нека вила
Златан ћилим развила —
Замириса цвет-долина,
Та Ђурђија земља дивна;
Зелен шуме, чоти бајни,
Развалина вити стуби,
А поточић жуборећи
Стене грли, цвеће љуби.
Овде славуј кроз ружице
Одзива се милој песми
Ђурђијанке лепотице.
А јавори зелен-двори
Бршљаном се свежим ките;
Ту пећине хладовите,
У које се радо скрије,
Кад притишти жега љута,
Брзи јелен и кошута.
И све јасно, и све живо,
Сва природа ведра, чиста;
Ромор грања, шапат листа, —
А омара срце жари,
Све растиње слатко дише, —

Па росица што мирише
По тихотној благој ноћи, —
Па звездице трепталице,
Што са душе гоне санке,
Баш кô очи, сјајне очи
Лепотице Ђурђијанке — —
— Ал' у ледни' духа груди'
Сва дивота, сва красота,
Само мучну завист буди;
Све презире што год види,
Све проклиње, — ненавиди.

V

Седи Гудал још одавна
Високо је дигô дворе,
Који јутром баце сенку
Преко поља тја до горе.
Лепи двори, ал' су скупи,
А много су стали боја,
Тужно робље и сад памти
Капље суза, капље зноја.
Степенице које воде
Са врх куле одозгора
До Арагве, хладне воде,
Која тече испод двора, —
Туд Тамара, кнегињица,
Белом чадром кријућ' лица,
Лаким скоком доле ходи
Златним ведром, хладној води.

VI

У овом је двору увек
Владô тужан мир,
А сад свирка, — вино тече, —
Пирује се пир.
Скупио је Гудал госте,
Пријатеље старе, нове,
Многу својту из далека,
Кћери својој у сватове.
А на крову искићеном,
По веленцу по шареном,
Ту се игра, ту се пева,
Ту ми седи млада нева . . .
Јарко сунце на западу,
Пре нег' што ће за брег сести,
Сипа своје румен-зраке
По лепоти, по невести.
Миле песме, лаки танци,
Рујно вино, сјајан дан, —
Веселе се мили званци,
Ударају длан о длан.
И невеста крочи чила,
Над главом је завитлила
Прапорасти бубњић свој,
Па га лаком руком тресе,
Ножицама ситно везе,
По тканини шареној.
Окрену се, п' онда стаде —
А кроз дуге трепавице

Сузан јој се поглед краде.
А кад тресну ситне жице,
Она с' опет гипко вине,
На лицу јој осмех сине, —
Весô отсјај срца њеног,
Детињастог, безазленог.
А цела је пламен живи, —
Месец јој се с неба диви.

VII

Кунем вам се лучем света,
Кунем вам се светлом ноћи,
Да ни један цар још није,
Још ни један шах Персије,
Пољубио 'ваке очи;
Кунем вам се, да још нема
Шедрвана сред харема
Који би се хвастô дрско,
Да је својом алем-капком
'Вако дичан стас попрскô;
Нит' је икад руке било,
Која би се дичит смела,
Да је гладећ' чело мило,
Тако красну влас расплела; —
Кунем вам се, друзи мили,
Откако смо изгубили
Бољи рајски свет,
Нигде није још поникô,
Узабрао није нико
'Вако красан цвет!

VIII

Последње јој то весеље,
Дршћу нади, стрепе жеље; —
Тамара је мазно лане,
Што је никло у слободи, —
Авај! Сутра дан кад сване,
Куд ће у свет да је води
Туђа мајка, туђе сеје...
Ој, та мисô слабо греје;
Слабахно је слутње теше...
А овде јој добро беше!
Ал' на њено ведро лице
Није туга доћи смела,
Ниси видô бољетице,
Она јој је одолела, —
У простоти мило чедо —
Да је откуд, са свог лета,
Мучан демон њу погледô,
Сетио би с' старог света,
Тргла би се пакост клета,
И у вечној злоби
Уздрхтô би...
Уздахн'о би...

IX

Али ево — он је спази!...
Проклет демон, дух страхоте,
Сав се махом пренерази.
У пустињу мрачне душе

Чисте луче просинуше,
Махом заста пакост клета, —
Он осети да је света:
Милост, љубав и красота.
Није моrô да с' откине
Од радости и милине
Чистог, лепог осећања, —
Већем дуго, дуго сања...
Стара срећа, давни дани
У дугачком своме низу,
Као ђердан звезда сјајни',
Створише се пред њим близу.
И прикован тајном силом
Он осети нове јаде,
А душа му зборит стаде
Родном речи, старим збором
И познатим разговором.
Ал' ум не зна да тумачи,
Шта то бива, шта то значи,
Шта да чини, шта да ради!
Заборави све што ј' било!!
Заборавље јаде цели, —
Али га је небо скрило;
Но демон га и не жели.

X

Младожења млади хита; —
Ал' су дуги пути клети!
Измучио коња вита; —

Ах, да може полетети:
Након дуга жарка дана
Тихо вече хладом годи,
Ал' већ ево каравана
На Арагви хладној води.
Да л' га чека мила нева?! —
Та иду јој златни дари,
Под теретом изморени
Поклецују дромедари;
А на њима звонцад звони —
Како који главом тресе,
А господар Синодала,
Дични вођа каравана,
Обзире се, осврће се.
На њему је светло рухо,
Ременом се опасао,
Још је лепше и светлије
Чим се јунак оружао:
Бритка сабља као змија,
И јатаган димишћија.
Поветарац размахује
Русу косу око главе,
И крије се и вије се
Кроз широке кроз рукаве,
Ил' се љуби с косом милом,
А шапуће с тешком свилом.
Танко седло шимширово,
Танка узда све у злату,
У пени је кô у снегу,

На помамном на дорату; —
Добра пасма, а крв плаха,
Из ергеле Карабаха.
Пут је узак, с лева стена,
А са десна мутни вали,
Многог ли су красног коња
И јунака прождерали.
Рже доро, уши ћули,
Зазирући главу кочи,
А и сунце већ је село,
Ево већем мрке ноћи.
Младожења језди смело —
Ваљда ће му Бог помоћи!

XI

И крај пута, гле, црквица
У самотном неком куту, —
Гроб је можда каквог кнеза,
Великаша ил' витеза,
На опасном овом путу,
Што је пао од убица.
Ту би сваки путник стао
И молитву очитао.
А молитва та га прати
Док се дома не поврати,
Да му нико не науди, —
Тако веле стари људи.
Ал' наш путник није стао,
Лукави га демон смео;

Мисли му је заварао,
Жеље му је разгорео:
Његове се мисли сладе
На уснама неве младе,
— Ал' гле... »Ко ј' то?!«... у час тили,
Нешто шушну — па умуче,
Протчаше коњи чили,
Нешто плану, нешто пуче:
Пушка једна, друга, трећа! —
Храбри јунак у мрак глену,
Подиже се на стремену,
Откуд иде худа срећа?
Муком мучи, само калпак
Натакô је преко чела,
А јатаган у десницу, —
Дорат лети као стрела.
Пушке бију, танад звижди,
Ал' све ређе, ређе, мање —
Стишало се, само чујеш
Мукли јаук и стењање,
И далеко — ено, ено,
Где се худа чета крије,
Носе благо пограбљено
Кукавице харамије.

XII

Све је мирно, — нема гласа,
Ал' од страха и ужаса
Камиле су стрепећ' стале,

(Само звонце катшто клепне
Кô и оно да се боји)
А друге су попадале
Уз лешеве вођа своји'.
Страшна слика, тужна слика:
Украј пута код црквице,
Над гомилом рањеника
Колутају ноћне птице, —
Ох, јадника, мученика!
На дому их чека мати,
Миле сеје, драга деца —
Ал' их не ће дочекати:
Нити ће им братска рука
Хладан гробак ископати;
Нити ће им топла суза
Хладно чело покапати.
А на оној тужној хумци,
Где уструну њине кости,
Ту ће можда путник који
Смиловат се, — крст забости.
А бршљан ће да узмили
Преко крста, преко стена,
Па ће многи путник сести
У захлађе густа сена,
И венац ће можда сплести
Жута смиља и невена.

XIII

Лети, бежи брзи доро,
А бржи је од олује,

Ни птица га не би стигла,
Грива му се у вис дигла,
Ноздре шири, поњискује,
У мрак звера, ослушкује,
Плам му лиже из очију,
Из копита искре бију.
А по њему коњик лежи,
Младожења, зла му срећа,
Крвава му десна рука
И оружје и одећа.
Из руку му узда пала,
Око врата стиска дора, —
Ох, хоће л' га изнет хала
До Казбека, — бела двора!
Изнô би га, да је среће,
Ал' овако неће, неће . . .
Звизну зрно — удес худи —
Продера му мушке груди.

XIV

А на двору стар-Гудала
Кукавица закукала,
Јаокноше листом свати . . .
Врисак, лелек, — аој јаде!
На камени' дворски' врати'
Прашан парип стиже, паде;
На њему је мртво тело,
Намрштено бледо чело, —
Грозни трази љуте муке,

А крваве обе руке
У гриву се замотале,
Грчевито закопале.
Ој Тамаро, сиротице,
Што си тако немо стала,
Ево си га дочекала!
Младожења, драго твоје,
Дошô ти је, сверовô је, —
Али, јаој, судбе клете,
Загрлити не може те!

XV

Спустила се казна Божја
На безбрижан овај дом,
Изненада, као да је
С ведра неба пао гром.
А Тамара сузе лије,
Прси бије, лице крије;
На постељу мучна паде,
Да задави тешке јаде!
Ал' над њоме неки шапат,
Тихи звуци ил' уздаси.
Је л' причула ил' је чула —
Слатке речи, љупки гласи:
»Ох, не тужи, чедо драго,
Не разбијај нежне груди,
Све је залуд, све занаго,
Ти га више не пробуди.
Ох, не плачи, да ти суза

Чарне очи не замути,
Он за твоје сузе не зна,
Не може ти лелек чути
Далеко је, — тамо горе,
Где анђелске песме слуша
Кроз сунчане златне дворе.
Шта је сенка твога ваја,
Који лудо срце сања,
Поред неба, поред раја
И вечитог благовања.
Утеши се, веруј мени:
Мој анђеле безазлени,
Земско жиће није ништа,
Судба ваша празна ј' брука, —
Та не вреди једне сузе,
Не достоји с' твог јаука.

По језеру плавих вала,
  Кроз светлости благи плам,
Без ветрила, без весала
  Броде звезде амо-там'.

А облаци витлају се,
  Весео им лаган скок,
Подижу се, спуштају се,
  Да им срећу види Бог!

Нит' их празни јади даве,
  Нит' вијају варљив над,

Што је било, забораве,
  Уживају што је сад.

Тако и ти буди лака,
  Та слободу Бог је да̑о,
Само на час буди така,
  Па ти неће бити жа̑о.

Чим се спусти густа тмина
По долина', по планина',
И расхлади топле стене;
Чим се коло звезда крене,
Вечерњача на пут спреми, —
Ноћ оглуви, свет онеми,
И не чујеш ништа друго
Само ветрић преко крша,
И гдекоје што се птиче
Промигољи, пролепрша.
И кад цвеће жедно гране,
Да попије капљу росе,
Што кô бисер на њег' падне
Са чокота вите лозе.
Чим у својој бледој слави
Са горе се месец јави,
И кроз прозор твој провири,
Пољана ће да замири, —
Спустићу се и ја доле,
У госте ћу теби доћи,
Превијаћу златне снове

На уморне твоје очи,
Хладићу ти жарке груди
Док те зора не пробуди.«

XVI

Реч умуче! . . . У даљини
Издисô је звук по звук,
А Тамара скочи горе,
Обазре се у округ.
А како је њојзи било?
Срце јој се запламтило,
А у јадним њеним груд'ма
Заметла се борба дуга,
Као змија са лабуд'ма
Борила се црна туга,
Стари боли с новом сласти,
Питом спомен с дивљом страсти.
Морила се чиста душа
Да окове стресе, скине,
Ал' уморна опет слуша,
И сад јој се звуци чине —
Кô да чује из даљине
Оне чудне, миле зборе,
И тек једва близу зоре,
После дуге, бурне ноћи,
Сан јој склопи болне очи.
Ал' ни у сну нема мира...
— Долази јој момче дично,
Оштро око, бледо чело,

Лице му је необично;
Нека туга, нека сета, —
Кô да није с овог света, —
Па се сажне над постељом,
Где дрхташе јадна дева,
Па ту ћута, дуго ћута,
Као да је сажаљева.
Ај, то није анђô, није
Њен хранитељ, Божји слуга,
Није, није, не видиш му
Око главе светокруга.
Ово није нечастиви,
Коме пакô даје моћ, —
Није мрак, — а није светлост,
Није дан — а није ноћ.

Део други

I

Ај, пусти ме, оче мили,
Пусти мене моме вају,
Кад у души бол процвили,
Сузе никог не слушају.
Одгони ми просиоце,
Нек се махну мене, јадне,
Ја ћу кукат све за њиме,
Спомињаћу слатко име

Док у хладни гроб не паднем.
Ал' чуј, оче! — откако смо
Закопали гроб крвави,
Јавља ми се, па ме куша,
Наводи ме дух лукави;
Па ме врелом маштом страви,
Па ме бурним снов'ма дави.
Хтела бих се молит' Богу,
Прекрстим се — ал' не могу;
Не знам шта ми језик веже,
Од Бога ми мисли беже.
Крв ми гори, дах ме мори,
А не могу да уздахнем,
Од дан на дан јади гори —
Бледим, падам, венем, сахнем.
Овај свет већ није за ме,
Ох, смилуј се, оче, на ме;
Отпрати ме, ја ћу поћи,
Да потражим худа мира
У тишини, у самоћи
Каквог даљног манастира,
Да ме тамо спас заштити,
Па тамо ћу сузе лити,
Њима прати љуте ране,
Закопати младе дане.

II

Одвели је у даљину,
Скровитоме манастиру,

Обукли је у црнину. —
Ох, хоће ли ту у миру,
Наћи мира, кукавица?
Неће, неће, јер и туна
Душа јој је маште пуна,
Што кō љута жеравица
Све то већма жеже, тишти, —
Залуд срце болно пишти,
И отима с' несрећница.
Пред олтаром, пред кандилом,
У појању тихомилом,
Уз ирмосе и стихире,
Кад се слави људства Спас, —
И тад, и ту с' њој призире,
И ту чује познат глас.
И под сводом мрачна храма,
Ил' у друштву, или сама,
И кроз маглу од измирне
Утвори се — па је дирне
Онај познат лик, —
А бол га је погледати...
Кō да тужи, кō да пати
Силан мученик.

III

У засенку под два чота
Манастир се крије бели;
— Светиња је и дивота —
Одозгоре па до доле

Све јавори и тополе
Грањем су га опколили.
А кад тиха ноћца паде
На зелене рукосаде,
Кроз грање се видет дало,
Где кандилце гори мало
У ћелији дувне младе.
Гори, гори, целе ноћи,
А са стране ветар дува,
Па и гробљем мора проћи,
Где крстови стари с новим,
Под гранама бадемовим,
Сваки своју раку чува.
А и птице ту су пале,
Где потоци, воде мале,
Уз камење што их пречи,
И кроз шушње жуборећи,
Сливају се с кршне горе
У амбисе, у поноре.

IV

У развитку рујне зоре
Засинуше, затрепташе
На северу кршне горе;
А дубоко у долини
Сиве магле покуљаше;
Ево већем мујезини,
Гледећ' сунца славу нову,
На молитву верне зову;

А на кули звоно мало
Побожно је задрхтало,
Да се буди ко још дрема
У наручју тиха санка;
Ево млада Ђурђијанка
На воду се с ведром спрема.
А гребени, пуни снега,
Како с' ниже брег до брега —
Љубичасто јасан низ —
Кад се с иста луч указа,
Увише се у гримиз.
А врх свега Казбек стари,
Горостасни цар Кавказа,
На глави му с' турбан жари'
Кроз облаке диже смело
Поносито, ведро чело.

V

Но је демон није махн'о,
Душу јој је жигосао,
Задахн'о је и заплан'о, —
Мисли јој је оковао.
Све дивоте Божја света
Не могу је дирнут више,
Грешне мисли, страст проклета,
Сву јој крепост затомише.
Све је мучи, све је мори, —
И у дану и у зори,
И у ноћи — и у свему

Нађе она бол голему.
Више пута о поноћи,
Кад тишина свуд овлада,
Прса бијућ', сузе ронећ,
Пред икону нице пада;
И путник се многи згрози,
Кад кроз црну поноћ чује
Кō да неко са дна гроба
Мукло јеца, јадикује.
Често пута стане, јадна,
Хоће да се сама смрви, —
П' онда опет дође хладна,
Кô да нема капи крви.
Ил' расплете дуге власи
По грудима, по рамену,
Те се вију, баш кô оно
Љуте гује по камену,
П' онда опет мука севне,
Разбегну се мисли њене,
Само уста, муцајући,
Преламају страсне речи, —
Страшан одјек из празнине,
Што кō с хладне стене јечи.
А из леда букну жеље,
Кō из пакла плам долети,
Усред мукле ноћи види
Чудновате зраковети.

VI

Често пута страх је скучи,
Код прозора плачна седа,
Ту је нека сумња мучи,
А разблудно око гледа,
Кô да жудно неког чека,
Да јој дође из далека.
Ту уздишућ', дан предани,
А све јој се нешто слути,
Често чује шапат неки:
»Доћи ћу ти! Доћи ћу ти!« —
Доћи ће ми, доћи ће ми!
Зар су залуд они снови,
И уздисај онај неми,
И његове сузне очи, —
Свероваће, мора доћи . . .
Доћи ће ми, доћи ће ми!
Дуги јади, дуги боли, —
Хоће Богу да се моли,
Да је брани и оснажи,
Ал' молитва Богу неће,
Већ на страну некуд леће:
И молитва њега тражи.
Кад малакса од све бо̂ље,
На постељу болна леже,
Ал' залуду: душек жеже, —
И ту ј' страшно, загушно је.
Опет скочи, а сва дршће,
Груди горе, срце туче,

Већ не може да одахне . . .
На очи се мрак навуче; —
А руке се саме шире, —
Да загрљај празан склопе,
А на уст'ма, бледим уст'ма.
Пољупци се сами топе.

VII

Вечерња је магла пала
По Ђурђији, бајном крају,
А већ демон туд облеће
По слаткоме обичају.
Облетô је дуго, дуго,
Јер никако да с' усуди
Да на свето место ступи,
Где станују Божји људи.
И било је кад већ хтеде,
Да прегори, да се врати, —
Али му се снага крати,
И све ближе, ближе греде;
А куд прође, с обе стране,
Без ветра се бију гране.
Баци око, и гле, свећа
У ћелији и сад гори!
Кога чека, за ким тужи
У жалосни' ови' двори'!!...
У тишини глуха доба.
Уједаред звук се зачу,
Тиха песма, слатки гласи —

Кô да звезде с неба плачу;
Тако нежно, тако дивно,
Тако бајно и умилно,
Кô да ј' песму небо свило,
А земљи је наменило.
А да није анђô који
Сетио се грешна друга,
Па слетео доле крадом
Из Божјега светог круга,
Да му пева старе дане,
И олакша нове ране!
И први пут демон клети
Сад докучи, сад осети,
Шта је љубав с њеним вајем,
С тугом светом, с уздисајем,
Опет хтеде да се врне,
Ал' му слабо крило трне,
И што никад — ево саде
Из ока му суза паде —
Жарка суза, живи пламен...
И кô отсад овуд мине,
Код ћелије Тамарине
Прогрижен ће наћи камен, —
Прогризла га суза нека
Какве нема у човека.

VIII

Кад је прва суза пала,
Сети с' демон својих зала,

И помисли ту је доба,
Да са душе пакост стресе,
Да се греси добра сете
И љубави покоре се.
Плашљив трепет мутна нада,
Страх и сумња као море
Набујаше изненада,
Да се с холом душом боре.
Зла прилика, нада гора —
Ал' нек буде што бит мора!..
Он уљезе — а пред њиме
Над Тамаром лебдећ' стаја
Чист посланик Божјег раја,
Светлозрачни херувим.
Он, хранитељ грешне душе,
Крилом ју је заклонио;
Чело му је чисто, ведро,
Поглед рајски јасан био,
Демону је својим лучем
Мутне очи засенио;
Збунио га ведрим зором,
Оштром претњом и укором.

IX

»Црни душе, ко је тебе
У поноћи звао амо?
Овде није твоје место,
Ту су чисте душе само.
Носи твоје грехе црне,

Да светињу не оскврне!
Ал' реци ми ко те ј' звао?« —
На ово се дух коварни
Чудновато насмејао;
А из њега она стара
Љута пакост проговара:
»Она ј' моја«, рече гласно,
»Залуд си је крилом скрио,
Хтео си бранит, ал' је касно,
Ја сам боље уранио.
Охола је душа њена
Мојим жигом жигосана,
Светиња је оскврњена,
Невиност је поткопана, —
Ту ја владам увелико,
Ту ја љубим, — ја ил' нико!«
А херувим кад то чуо,
Чисто срце заболе га,
Тужним оком гледну жртву,
Што дрхташе поред њега,
П' онда махну крил'ма лаким
— Изгуби се, нестаде га!...

X

Тамара

Ох, та ко си, куд ћеш тако?
Ужасне су речи твоје!
Је л' те посло̂ рај ил' пако̀?
Шта ћеш овде?

Демон

Злато моје!

Тамара

Ко си? Реци!... Морам знати!

Демон

Ја сам онај што те прати
И по дану и по ноћи,
И кад склопиш бајне очи;
Што га тужна у сну гледаш,
Што од њега давно предаш!
Ја сам, што у твојој души
Шапће, збори, срећу т' гуши;
Ја сам, што се од мог ока,
Расцветана нада губи,
Младост вене, вера труне;
Ја, ког нико већ не љуби,
Кога свако живи куне.
Безграничне просторије —
Све то мени ништа није,
А векови ил' годишта,
Све ми ј' једно — све ми ј' ништа;
Ја сам куга земног робља:
Ја сам живот вечног гробља,
Цар познања и слободе;
Ја, враг неба, зло природе...
Па ево ме ту пред тобом,
На колена у прах падам,

Да ти тугу своју тужим,
Да ти јаде своје јадам,
Да те молим, да те дворим,
Да сажалиш моје муке,
И да прве моје сузе
Ти на твоје примиш руке.
Ох, смилуј се, не одби ме,
У твојој је данас власти,
Ти си кадра зло истребит,
Ти ме једна можеш спасти!
Твоја љубав вратиће ми
Старо небо, старе сласти.
Дај ми љубав, — у том жару,
Да сагорим пакост стару,
Па да будем чиста душа,
Кô у старо оно доба.
Дај ми небо! Ја те љубим!..
Ох, смилуј се на твог роба! —
Откад тебе, тебе спазих
Занесе ме та красота,
И ја проклех, ја омрзнух,
Сву слободу мог живота;
Мрска ми је власт и снага,
Па завидим смртним људма,
Непотпуној, краткој срећи
У стешњеним њиним груд'ма;
У леденом срцу моме
Невиђена светлост сину,
Ја осетих нову тугу,

А у тузи сву милину.
Ја без тебе вечност нећу,
Под круном сам мојом сустô,
Без твог лица све је гадно,
Гнусно, бљутко, — све је пусто!

Тамара

Остави ме, несрећниче,
Не верујем црном врагу.
Боже, Боже!... Ох, не могу!...
— Од кога ћу искат снагу!
Пакô ми је мисли занô,
Умље ми је отровано: —
Остави ме, ти ме мучиш,
Ти спасење моје губиш...
Речи су ти пламен љути!
Што ме гледиш? — Зашт' ме љубиш?

Демон

Зашт' те љубим?! — Не знам, драга!
Наишô сам на нов свет,
Па сам тргô и раскин'о
С грешна чела трнов сплет.
Што је било, ветру дадох,
Па твог ока гледам сјај,
Ту ја видим вечни пакô,
Ту ја видим вечни рај.
Ја те љубим силно, јако,
Срцем, душом, ватром, пламом,

Бесмртношћу усијаном, —
Ти не можеш љубит тако!
При створењу овог света,
По млађаном летећ' дану,
Носио сам твоју слику
У души ми урезану.
И у рају више пута
У срцу сам уздрхтао,
У рају сам пуно пута
Име твоје спомињао;
Мило ми је било небо —
Још сам само тебе требô.
Ох, ти не мо'ш прегледати
Век за веком, морја дуга,
Па не можеш никад знати
Како ј' горко живовати
Кроз векове сам, без друга; —
Па ни страдат, ни уживат,
Ниоткуд не очекиват,
Да за добра ил' зла дела
Награда ти каква дође,
Што починих, тек онако
Да ми пусто време прође; —
Саможиво, мукомучно
Ни са ким се не поделит,
У вечитом једноличју
Свагда желит, — и не желит;
Све видети и све знати,
Све напразно осећати;

Па, ил' хтео ил' не хтео,
Све мрзити, презирати,
Од дан на дан проклињати
Свет и живот и створ цео.
Од онога страшног дана
Кад ме Божја клетва стиже,
И природе топле груди,
Рај и пакô, Бог и људи,
Сви за мене охладнише,
Гледао сам сунце, месец,
Моје старе познанике;
Стајао сам више пута
У средини њина круга —
Оне језде у свом сјају,
У љубавном загрљају,
Али мене, стара друга,
Не гледају, не познају.
Тад потражих слике тавне,
Изгнанике мени равне, —
Али, јаој, њине речи,
Страшан поглед, лице грозно,
Ја већ више нисам позно̑.
У том страху прнух даље,
Ал' куда ћу, куда смем?
Ко ће примит изгнаника —
Свет је за ме глух и нем.
Као лађа пробијена
На површју морских пена,
Као облак црни, тмасти

На висини плаветнила,
Кад га ветар широм вија —
Е тако сам био и ја...
Кроз празнине летећ' клете
И без цели и без мете,
Сад овамо, сад онамо, —
Бог зна откуд, — Бог зна камо!
Ал' ја нисам дуго владô,
Људе на грех наводио,
На светињу једом пљувô
Хулио је и грдио, —
Олако сам пламен вере
У грешнику затомио.
(Да су барем били чврсти,
Постојани и јунаци,
Ал' жао ми је и тог труда
С лицемери и глупаци)
Тад у мрачне одох горе
И по тами, уз поноре,
Вио сам се, светлац мали,
А путници, жалосници,
Често су се преварали,
За светлацем у мрак пођу
— Један јаук — мени мио —
А већ путник с коњем лаким
У бездни се измрвио; —
Ја сам стао па гледао
Да л' се много крви лило;...

Данас, сутра, све то, те то,
Па ми с' и то огадило.

Седео сам често самац
На леденом врху брега,
Испод дуге златошарне,
У вечитом гнезду снега,
Слушао сам како ричу
Белогриви бесни смети,
Кô лавице разјарене,
Кроз камење, кроз врлети.
Шта сам пута вихар љути
Продирао дрским бесом,
Оденô се муњом, громом,
Да се борим с' урнебесом, —
Муке своје да угушим,
Јаде своје да задавим,
Ропот срца да загушим,
Проклетињу заборавим. —
Шта су ране смртна срца
И године ваших мука
Спрам тренутка мог живота,
Непризнатог мог јаука!
Шта је човек, — шта л' му јади?
Ил' су прошли, ил' ће проћи!
Увек чека, јер се нада,
Да ће смрт, ил' помоћ доћи.
Али мени и мом јаду
Нема лека, нема краја,

Нема нада, нема раја;
Мене мучи бол паклени...

Тамара

Па зашто се тужиш мени? —
Згрешио си. зла ти душа,
Јер друкчије Бог те не би...

Демон

Згрешио сам, ал' не теби!

Тамара

Чуће когод!

Демон

Ми смо сами!

Тамара

А Бог?

Демон

Њега не домами!

Та Бог има других брига,
Нек се брине, остави га!

Тамара

А освета виших сила?
Страшни суд!? — А муке пакла?

Демон

Ти би тамо са мном била,
Од мене се не би макла!

Тамара

Ко си, да си, друже ноћни!
Залуд стежем срце младо...
Ми смо људи слабомоћни —
Збори, збори, друже ноћни,
Ја те слушам тако радо.
Ал' ти можда... нећу рећи...
Јаој, мене слабе, јадне! —
Та какву ћеш славу стећи
Кад невина душа падне!
Ах, је л' с мога худог лица
Те на мене коцка паде,
Код толиких лепотица,
Што их знадеш на хиљаде,
Ал' залуду — куд ћу, шта ћу!...
Ти провидиш што ме гризе —
Па реци ми, вероваћу, —
Не, не реци, закуни се! —
Закуни се, да у теби
Није гуја грешне страсти,
Да ми душу сатро не би,
Да уза те нећу пасти.
Закуни се, али тако,
Да ти морам веровати!
Закуни се макар како,
Јер ми срце горко пати.

Кунем ти се зором раном,
Првенчетом Божја створа,
И мезимцем задњим даном,
Што по реду доћи мора;
И тако ми вечне правде,
Горке муке очајника,
И састанка с тобом саде,
И растанка од твог лика;
Кунем ти се очњим видом,
Кунем ти се греха стидом,
И вечности сивим плаштом,
И победе кратком маштом;
И тако ми свију беса,
И тако ми пакла, раја,
И громова са небеса,
И анђелског уздисаја;
Кунем ти се муком својом,
И слађаним твојим гласом,
Кунем првом сузом твојом,
И самртним твојим часом,
Кунем ти се црним гробом,
И блаженством душа свију,
Кунем ти се самом тобом —
И тако ми тих очију,
И косице твоје свилне,
И тако ми срца твога,
И тако ми жива Бога,
И љубави моје силне —

Од данас ћу други бити,
Одрећ ћу се свега злога,
Горди ум ћу покорити,
С небом ћу се помирити
И призваћу име Бога,
За лукавство нећу знати —
Ја ћу љубит, — веровати
Ја ћу лити чисте сузе,
Снебићу се, кајаћу се,
Да достојан будем Бога,
И погледа твога; —
А свет нека мирно цвета
Без лукавства мога.
Веруј мени, ох Тамаро!
Светиња ћеш моја бити,
А ја ћу ти поклонити
Све господство моје старо,
Сву слободу, власт и славу
За поглед ћу један дати,
За тренутак један само,
Вечност ћу ти жртвовати.
Љуби мене, ох Тамаро!
У добру ћу бити красан,
У љубави горостасан,
Бићу јачи у милости,
Нег' што бејах у пакости.
Узнећу те лаким летом
Више звезда, у чистину,
Па да владаш целим светом, —

Ил' да презреш јадну тмину,
Худе земље жагор празни,
Гдено нема среће праве,
Где се жарка љубав казни,
Где се злобом срца даве,
Где милоште нема сјајне,
Ни сладости дуготрајне;
Где се у страх мораш крити,
Не смеш мрзит ни љубити.
Или можда ти и не знаш
Шта је љубав смртних људи:
Кратка бура младе крви
И замама ломних груди —
Ал' пролети час за часом,
Мрко време ништ' не штеди,
Размрви ти труд ужасом,
Ил' ти врелу крвцу следи.
Лепота је кратка зора,
А растанак доћи мора; —
Ко ти јамчи, ко те чува
Од прецвета и умора!
Пусти друге нек се теше
Ништавилом свог живота,
Њима није отворена
Вишег неба сва дивота;
Ал' за тебе штета ј' црна
Да постанеш жртва њина, —
Тебе чека друга судба,
Дубља сладост и милина.

Заборави друштво старо,
Досадања осећања,
Зато ћу ти, ох Тамаро!
Разгрнути свет познања.
Скупићу ти диве, џине
И духове чудотворе,
Да те служе, да те дворе;
Узлетићу да ти скинем
Златан венац са Данице,
Залићу га, јаранице,
Полуноћном мирис-росом,
Да над твојом блиста косом.
Кад позлати сунце зору,
Спустићу се кроз облаке,
Најлепше ћу бират зраке,
Оплешћу ти пâс од злата,
А на руку метнућу ти
Сјајан прстен од агата;
Облићу те миомиром,
Неговаћу сенку твоју,
Довешћу ти рајске птице
Да за трагом твојим поју;
Дигнућу ти дивне дворе
Од бирјуза и јантара,
Пронорићу сиње море
Да ти тражим бисер-дара,
И даћу ти све што могу,
Ил' изискат, ил' исплакат

Ил' отети вечном Богу...
Љуби мене!..

XI

Он се спусти,
И на врели' њени' усти'
Задрхтао пољуб вражји;
Врисну она, — а он тражи
Да јој тепа с речи празни,
Да је смири и ућутка,
Грокће, шапће у разблуди
Скврнавине и саблазни.
Мрак је, тмуша, црна тама,
Само с' виде до два плама,
Њене очи, два жерутка.
Јаој, црни дух победи!
Пољубац му, отров худи,
Проникао слабе груди,
И још један мучан стисак,
Што у грлу њеном следи,
Окамени тихан врисак;
У том вриску, — ко би могô
Разумети, — лежа много:
Љубав, мука, очајање
И приговор, — издисање,
Страх и борба са грехотом,
И — растанак са животом.

XII

У то доба страшна мира,
У поноћном часу тијом,
Прошао је под ћелијом
Стари стражар манастира.
Причуло му с' кô да ј' неко
Полумртвим гласом врисн'о, —
Он застаде, прислушкује,
У страху је циду стисн'о,
А сад опет јасно чује:
Пољупци су и јецање,
Шапутање, уздисање,
Па се старац замислио,
Седом главом вртећ' ти'о,
Ал' набрзо све ућута —
Само река с тамним брегом,
Као да је мучно љута,
Две три речи прошапута;
А са лишћа и са грања
Лаки ветрић проносаше
Приговоре и роптања,
А и стражар чујућ' исто
Није му се вид'ло чисто,
Од тог места даље хита,
А у себи канон чита,
Канон светог угодника,
Да га чува од злих мисли,
Од опасних неприлика, —

Крст на себе дршћућ' меће
И жури се да утече.

XIII

Кô да спава, кô да сања,
Лежало је мртво чедо,
Распуштене дуге власи,
Мирна уста, лице бледо.
Ко би рекô да је мртва!?
Да не крије покров груди,
Рекао би чека зору,
Ил' пољубац да је буди.
Ал' залуд ће јарко сунце
Да на хладно чело сине,
Залуд јаок и пољупци
Тужна оца и родбине, —
Ништ' не може да с Тамаре
Вечни печат смрти скине,
Ох, како се брзо гаси
Цвет и живот, младост јарка,
Како вену сјајни краси,
Како трне љубав жарка.
Неста жеља, неста нада,
Неста муке, — смрт је сама,
Још је остô лаган осмех
Стинут, слеђен на уснама,
Што кô натпис страна гроба,
Страним слов'ма нешто значи,
Ал' ниједно више доба

Не мож' да га протумачи
Тако и њен лаган осмех
Оста тајна, нит' ће више
Ко прочитат, ко погодит
Шта у њему чудно пише,
Исмејава л' судбу горку,
Или сумњу непобедну,
Ил' живота сладост бедну,
Ил' се гордо небу руга,
Ил' је отсев давних туга?
У њему се замрзнуше:
»Збогом остај!« младих лета,
Презирање хладне душе
Која хоће да прецвета,
И последњи израз мисли
Кад су смртни боли стисли.
Лаган осмех — — као зраци
Кад је сунце већем село,
И од њих се, снежног брега,
Зарумени лице бело.
Последњи пут!... хладна румен,
Страшан осмех... смрт му мати,
Нит' ће чији пут осветлит,
Нит' ће кога огрејати.

XIV

Скупили се црни свати,
Својта, знанци и суседи,
Међ' њима је Гудал седи,

Као тужна нека сенка,
Данас ће се на пут дати,
Данаске је последњи пут
Оседлао свог зеленка;
Три ће ноћи путовати,
Па у стару костурницу,
Поред деда и прадеда,
Положиће несрећницу.
А један му прадед био
Црни грешник и убица,
Отимô је, крв је пио,
Варалица, издајица;
На измаку грешна жића
Покајô се грешник клети,
Па се Бога осветника
И крваве душе сети,
И подиже туђим благом
Задужбину, цркву малу,
На високо, наврх стене,
На стрмоме камивалу,
Куд се једва јастреб дигне,
И мећава ту кад стигне,
Ту најрађе хучно поји, —
Ту у вечном гнезду снега
Усамљена црква стоји.
Ту је место клетник изброô
За уморне своје кости,
Ближе небу не би л' био,
Ближе рају и милости;

Ил' од људи и поруга,
Ил' од клетве да се скрије...
Залуд, брајко, том си требô
Старати се за раније!

XV

И тек што су опојали
Мртво тело жртве младе,
И гробницу заковали,
Да јој земља мира даде,
Ал' се црни облак диже,
Вихар, холуј, крила крше,
Вијућ' грозно кô шакали,
Да опело њено сврше;
А мећава хоће да је
Снегом заспе, — грми, сева,
А из доље још се чује
Стари Гудал где запева.
У то доба чистим зраком,
Мећ' звездама, над облаком,
На злаћеним крил'ма лети
Дух умилни, анђô свети,
У наручу грлећ' носи,
Грешну душу, млађан цвет,
Па је светом сузом роси,
Па је теши, па је крепи,
Да не тужи, да не стрепи,
У бољи ће доћи свет;
И на сусрет већ им лете

Свети гласи, песме свете . . .
Ту је близу рај! —
Ал' дух црни, пакост љута,
Пресече им чиста пута,
И молитву да заглуша
Рече: »То је моја душа,
Дај је мени, дај!«
Ох, зар ни ту нема мира
Јадна душа Тамарина!
Она дршће па се приже
Бранитељу своме ближе.
Залуд, залуд, пред њом стоји,
Од кога се тако боји,
Стоји црни враг, —
Али једва да га позна,
На њему је сва грдоба,
У погледу грдња грозна,
А трулином влажна гроба
Задише му траг.
»Уклони се, црна змијо!« —
Рече анђô кад га виде,
Доста си се узносио!
Ова душа Богу иде,
Божја милост нек јој суди,
Искушења било ј' доста,
Она ј' стресла оков худи,
А ово је душа мека,
Што је небо давно чека:
Таке душе клизну лако,

Али зато неће пакô
Подигнути киван клик,
Јер у борби поражења,
Под теретом искушења,
У њој оста Божји лик, —
У њој оста кроз све муке,
Нит' је срушен ни оборен,
Она није за свет била,
А свет није за њу створен.
Сумња ју је горко стала,
Поклизла је па је пала,
Страдала је горко, јако,
— На земљи јој беше пâкô,
Љубила је, а с тог жара
Ево јој се рај отвара!«
Тако рече анђô свети,
А погледом строгим прети,
Крил'ма махну и одлети —
Изгуби се под висином
С меком душом Тамарином.
А поражен демон куне
Лудост своје празне маште,
Преварене жеље таште;
И он оста надут, киван,
У каљузи свога јада,
Кô и досад сам на свету —
Без љубави и без нада.

ЕНОХ АРДЕН

ОД АЛФРЕДА ТЕНИСОНА

Далеко туда пружају се стене,
А где су пукле, ту је кланац остô:
У њему пена поврх жута песка.
А тамо уз дуж, по ускоме жалу,
Читаво јато црвених кровова,
Међ' њима се диже трошне цркве кула.
Стрмене стазе воде на висину,
И на тој висини високоме млину.
А доле са стране лескови шумарци
Зелене се мило у сивој долини;
Целог лета ћуте сред долине сиве,
Објесен оживе;
Весела се чељад онда кроз њих вере
И лешнике бере.

У тојзи дôли — пре стотинак лета —
Играла се чило три мала детета,
Три детета мала из три разна дома, —
Милина је била погледати њих;
Једно је била Анија Ли,
Најмилији пупољ ове целе луке;
Други уз њу дечко беше Филип Рај,
Синак јединак богатог млинара;
Трећи Енох Арден, морнарев син,

(— Оца му је бурно прогутало море).
— Играла се деца овде на пржини,
Уз продрте чамце, уз мреже рибарске,
Крај оних котура дебелих пајвана,
Крај сломљених котва лица зарђана;
Од песка су зграде дизали високе,
Ту играчку себи и валима морским.
Вијали су слеку, бежали од плиме,
Која долазаше сваког Божјег дана,
Да трагове нежне малених им стопа
Избрише, изравни.
У стенама била удубица мала,
Њу су они звали малим домом својим,
Ту домаћин — данас Енох, сутра Филип,
Ал' Анија беше домаћица увек.
Само каткад Енох одупре се туде,
Да по више дана он домаћин буде.
»Моја ј' кућа, моја ј' ова жена мала!«
А Филип ће на то: »Ред је сада на ме!«
Па кад Енох (јачи) не хтеде допустит,
Бризнуо би махом поток горких суза
Из плавих очију Филипа му друга.
А Анија тада кроз плач их мољаше,
Да се добри пријатељи ради ње не кавже,
— Вељаше им с тугом,
Да ће она радо домаћица бити
И једном и другом.

Али кад већ мину ружичасто доба

Њихова детињства
И отскочи топло сунашце живота:
Оба срца топла, обадва младића
Изабраше мому, мому једну исту.
Енох говораше о љубавном жару, —
Филип само ћути.
А Анија, мирна, Филипа је глâла
Милоснијим оком, — тако с' бар чињаше,
Но срце је њено освојио Енох.
Ал' да ј' ко запитô, рекла би да није,
Јер ни она сама још то није знала,
Нити веровала.
А Енох је сада све то већма прегô,
Да штедом и радом стече кораб мали,
Да закући кућу, потпири огњиште,
Слободицу себи и Анији својој.
И не прође много, а Енох бејаше
Рибар тако срећан, и мудар, и смео,
Да му не би равна у тој околини,
У приморју, томе ветровитом крају,
Он је пуно летô на трговном броду,
Служећ' неуморно,
Сад постао већем и морнарем правим.
Ни од каквих страва он се није жасô, —
Већ је три живота из валова спасô,
Сваком беше мио. И пре нег' наврши
Двадестпрво лето озбиљна живота,
Стекао је трудом један кораб мали,
Подигô је кућу голубици својој,

Гнездо у слободи
На присојном путу, који к млину води.

Једнога златног јесењег дана
Изиђе село, кâ на славу неку
У лесков шумарак,
Да бере са грања слатке зреле даре,
Да њима пуни вреће и кошаре.
Сви су већ онде, још Филипа нема
(Отац му болан, дворити га мора). —
— У неко доба ево ти и њега.
Ходећи самац, оте му се око, —
И гле! У жбуну, на брежуљку овом,
Њих двоје седе, — Анија и Енох.
Енохове очи загасита сјаја,
Његово сунцем огорело лице,
Све то горијаше пламом неким жарним,
Жаром олтарним.
Филип га гледô, гледао је и њу,
Мотрио им лица и на лицу боју,
— Из њих је читô судбину своју.
Ал' кад већ образ уз образ приону,
Филип уздахну и свом душом клону,
Потиштен се врну кроз долину црну
(Све је му црно) — у срцу носећи
Боле најљуће и терет највећи.

Дошло је време свадби и венчању,
Прошло је затим седам годин' дана

Седам годин' дана здравља, љубовања,
Седам годин' дана скромнога имања,
Часна, трудна рада, уздања и нада.
Рађала с' деца — прво једна ћерка;
На први плачак првенчета мила,
Зажели Енох дигнут се до стања,
Да може чедо одгајити боље,
Но што је њега одгајио бабо.
Та му се жеља зановила силно,
Кад се другог лета друго чедо нађе,
Мајчина радост у самоти њеној,
Кад отац послом, риболовом својим
Даде се ветру и ветровој ћуди,
Носећи рибу близу и далеко,
Где га је знало велико и мало.

Ал' човек не зна шта га сутра чека:
Та ниједна срећа не траје довека.
Десет миља даље од нашега села
Беше већа лука, куд је Енох вољан
Одлазио често.
Ту се једном пењô на танку катарку,
Омаче се, паде, а кад су га дигли —
Нога му скрхана.
Док видаху оца онде у туђини,
На дому се нађе и треће детенце
Слабахно и болно;
А други рибари отеше му купце,
Отеше му крух.

У душу му крепку и богобојазну
Увуче се сумња са пратњом суморном..
На постељи лежи, а пред собом види,
Како му детенце савлађује глад.
Чини му с' да види своју жену бледу,
Како дете носи и по свету проси —
Тај га терет кињи као камен сињи,
»Ох, сачувај, Боже, сачувај их тога,
Ма ја како страдô!
— Ја ћу трпет радо.«
Тако се мољаше баш онда кад уђе
Господар од брода, на којем је пао;
Дошô ј' да га види, јер га ценит уме;
Напокон му рече, да му с' лађа спрема
На далеки пут;
Ићи ће у Кину, па му треба људи,
Бродара ваљаних, људи поузданих, —
Па би л' и он хтео?
Не може се поћи пре четр'ест дана,
Док се не оправи онај стражњи део —
Па би л' и он хтео?
Енох га је слушô, —
Он на жену, децу помисли у себи,
Брзо се одлучи: »Хоћу, како не би'!«

Гле, отсад му се сенка коби горке
И не чињаше ни већа ни гора
Него облачак, који за час застре
Сунашце јасно, или кâ острвце

На пучини морској
Кад заклони собом сунце у даљини.
Ал' кад се крене у далек свет
— Шта ће му жена, шта ће пилеж мала?
Дуго је разне превртао мисли, —
Кораб да прода? Ох, кораб је њему
Тако мио, драг;
Он га је проно̂ кроз толике буре,
Јест', он га љуби, баш ко̂ јахач смели
Парипа свог.
Па ипак мора растати се с њиме,
Да опрему купи, и робу, и хлеба,
Све што морнару и љуби му треба.
Па док он буде у далеком свету,
Анија може тржарећи хранит
И себе и децу.
А зар не би и сам, бродећ' у даљину
(И два и три пута) и робе понео,
И сам трговао? — Па се онда вратит
С тековином лепом;
Тад, по доброј срећи, кораб купит већи,
Па да може децу, зеницу свог ока,
Одгојити лепо, по жељи му давној,
И по дугој патњи и по дугом путу
Да се мирно скраси у домаћем куту
— — — — — — — — — — — — — —
Одлучено ј' већем у његовој души.
И кад се врну дому својем, нађе
Анију бледу, болано детенце

На груд'ма дојећи.
Радостан усклик. На сусрет му скочи
И стави чедо на очеве руке.
Енох га прими, милује га, мери,
Ал' се не усуди
Открити јој тајну смерова својих,
Који га гоне тако надалеко,
Тек другог јутра, онда јој је рекô.

Још никад досад, откад се назвала
Његовом женом, Анија се није
Мужевљевој вољи противила — никад.
Ни сад се она њему не противи,
Само га моли сузама, с јецањем,
И преклиње га пољупцима врелим
Целога дана и васцеле ноћи:
»Ох, немој поћи!«
Њу слутња мори: добра бити неће!
«Не иди, друже, ох тако ти среће
И моје и твоје и порода твога!«
Али све залуду, — јер баш ради тога,
Што њихову срећу цени тако много,
Остат није хтео, остат није могô.

Опростио се са корабом милим,
Купио робу жени својој драгој,
Па узе сврдô и пилу и стругу,
У мањој соби градећи дућанац,

Целог је дана, од јутра до мрака,
Тесао, куцô, лепио и стругô.
Но јадној жени не чињаше с' друго
— Таква је слутња обузе голема —
Већ кâ да јој ковчег мртвачки спрема.
Кад доврши посô, милина је била
Прегледат оком тај дућанац мали:
Кô да није болта, већ пупољак неки,
У простору малом све је на свом месту.
Гледô га је мало, и беше му право, —
Тада оде горе и до зоре ј' спавô.

Ведром је душом чекô часак онај
Кад ће да пође. — смешкао се само
На страховање Аније му драге, —
Но под тим смешкањем беше много бола.
И Енох, честит и побожан човек,
Приклони главу сад пред Богом вишњим,
Удуби душу у светињу тајне,
Која нас Богу, Бога нама ближи.
Молитвом иска благослов од горе
На жену, децу, што му је срцу мило,
А њему самом, њему како било.
Тада рече жени: »Са мојег ће пута,
Са мојег ће труда обасјат нас сунце;
А ти ми негуј пламен на огњишту,
Чувај га, храни на огњишту чисту,
Нека ме чека и дању и ноћи,
Јер пре но мислиш, ја вам могу доћи.«

Па онда љуљну малену колевку:
»А ово чедо, нежно, слабо, бледо,
(Стога ми је тако срцу и прирасло)
Бог нека га чува, а ја, кад се вратим,
На колена ћу своја га узети,
Причаћу му приче из даљних земаља,
Дете ће главу пригнут ми на груди.
Сад с Богом, жено, весела ми буди!«

Слушајућ' мужа тако ведровољна
И жени срце поче да се згрева.
Ал' кад Енох поче морнарски озбиљно
Сећати је Бога, који светом влада,
И световат је да с' у њега нада,
— Ма да нико не зна шта му усуд крије —
Она га је тада слушала, — и није,
Баш кâно сељанка кад на извор дође,
Подметне крчаг, да се водом пуни,
А док јој глава на длану почива,
Док она, сетна, о драгану снива —
Крчаг се налије, па се и прелива...

Најзад ће рећи: »Ти си мудар, брате;
— Ал' залуд, ја те више видет нећу!«
»Нећеш ме видет'!?« осмехну се Енох;
»Ал' ја тебе хоћу,
Брод ће наш проћи уз обалу ову
(И дан јој каза кад ће то да буде),
Ти узми дурбин, па кроз њега мотри,

Он ће ти ме близу надомак довући,
Тад исмевај слутњу која те сад мучи.«

И куцну часак кад ће да се крене:
»Разведри чело, утеши се, љубо!
А децу ми чувај кâ зеницу ока.
Држи све у реду док се ја не вратим.
О мени немој да те брига мори.
Снађе л' те беда, у Бога се уздај,
Он је над свима, и нада мном биће;
Под његовим штитом стоје све даљине, —
Његове су доље, његове су горе,
Његово је море — —«

Устаде Енох, па рукама крепким
Пригрли жену на сокоље груди;
Изљуби децу, која га гледаху
Пола у чуђењу, пола у страху.
Анија хтела и одојче болно
Из слатког санка јутарњег пробудит,
(Васцелу ноћ је у грозници било),
Ал' Енох јој рече: »Пусти га нек спава;
Не може мајушче запамтити баба«.
И он га пољуби на одру лежећа.
Мајка му отсече прамак косе плаве,
Па га даде оцу — (и он га је чувô
Све до гроба свог)
Сад махом скочи, диже торбу своју,
Одмахну руком, — оде у свет бели.

Кад свану данак, који Енох рече,
Анија позајми дурбин од суседа,
Да кроз њега гледа;
Вид'ла је лађу, — ал' узалуд мука,
Ил' не знаде дурбин опружит да буде
Како оку треба,
Ил' јој рука дрхта, држећ' га високо,
Или беше мутно стакло — или око,
Тражила га гди је?
Ал' га вид'ла није; —
Док он рупцем маха са палубе брода,
Гледећ' тужним оком своје среће кутак,
Дотле брзо прође и брод и тренутак.

Анијине очи пратиле су једра,
Док их није морска збрисала даљина,
Тад се врати дома да проплаче горко.
И ма да је слутња шаптала јој вазда,
Да свог војна никад више видет неће,
Ипак све чињаше како јој он рече.

А да л' беше срећно трговање њено?
Не знаде се она ценкат ни погађат,
Хвалит своју робу и наметати је,
Заваравати очи вагом и аршином.
Искати више, но што комад вреди, —
Мишљаше увек: Шта би рекô Енох!?
А често пута рука слабе жене
По нужди даде робу испод цене.

Тако трговање не држи се дуго.
А јадна, шта ће? Трпети се мора,
Зло је већ дошло, а горе се спрема....
Гласове чека. — а гласова нема.

Најмлађе детенце, слабачко по себи,
Поче јој венут. Негује га мајка.
Ал' било зато, што јој посô не да,
Да увек буде само украј њега, —
Ил' што му храна посна, недовољна,
Ил' што се нема лечник да плати,
Који би, можда, могô помоћ дати, —
Било ма које, ал' детенце вене
И једног часка душа из њег' оде,
Као птиче кад се дочепа слободе.

На неколико дана после тог губитка
Закуца јаче једно срце верно,
Бринућ' се за њу, над чијом главом
Облаци лете и громови прете.
А то је срце Филипово било,
(Од како је Енох отисн'о се у свет,
Он се никад не хте састати са њоме)
»Ал' сад већ морам, морам је потражит,
Поштедит јадну пред Богом сам дужан:«
Тако мнидијаше Филип добра душа.
И он оде к њој.
Кроз претсобље пусто прошао је већем,
На вратима стаде и закуца трипут,

— Одговора нема. — он отвори врата.
Анија мучна, у заносу бола
Не хоћаше видет сад ничијег лица,
Зато је главу приклонила зиду,
Сузне су јој очи дланом покривене.
Ту Филип стаја премишљајућ' дуже,
Како да почне, па напокон рече:
»Не могох бризи више да одолим,
Анијо — дођох, да те нешто молим«.

А она јецну отируђ' сузе:
»Ох, ко још има молит што у мене,
У слабомоћне, у клонуле жене!?«
А Филипа су збуниле те речи,
По простоти својој хтеде да се врати,
Ал' га добро срце тера к њојзи ближе,
Па — и без понуде — до Аније седе.
»Зборити бих хтео о жељама лепим
Еноха, твог мужа, пријатеља мога.
Ви'ш, Анијо, ми смо, и ја и он негда
За тобом пошли, кô за звездом својом, —
А ти си, велим, и увек ћу рећи,
Ти си изабрала бољег, вреднијега:
Он кад за чим пође, нико га не врати —
Стигнут ил' умрети, — такав беше увек.
А зашто је от'шô на тај пут далеки?
Зашт' остави тебе, коју тол'ко љуби?
Децу за коју би душу своју дао?
Није от'шô зато што је жељан света;

Отишô је само порад деце своје,
Да их може, драгу, одгајити боље,
Него што је њега одгајио бáбо.
Па да знају више нег' отац и мајка, —
Изучити децу, то му беше жеља.
Па како ће њега, кад се једном врати,
Заболети горко преварени нади,
Кад погледи децу —
Кад погледи децу, која, ето, расту
Кô дивљаке неке, — не уче се ничем.
Па зато те молим, — ти ме знаш одавна —
Преклињем те срцем, којим тако љубиш
И децу и мужа:
Не одби ми молбу, не реци ми нећу!
— Јер, баш ако хоћеш, Енох може после
Све то мени вратит — ако ти баш желиш,
Анијо, јер ја сам имућан, па могу.
Ето, зато дођох, јер вас љубим, штујем
— Дај ми децу своју, да их ја школујем.«

Анија се с места не маче, већ рече:
»Немам снаге да ти у очи погледим,
Осећам се тако сломљене душе,
Ломила ме пређе горка туга моја,
А сада ме ломи та доброта твоја,
Жив је Бог на небу, жив је и мој Енох,
Он ће ти наплатит...
Јест, новац ти може и наплатит кадгод,

Ал' доброту никад...«
А Филип је пита: »Пристајеш ли дакле?«

Анија се диже, исплакана, бледа,
Поред њега оста, па га дуго гледа;
Кроз сузне јој очи проби зрачак миља,
Као да га, тужна, кроз плач благосиља.
Ухвати му руку па је крепко стиште,
Не прозбори ништа, — оде на двориште.
А Филип се врну дому своjем весо̑,
Као да је с душе грдан терет стресо̑.

Сутрадан је Филип прихватио децу,
Купио им рухо топлије и боље,
Купио им књиге, у школу их одво̑,
И потад живљаше за њих, само за њих.
Радо би он ишо̑ и дечијој мајци,
Ал' јој одлазаше ретко, сасма ретко,
Јер у селу има и људи опаких,
Уста свакојаких.
Ал' ипак је често по деци јој слао
Воћа и поврћа, зором узабрана,
Ружицу из врта, прву и последњу,
Гдекад белог зеца са обале морске,
А покаткад брашна ситно самлевена
(Тобож само зато, да с' похвали њиме,
Бојећи се да је не понизи тиме), —
Брашно ј' било красно, из новог му млина,
Што поносно клепеће горе са висина.

Ал' на све то Филип не мож' да докучи,
Шта Анија мисли и прима ли радо.
Кад би дошô к њојзи, прима га ћутећи,
— Благодарна душа не имаде речи.

Деца њена беху прионула уза њ;
Виде л' га с далека, преда њ руке шире;
Одомаћише се у његову дому,
У његову млину.
Пунише му уши својим ситним јадим'
Пунише му очи радовањем младим.
Трчаху за њиме, играху се с њиме, —
»Отац Филип! Отац Филип!« то му беше име.
Та мајушна уста на њега се смеше,
Та мајушна срца љубит га почеше —
— Енохов губитак његов добит беше.
Свог рођеног оца помињаху радо;
Ал' како је танко то памћење младо!
Виђаху га само кâ у магли некој,
Далекој, далекој...

И тако је прошло десет годин' дана,
Откад Енох оде, (рад дечина спаса). —
Па од њега никад ни трага ни гласа.
А пред вече, једном. прохтело се деци
Поћи у шумарак и лешнике брати, —
Мајка ће их водит;
Па и «отац Филип« (већ како га зваху),
Кад би он хтео, — деца га мољаху.

Нашли га у млину, брашнава одела,
Баш ка̂ вредну пчелу у медљаном праху.
»Ходи, оцо, ходи!« Филип: »Немам каде«, —
Ал' га мала хајка гонит не престаде,
И он се насмеши: ићи ће, да шта ће;
А зашт' не би ишо̂, — та и Анија ће.

Кад се пењаху узбрдицом горе,
Баш на по пута, где се грање свело,
Правећи хладак над обронком стрмим,
Анија суста, па уздахнув рече:
»Ја не могу даље, морам се одморит!«
Тај мали умор Филипу гођаше,
И он ће застат и остат ће с њом,
Јер чила деца, весела дружина,
Већ се одмакла, већ су у шумарку,
Веру се онде, тресу, млате, купе
Лешнике слатке.
А песме њине, усклици, смејање,
Чују с' у даљини кроз то густо грање,
Час овде, час онде.
Замишљен Филип и смео је с ума,
Да крај ње седи.
Његове мисли сад су га одвеле
Ка̂ оном часу горком и претешком,
Кадно се овде у жбунове скрио
Ка̂ самртним зрном згођено јеленче.
Ал' се брзо трже, диже главу лако,
Па 'вако припоче: »Анијо, слушај их!

Како се деци овај живот мили!
— Ал' ти си уморна!« — Она само ћути.
»Уморна си, је ли?« — и глава му клону
На обе руке, па продужи 'вако:
»Пропала је лађа, пропала зацело!
Ох, не мисли на то;
Зар хоћеш тако да те туга сатре?
Па шта ће деца, кад нестане мајке?«
Анија се трже: »Ништа, није ништа!
Слушала сам песму како се разлеже,
Па ме нека туга око срца стеже«.

А Филип јој се примаче па рече;
»И ја нешто носим на срцу одавна.
Откад ме мучи не сећам се, не знам,
Само знам да крити дуже ти не могу.
Ох Анијо, тебе још варају нади,
Ал' ја — видим шта је.
Десет годин' дана ево скоро прође,
И — Енох не дође;
Нит' поруке шаље нит' ти ишта пише,
— Ох, веруј ми, веруј, он не живи више!
Све ти морам рећи.
Мене љуто тишти, ја бих увек плакô,
Кад те гледам тако,
Где се мучиш, патиш, самохрана, тужна,
Свога младог века.
А не могу јаду да ти нађем лека.
Е па добро, — хајде, — у Божије име

— Та разумеш ли ме?
Ви'ш ти немаш мужа, а ја немам жене.
Ја бих, — ја бих хтео — да пођеш за мене.
Ја бих био отац твојој милој деци,
Та они ме већем и не зову друкче.
Пружиш ли ми руку, благослов ће Божји
На наш дом да сиђе;
После тол'ких јада, преварена нада
Синуће нам сунце, ако не и жарко,
Ал' топло и благо.
Не требам ти рећи, ти знаш моје стање,
Стање и имање.
Свега имам доста, немам никог свога,
Живео бих за те и за децу твоју.
Видиш, ми се знамо, знамо с' поодавно
— Ево, сад те просим, —
Ал' на срцу своме одавно те носим«.
Анија ће на то меким гласом рећи:
»Јесте, ти си био кô анђео Божји.
Који нас је досад чувô од пропасти.
Јест, Филипе, за то Бог нек ти плати,
Нек ти плати срећом, али много већом,
Нег' коју ти може Анија донети.
Јер ко може дати једно срце двома?
Ја те не бих могла кô Еноха љубит,
А тебе не љубит грех би био већи, —
Остајмо ми довек само — пријатељи!«
»Ја не тражим да ме кô Еноха љубиш,
Она љубав лежи у његовом гробу;

Али ако јоште једна искра оста,
Та је мени доста.« —
»А ти бар не нагли!« уплашена рече,
»Јер да Енох дође, па да ме затече —
Ох, та то је санак, видим ја и сама,
Никад више Енох неће доћи к нама.
Али чекај, чекај, Филипе, брате ми,
Пусти, нека прође још година дана,
Та то није дуго!
Донде ће ми можда умље доћи друго,
Чекај, чекај само.«
Снуждио се Филип, па овако збори:
»Чекао сам досад, — чекаћу и посад.«
»Не, Филипе, чуј ме,« — поправи се она,
»Ја овако мислим, 'вако ме разуми:
Реч ме моја веже, кад година мине,
Ал' ти се не везуј; — хоћеш ли ме чекат?«
Разведри се Филип, већ га сунце греје,
Он јој пружи руку, — хоће, чекаће је.

Заћутали су после ових речи,
Филип је очи мало диго̂ горе
И спазио је на врху брежуљка,
Како се губи онај поруб златни,
Сунце ће да зађе.
На ноге скочи, о Анији брижан,
Јер је жена слаба, а ноћи су хладне.
Довикну децу иза свега гласа,
А деца, ево, већ се купе журно,

Носећи пуне кошаре лешника.
И сви сад пођу доле у сеоце;
А кад бејаху на Анӣних вратих.
Ту Филип заста, рукова с њоме.
»Анијо драга, ја сам био хитлен:
Ти си била слаба, па си обећала;
Опрости ми за то. Али наше речи,
Мене моја веже, тебе твоја не!«
А она кроз плач, на прагу стојећи:
»Што сам ти рекла, то нећу порећи«.

И, кô да беше један часак кратак,
Док она хода за послов'ма својим,
Мислећи на оно што јој Филип каза,
Како је давно на свом срцу носи, —
Јест, кô да беше један часак кратак,
Тако јесен прође, друга јесен дође.

И, ево, опет Филип пред њу стаде;
Пита је, памти л' што је лани рекла?
»Шта, зар је већем година протекла?«
— »Јест, ево опет лешници су зрели;
Хајд'мо да видиш!« А њу румен прели:
Понајпре румен, а затим бледоћа;
Збуњена поче нежно се извијат:
Послови многи! — Сад не може бити.
А тај је корак одлучан и важан.
Сећа се она шта је обећала —
Ал' јоште само један месец дана.

А Филипово срце силно бије,
Пламену жељу хладним реч'ма крије:
»Па нека, нека, наваљиват нећу,
Имамо каде, Анија, и за то!«
А Анији беше: сузе би пролила,
Тако га жали, али срце стеже,
Јер још би хтела уверит се боље,
Да л' је постојано срце у јунака, —
Да л' му је доиста вера тако јака.
— Дан за даном иде, гледећ муку њину:
И тако опет пô године мину.
Ал' у селу има беспослених људи,
Свакојаких мисли, свакојаких ћуди:
Једни веле: Филип титра се са њоме,
Други веле: Није, Филип за њом гине.
Ал' она је вешта, па га заваркива,
Да то већма букне жеравица жива.
Трећи веле: Ман'те, то су неке луде,
Не знају ни сами шта би и како би.
А један се нађе пакостан и злобан,
И тај језик псећи
Усуди се нешто врло гадно рећи...
— Син Анијин беше већ доста разуман,
Из његова ока просјало је често
Оно што је ћутô, ал' желео јако,
Ал' ћерка не ћута, већ мољаше мајку,
Да се не омишља.
Већ да пружи руку томе врлом чојку,
Који ће им спасти кућу од пропасти.

А Филип се стаде губити у лицу;
Збрисао му немир ону румен сјајну.
Све се ово тешко на Анију слива, —
Ох, како ће, јадна, то поднети жива!?

Десило се и то: једне дуге ноћи
Не имаде санка савест јој немирна.
Ширила је руке за каквим знамењем.
»Је л' одиста мртав мој Енох, мој Енох?«
Па у црној ноћи са постеље скочи,
Припали кандилце,
Уздахну дубоко, задрхталом руком
Узе Свето писмо;
Превртала га је и тамо и амо.
Па где прстом запне, ту ће реч прочитат. —
А та реч је била: »Под зеленом палмом.«
Под зеленом палмом?! — Шта ће то да значи?
То не значи ништа.
Склопи Свето писмо, леже, — сан је свлада.
Ал' гле, на брежуљку, под зеленом палмом
Онде седи Енох, — сунце је над њиме.
»Дакле мртав, мртав, — јест, мртав је Енох!«
А чује му песму: »Осана ва вишњих!«
Тамо горе сија, сија сунце правде;
Ту ј' палмово грање, кâ што га је негда
Простирô по путу блажен народ кличућ':
»Осана ва вишњих!« — Она се пробуди.
Одлучила је била. Чим зора засвити,
По Филипа посла; а Филип јој дође.

»Ја сам, рече, спремна да пред олтар пођем
Кад год ти се хоће.« А Филип прихвати:
»У Божије име, — ако ти је воља, —
Час је добар сваки, — па нек буде таки.«

Скупили се свати, девер младу прати,
И весело звоне звона са црквице.
Венчаше се срећно; вратише се дома;
Свуда чујеш песме, радост и весеље;
Само једна ј' тужна — Филипова љуба.
Куд год се окрене, уху јој се чини,
Кô да чује шапат који не разуме.

Филипа би често послови одзвали,
А Анина душа преза од самоће.
Из дома се крене да у врту ради,
Из врта се брзо опет дома врати.
Шта је то са њоме? Кад до врата ступи
И на кључаоницу руку своју стави,
Она се застрави:
Пред вратима стане, кô прислушкујући —
Кâ да не сме ући.
Филип је помишљô: проћи ће то, проћи,
Кад се чедо роди (а већ је на путу).
Тако је и било.
Кад се чедо нађе, она душом дахну,
У очи му гледа, на срце га меће;
Побегоше махом оне црне слутње
Од мајчине среће.

* * *

А где је Енох?
Срећно једраше лађа »Добра срећа«,
Ма да ј' првих дана, кад се на пут крену,
Титрала се њоме разуздана бура
Мора Бискајскога.
После је клизом по пучини текла
У оном крају лета вечитога.
Мучно је било око Капа проћи, —
А оданде даље мењала се срећа.
Бродећи кроз тропе, сада по други пут
Непрестани ветри, уздисаји неба,
Тераху је тихо кроз острве златне,
Док их не прихвати исток, ова мила
И чаробна вила.

Овде је Енох трговао срећно;
Накуповô скупе и дивотне робе,
Да је носи дома из тог дальног краја, —
Дечици је понô једног златног змаја.

Много му је горе на повратку било.
Спочетка се ишло лако, љуљкајућ' се
Кроз просторе ведре мора неизмерна;
У пучини морској, огледалу плавом,
Виђао је слику своју стрмоглавну, —
Спавало је море.
Само где је лађа глатку воду секла,
Задрkташе вали кô лако паперје.

Па онда маина. П'онда опет ветри
Све јачи и бешњи.
Док се опет бура грозно распомами —
Хитајући лађу као малу лопту
По густоме мраку.
Наједанпут цикну некол'ко гласова:
»Разбила се лађа! Јао! Пропали смо!«
И док дланом о длан, лађе није било.
На балвану неком, јарболу скрханом,
Држао се чврсто Енох са два друга
Све до саме зоре.
А пред зору вали грунуше на копно
Ово мало друштво;
То беше острво зелено и плодно,
Али — пусто, пусто.

Ту је њима трома било доста хране,
Ораха, корења и сочнога воћа,
Питоме дивљади, која у њих гледи,
Као да их моли,
— Не можеш је дирнут, да те не заболи;
У пукоту неке украј мора стене
Колибу су себи начинили брзо,
Кров је био зелен од палмова грања,
У пола је само то колиба била,
У пола пећина бого-самотворна,
Овде борављаху' у богатству томе
До три добра друга.

Свега беше доста посред овог раја,
Ал' највише туге, горких уздисаја.

Један од три друга, онај понајмлађи,
Тешко беше рањен оне страшне ноћи,.
Па од ових рана
Боловô је љуто три године дана.
Двојица су здрава њега неговала,
Кад је умро, тад су нашли неку кладу,.
Њу је по индијски друг Енохов хтео
Прегорети средом;
Ал' на послу томе прострели му мозак
Препека омарна, прежега голема.
Енох оста самац. — никог више нема,
Кад је с горким болом мртвом другу рекô:
Спавај, вечно спавај!«
Овај канда шапну: »А ти се још надај,
Још не очајавај!«

Шуме до врх брда, у њима пропланци
Вијугају с' горе, кô да к небу воде;
А перјасте круне какао-дрвета
Љуљкају се гипко на високом стаблу..
Севукање светлих птица и бубица,
А бршље се пење још више дрвета,
По земљи се пружа, да с' у мору купа..
Све је ту красоту тропскога појаса
Гледô Енох, гледô, —
Ал' је све то пусто без човечјег лица..

Место мила гласа крештање је слушо̑
Разних морских птица.
Слушао је треске силовитих вала,
Слушао је шумор зеленога лишћа
Над његовом главом загрљених грана,
Тих дебелих рука горостас-дрвета.
Слушао је жубор несташних потока,
Који хите к мору са стења висока.
Шта је пута седо̑, па у море гледо̑
Од подне до мрака,
Да л' ће око спазит што му душа жели,
Да л' се штогод бели...,

Ал' нико не броди овим заборавом.
Само сунце што се сваки дан појави,
А његове зра̏ке, кô крваве стреле,
Одбацује лишће палма и папрата.
Сунце пламти жарко на пучини морској
Са источне стране,
Пак се онда дигне, да запламти жарко
Над његовом главом,
Пак се онда спусти, да запламти жарко
Па пучини морској, са западне стране.
А затим се сведу на смркнутом небу
Оне крупне звезде,
И тмуријим гласом океан забруји;
Тад опет зора сунце на пут спрема,
— Али једра, брода ниоткуда нема.

Кад је тако лежô будан, полубудан,
А златни гуштери шетаху по њему,
Тад се неке слике дочараху саме,
Као шарен санак, што га мисли плету,
Мисли које блуде далеко, далеко.
Ту је уплетена једна кућа мала,
Ту су уплетена деца, тако драга,
Ту је уплетена жена, тако мила,
Ту искрсну слике добрих пријатеља;
Кровови црвени и млин на висини,
Лескови шумарци и путања кроз њих,
И те сиве магле и јесење дажде,
Мирис и шуштање пожутела лишћа,
Кад га стреса грање, —
Домаћих таласа тихотно јецање.

Тако беше једном, — ухо му зазуја,
Кô да звоне звона из далека краја,
Ти познати звуци са ониске куле
Његовога села.
Усплахирен скочи, не зна ни сам зашто —
И шта види? опет ту клету лепоту
Свог острва пустог.
И сад би зацело, — да му није срце
Вечног Бога нашло и с њим зборит стало,
С Богом, којег свака душа може наћи,
Само ако хоће, —
Сад би овде свисн'о од кужне самоће.
Е тако су дани и ведри и мутни,

Протицали редом
Над његовом главом, пре времена седом,
Над његовим јадом, над његовим надом,
Који му певаше као рајска птица:
Да још може видет Анијина лица.
У то стиже време које давно чека:
Залутала нека лађа из далека;
Ћудљиви су ветри кренули је с пута,
И пијаће воде нестало јој већем.
Сад се, ево, ближи том острву пустом,
Не знајући где је.
У прозорје рано распукла се магла,
Која беше ноћу по острву пала;
Проведрицом овом спазише бродари,
Да ту мора бити добре слатке воде.
Истурише брзо неколко момака;
Ови се разишли, кличућ', певајући,
На све стране тражит поток или извор.
Из пећине своје, с дугом косом, брадом,
С огорелим лицем, задивљалим гледом,
У чудном оделу, слазио је Енох
Једва већ и налик на човечју слику,
Мумлајућ', тепајућ' кâ суманут, смушен
И дајући знаке које није могô
Разумети нико.
Ал' он их упути где ће наћи воде.
Па кад су се стекли на извору бистром,
И кад Енох зачу човечије зборе,
Тад се поче дрешит већ и његов језик.

А кад беху бачве слатком водом пуне,
Вратише се момци, и он с њима у брод.
Ту слушаху причу несрећна патника,
Чуђаху се томе, жалећ' га од срца.
Дадоше му руха, нудише га јести,
И рекоше да ће дома га одвести.
Радећи на броду, често ј' с ума смео
Где је и како је.
На овоме броду баш никог не беше
Из његова краја, — не знаде му нико.
Дати какква гласа, који би му био
Мелем болној души.
Поспоро је ишла ова трошна лађа,
Ал' његова душа много ј' бржа била,
Летела је напред, испред лена ветра,
Летела је дому, завичају своме, —
Док једаред ноћу, — слатко ли то беше!
дахну га сапа енглеске близине,
, за којом тако давно чезне, гине.
д га добри људи обдарише лепо.
Ко мање, ко више тутнуше му у шпаг.
Дотакла се лађа оног пристаништа,
Из којег се негда задовољан крен'о,
Предавајућ' Богу све што је имао, —
Ето, сад је опет на ту земљу стао.

Ту није ни с ким прозборио речи.
Ох, само дому и огњишту своме
Хита од милоште, —

Дому? и огњишту? — а има л' га јоште?
Ведро поподне и сунчано беше,
Док се с мора магле дизат не почеше,
Застирућ му пута, који оком гута.
Ходећ' кроз маглу, виђао је само
Што му ј' близу било:
Десно, лево грање, јесен их протресла,
Ниједног листа не би могô наћи;
Ту скакаху само лаки црвендаћи;
Магла све то гушћа, а вечерње доба,
Он кроз сутон ступа,
Као да се мртвац отео из гроба.
Наједанмах нека светла црвен проби
Кроза маглу сиву,
Па и лавеж пасâ већ се јасно чује.
Ту је, —
На месту је.

Провуче се кришом кроз улице дуге;
Кô крадљивац худи од свачег се жаца —
Несрећа му сенку своју
Већ у груди баца.
Оборене главе пред кућицом стаде,
Где је негда слатке проводио часе
Поред жене верне,
Где колевка беше дечице му драге.
Ал' прозори тамни — све унутри немо,
Око браве паук густу мрежу сплео,
Ал' око му спази хартију на вратих;

Шта је, Боже, шта је?
»Кућа се продаје.«
Та писмена беху као гује саме.
»Мртва, дакле мртва, или — мртва за ме.«

Пак се опет врну доле к пристаништу,
Да потражи крчму коју онде знаде.
То је била трошна зграда од дасака,
Он мишљаше: можда ј' пала већ одавна;
Зграда није пала, пао је крчмар само
И то у гроб хладан.
А удовица му, Миријама Ле,
Точила је пиће, дворила је госте,
Ал' већ није ишло ка̂ што ј' ишло пре.
Ту се негда млади играли морнари;
Сад је мало младих, а још мање старих;
Но ипак се нађе за путника стана.
Ту је осто̂ ћутећ' неколико дана.

* * *

Мирјама ј' била разговорна жена,
Не даде му мира, хоће да му прича;
Причала му шта се збивало по селу —
Јер, дабоме, није познати га могла
Огорелог, тужног, обореног странца —
Причала му много, — та о чему није?
Па је тако дошла и на његов дом:
Како је умрло најмлађе му дете,
Како је Анија тешко живовала,

Како јој је Филип децу школовао,
И запросио је, — она није хтела;
Мислила је увек на Еноха свог.
Ал' напокон шта ће, — а и шта би знала?'
Руку му је дала.
Не може се силом, — све је то судбина,
— А сад му је већем родила и сина...
Не паде ни сенка Еноху на чело,
Ни макô се није,
Да га је ко гледô, е морô би рећи:
Енох нема срца.
Ал' кад Миријама додаде још ово:
»Сиромашак Енох, ужасно је прошô!«
Тад је јадник седом затресао главом,
— Сад му беше јасно —
Па је и он шапн'о: »Ужасно! Ужасно!«
Сад га жеља трже, само још једанпут
Анију да види.
»Само још једанпут да јој видим лица,
Да видим је л' срећна?«
Овом бујном жељом завијорен, скочи
Вечери једне новембарске мутне,
Оде, па се попе страном на обрежје.
Што ближе стиже, жеља га издаје.
Зато је сео, гледô тамо амо,
Спомена тисућ' ваљаху се пред њим.
Све што негда красно, сад постаде тужно.
Али најед аред, гледајућ' по тами,
Благана светлост очи му примами

Та светлост сијаше из прозора задњег
Филипова дома.
Тако мами зрака светилнице куле
У поноћном мраку птицу скиталицу,
Док се не залети ка суђеној коби
— Па се ту раздроби.

Филипова кућа била је крај друма,
Ал' иза ње остраг даље кућâ нема, —
Ту је његов врт,
Ограђен је зидом, а из њега воде
Једина вратôца.
Насред врта диже с' зимзелени тис.
Пошироко стаза, шљунком обасута,
Води посред врта;
Друга, ужа стаза, иде поред зида,
Енох ову избра, — овом се упути,
А срце му дршће, не знајућ' шта слути.
Хтеде да зажмури, али не, не, не, —
Сад је већем касно, — видео је све.

На столу је лепо, богато посуђе.
Огњиште је чисто, огањ гори тихо,
Све је срећно, лепо.
С десне стране Филип, негда тужан, презрен,
А сад румен, снажан, светао, задовољан,
Седи, а на крилу држи чедо своје,
Девојана једна нагла се на руку
Другом оцу свом, —

Истоветна мати, сушта — само млађа;
Лепа као сунце, вита као јела,
Златне своје власи баш је сад расплела,
Па на дугој врпци златан прстен њија,
Који мало дете оберучке вија;
Кад омаши, руком замахне на сеју,
А кад га ухвати, сви се у глас смеју.
Уз огњиште лево: Анија, — јест она,
Сваки час погледа своје чедо мало,
Да није заспало:
Каткад нешто рекне високом дечаку,
Најстаријем сину, своме добром ђаку, —
Мора да му слатко годе речи њене,
Јер се тако на њих весело осме'не
— — — — — — — — — — — — — — —

И сада се мртвац вратио из гроба.
Видô своју жену, ал' не више своју;
Видео мезимче њено, не и своје,
На очеву крилу. —
Видô топлу, милу срећу куће ове,
Своју децу красну, веселу и здраву.
И видео друга, сад инока свога,
Који тако срећно диже своју главу
У његовом праву,
Који бере плоде његовога нада,
— Јер његова деца овог љубе сада;
И ма да је све то од Мирјаме чуо
(Али шта је прича према слици живој!)

Заљуља се јадник, посрну да падне,
Ал' се задржао за некакву грану;
Бојао се само
Да му се не отме из прсију врисак,
Врисак тако гласан, врисак тако страшан
Као што ће бити труба страшног суда;
— Јер ако се отме, за тренутак тили,
Као треском грома,
Разбиће се срећа овог целог дома.
Зато се повуче кô крадљивац кришом,
Пазећ' да ни шљунак не би откуд шкрипн'о
Под његовом ногом;
Држао се зида, да не падне о тле.
Гдено би га могли наћи у несвести.
Допипô до врата, па кроз њих изиђе,
А за собом врата затвори полако,
о што се ради где болесник лежи.
пољу је. Шта ће?
уд ће сад да бежи?

Ту је клекнут хтео,
Али колена га држат не могаху,
Паде лицем доле на ту влажну земљу.
У коју је прсте укопô дубоко.
Па оваки јади шта сад чинит могу?
Или клети, — или молити се Богу.
Клети не знађаше, мораде се молит.
— — »Ох, да горка часа! Ох, што су ме нашли
И довели амо!

Боже свемогући, хранитељу силни,
Који си ме чувô на острву пустом,
Који си ме провô кроз толике ноћи,
Дај ми и сад моћи,
Моћи, да прећутим и да се затајим,
Моћи, да се скријем од њина погледа,
Да не срушим гнездо њиховога мира!
— Ох, ни деци својој зар приступит не смем!?
Не смем, не смем, нећу, —
Без пољупца њиног живећу, умрећу;
А како би радо на груди им пао
— Ћерку — сина — јао! —«

Ту му неста речи, нестаде и мисли,
Болови га стисли.
И када се диго̑, да се врати своме
Стану сиротноме,
Идући кроз уске улице по мраку,
Силом је тиско̑ у мозак уморни
Неколико речи, —
Те речи беху као припевка нека!
»Ћутати мораш, ћутати до века«.
И од овог часа, признат му се мора —
Јуначки се владô.
Тврда снажна воља и још чвршћа вера
И молитва свежа, која тецијаше
Из извора чиста, из чисте му душе,
Ето, то је њему нову снагу дало,
То га је држало.

Једном ће запитат Миријаму стару:
»А Бога вам, да л' се Филипова жена,
О којој ми тол'ко много говорасте —
Да л' се она боји, е би јој се могô
Први муж повратит?«
А Миријама рече:
»Та дабогме да се тога бојат мора.
Њој би грдан камен сад са душе спао,
Кад би чула где је и како је умро«,
А Енох мишљаше:
»До Божије воље живети се мора.
Ал' чим очи склопим, одмах нека чује, —
Нека јој се свали и тај камен с душе.«
И чекајућ' тако ту Божију вољу,
Упео је своје силе, не баш тако јаке
(Поноситој души просит је срамота).
Вешт је био многом разноме занату,
Радио је посô тесарски, бачварски,
И мреже је плео.
Товарио ј' робу у велике лађе,
Којима се скромно служаху трговци
Тадањега доба.
Тако ј' заслуживô своју кору хлеба.
Па како се сада није имô старат
Ни за кога више, до само за себе,
Од такога рада живети је могô, —
Ал' у том животу не беше живота.
Еле тако прође и година дана.
Поболи се Енох, издаде га снага,

Малаксаше ноге, у постељу паде,
Из које зар више ни устати неће.
Боловô је мирно, с челом увек ведрим,
Јер је осећао да је смрт већ близу,
А он ју је чекô жељом много већом,
Него што је негда на острву оном,
У бездни пропасти,
Изгледао лађу која ће га спасти.

И кроз маглу густу
Један светао зрачак обасја га жарко, —
Он мишљаше 'вако:
»Чим заклопим очи, Анија ће чути
Како ми је мила све до гроба била.«

Миријаму призва па јој тихо рече:
»Жено, ја ћу теби да поверим тајну,
Ал' над овом светом књигом се закуни
Да је издат нећеш,
Док не видиш да сам испустио душу.«
Мирјама га теши: »Ох мој Боже свети!
Има теби лека; не ћеш ти умрети!«
— »Закуни се, жено!«
А кад се заклела, онда је запита:
»Јеси ли ти знала Анијина мужа,
Првога јој мужа, Еноха Ардена?«
— »Где га не бих знала?! Као да га сад
гледам
Како ј' гордо главу носио високо,
Никог није гледô —«

Затресе се лице болниково бледо:
»Та је горда глава сада ниско пала.
Никог није гледо̑, — а сад нико њега;
То се тако мења,
— Ал' Миријамо. ја те дуго патит нећу,
Још три дана само. можда ни толико —
— Ја сам Енох Арден«
А Миријама скочи, ужас јој на лицу.
Кад је разабрала, дуго га је гла̂ла, —
Би л' му веровала.
»Шта?! Ви сте Енох? — Немојте ми рећи;
Та Енох је био од вас много већи.«
»Јест, био сам већи, сад сам мален, мален,
Пригнули ме јади, пригнула ме туга,
И самоћа дуга.
Ал' и 'вако пригнут, ја сам Енох, знај!
Ја сам муж те жене,
Коју данас својом зове Филип Рај.
— Седи, саслушај ме!«
Па јој оповиде све како је било:
Зашт' је, куд је пошô, где и како страдô.
И како је чекô, и како се надô,
И како се спасô. како ј' дошô амо,
И како је био на Анином прагу —
И шта ј' видео тамо.
Како ј' собом гледо̑ рај њезине среће,
Па се зарекао да га срушит неће.
Потекоше сузе Миријами по лицу.
Ох, како би радо заишла по селу,

Да из гласа виче: Жив је Енох, жив је,
Да његове јаде свету приповеда, —
Ал' заклетва не да,
Па зато га моли: »Допустите барем
Да вам децу вашу доведем овамо,
Да их за живота још једном видите,
Да их загрлите.
— Пустите ме, сад ћу ја њих наћи!?«
Енох хтеде пустит, — али преиначи.

»Не дам се пољуљат у последњем часу.
Зарекох се тврдо, реч ћу да одржим.
Али чуј ме, жено, док још имам снаге,
Да ти све искажем, — Ја те лепо молим,
Кад престане куцат ово срце болно,
Ти ми склопи очи, па к Анији скочи.
И реци јој, да сам на последњем часу,
Слатко име њено помињућ' издахн'о:
Да сам за њу топле молитвице шиљô
И њу благосиљô;
Љубио је исто кâ у срећне дане,
Кад је своју главу наслањала на ме,
А кћери мојој, коју видех красну,
Сушту верну слику своје добре мајке,
Драгоі ми кћери, моме белом крину,
И њој понеси — и мом милом сину
Благослов очев, који се мољаше
О њиховој срећи, с душом се борећи.
Ово што те молим, жено, учини ми, —

Па и Филип нека мој благослов прими;
Душа му је врла, намере поштене,
Он је мојој деци отац место мене.
Хтедну л' моја деца видет мртва оца,
Пусти их нек дођу,
Та они се мене не сећају жива.
Ал' Анија не сме сагледат ми лица,
Јер би њену душу помутила до дна
Ова бледа слика, слика самртника.
— — — А на оном свету, — ох тамо ме чека
И анђелче мало,
Ког је срце моје својим сином звало.
Његов је, његов је овај прамен косе,
Анија је негда отсекла га сама,
На пут ми га дала,
А ја сам га собом носио по свету.
Носио га овде где ми срце куца;
Носио га увек као аманет свети —
Хтео сам га собом и у гроб понети;
Али нашто? Ја ћу онде чедо наћи;
Ти тај прамен косе Анији ћеш дати,
Нек га чува мати.
Мио ће јој бити, а и вероваће
Да га Енох прати.«

Кад је све то рекô, лакше му је било,
Па је онда слушô, и радо је слушô
Како му Мирјама сваку реч понавља,
Како ће извршит последњу му вољу,

Кад му очи склопи.
Али још једаред умоли је топло
Да ништа не мења, —
Тако јој Бога, тако јој спасења!

— — — — — — — — — — — — — — — —

А треће ноћи — кад је Енох спавô,
А Миријама брижна седела крај њега
Кад је стару жену, трудну и уморну
Санак савлађивô, —
Наједаред чу се на обали морској
Силозвучан крик,
Који је потресô околину целу,
Који се разлегô по том мирном селу.
Скочио је Енох, раширио руке,
Викнуо је громко иза свега гласа:
»Ево брода — ево мога спаса!«
И тек то рече, на земљу се сруши —
Бог се смиловао патничкој му души.

Тако је скончô тај живот истрајан.
А погреб тела беше тако сјајан,
Да у овом крају нико никад није
Сахрањен био лепше и сјајније.

ПОЛТАВА

ОД АЛЕКСАНДРА ПУШКИНА

(ОДЛОМАК)

Кочубеј ти много вреди,
Јер је богат, па на гласу:
Њиве су му недогледи,
Грдне паше и пољане,
Где ергеле небројане
У слободи пасу.
Уз Полтаву, колика је,
Његове су куће, стаје,
Има крзна, сребра, рува,
Има пуно скупа блага,
Не треба га ни да чува,
Не броји га и не зна га.

Кочубеју није дика
Богаштина свакодика,
Ни ти врти, ни те њиве,
Ни ергеле дугогриве,
Ни ти златни кримски дари, —
Друго има јунак стари:
Младу ћерку, цвет у роси,
Њом се дичи и поноси.
У Полтави лепше није
Лепотице од Марије,
Свежа ј' као стручак крина
У осоју густог грма,

Вита ј' стаса тополина,
А кад иде, мораш стати,
Не можеш се разабрати,
Је ли лабуд ил' је срна.
Груди су јој пена бела,
Пена жива, а са чела
Облаци се црни вију:
Црне косе увијене
Спуштају се преко пене,
Преко врата и прсију,
Очи звезде, уста руже,
Па како се лепо друже!
Ал' та слава што се оте,
Није само са лепоте
(Та лепота брзо вене) —
Друге има славе њене:
Бистри разум смерна цвета,
Смерни цветак бистра умља,
Води момке до безумља,
Просци лете преко света
Из Русије и Украјне,
Иду, носе даре сјајне:
А Марија, плашно звере,
Не да венцу својој коси,
Ал' већ сада и сам хетман
Диже свате да је проси.
Већ Мазепу тиште лета,
Војне. бриге, многи труди,
Ал' дивота овог цвета

Пробила му старе груди,
Па што давно није смело,
Срце му се разгорело.
Младо срце лако букне,
Букне, плане, па га није,
Док уздахне, док јаукне,
Жар ускипте, па устукне,
Сваки дан је другачије;
Нису тако старе груди,
Ту се љубав теже буди,
Године их окамене,
Па ту више нема мене.
Младо срце растопи се
Кад се пламом пламен стиче;
Ал' у старца жари плану
И срце му очеличе,
Па се чува у то доба,
Чува с' љубав све до гроба.

Није срна што се скрила
У богазе хладних стена
Испред орла, крви жедна, —
То је млада нева била,
То Марија дркће, стрепи,
Кô да нешто лети, што ће
Срце њено да расцепи.
Ал' ево јој мајка скори,
И њу нешто мучи, мори,

Руке дркћу, образ гори, —
Па говори мучна, љута:
»Безобразна, стара слута!
Је л' тај човек још при себи?
— То ни снила никад не би'!
Крстио те, кум ти с' зове,
Треба да те пази, брани,
А гле, њега беси лове!
Већ га гробу вуку дани,
А он гоји жеље худе,
Да му кумче љуба буде.
Не, тако ми твоје среће,
Те грехоте бити неће!«
А Марија тужна, бледа,
Стоји као санта леда,
Саломи је горки јаде,
Па на крило мајци паде,
Разабра се, али снова,
Склопи очи — па ни слова
Не говори. Отац, мати
Гледе како, тужна, пати,
Па је теше, лека траже,
Ал' ту ништа не помаже.

Протекоше и два дана,
Пројадана, проплакана,
Од сваког се живог крије,
Нит' што једе ни што пије,
Дању ј', ноћу у несану;

А кад трећи данак свану,
Мајка тражи чедо своје,
Ал' ње нигде, — нестало је!

Куд је? Како? Бог би знао!
Одговора нико не да,
Само рибар приповеда:
Ја сам чуо ноћас као
Топот коња, збор Козака,
Шапутања нека лака;
Све бих рекô да међ' њима
Беше нека девојчица,
А ујутру нашао сам
У прашини траг од осам
Тешких коњских потковица.

Та не само румен врела,
Којом с' дичи младост прва,
Већ и старост борна чела,
Седе косе и обрва —
Та и она каткад знаде
Да залуди цуре младе.
И већ стижу вести многе
До јаднога Кочубеја,
Како ј' вргла стид под ноге,
Како блуди посред греја

У заносу врелом, слепом,
С неприликом, са Мазепом.
Отац, мати, ох, страхоте!
Чују, бледе и румене,
Ал' ниједно да спомене
Блудну ћерку од срамоте.
Сад се истом мисô јетка,
Са истином голом срета,.
Сад ће да се загонетка
Замршена разаплете.

То су дакле они јади!
Зато ли је без призрења
Одбијала пуно младих
Лепих, сјајних младожења!
То су туге те скривене,
То је тајна душе њене,
То су биле жеље клете,
Зато ни с ким зборит не хте,.
Зато ј' дакле неким болом,
И при игри и за столом
И на шетњи — непрестано
Све гледала за хетманом!
Зато друге песме није
Нико чуо од Марије,
Нег' што их је хетман спевô,.
Док је јоште јадан био,

Док се није десно, лево
По Русији прославио!
Отуд дакле они снови
Што неженску душу њену
Све водише по ратови' —
Зато дакле она прену
Кад год беше реч о слави,
О бунчуку и булави,
О Мазепи, духу руском,
Поглавару украјинском!
Та Кочубеј свега има,
Има људи, има друга,
Једна речца треба њима,
Па да с' спере она руга,
Да Полтава цела скочи,
Па ево је једне ноћи
Под дворови кривца стара,
Арамије, отмичара.
Једна речца — крај је свему,
И освета љагу скида,
Он то може — ал' у њему
Друга мисао друго зида.

То је мутно доба било,
Доба борбе, доба рада,
Кад се оно Руска млада,
Опирућ' се против сила,

Својим Петром соколила;
Учила се борба веља
Од суровог учитеља,
Крвљу многог руског сина,
Од шведскога паладина.
Опирањем мушке крви
Крепила се воља жива:
Удар само стакло мрви,
Челик под њим јачи бива.
Трошна слава, Карло дрски
На пропаст се своју кретô,
И већ Москва, понос руски,
Дрхтало је место свето;
Као ветар, сила бесна
Поче јурит, ломит, трти,
Земља му је била тесна,
Мало крви, мало смрти!
Истим путем крену, којим
После једном пође тећи
Муж судбине, јунак већи,
Прославивши по злој срећи
Свој повратак падом својим.

Украјна се узрујала,
Већ се искра разбуктала,
А другови старог боја
Сташе старе маче скидат,
Народ хоће права своја,

Треба, вели, ланце кидат.
Хетман треба да нас води,
Од Русије ослободи,
А ни дуго неће проћи
Од Карла ће помоћ доћи.
Лети клика крилом ветра:
Сад је доба, ако икад!
Али хетман против Петра
Не подиже руке никад.
Што се већма немир вије,
То Мазепу мање буди,
Он је суров кâ и прије,
Он се држи своје ћуди,
Ни за кога не хајући,
Равнодушно пирујући.
Шта је њему? — свако пита.
Није ништа, већ је стар,
Године му угасише
Тај пређањи живи жар.
Па кад нема више моћи,
Нек булаву другом преда,
Кад нам није од помоћи,
Што ће да нам заповеда!
Данаске се човек иште,
Да је душа наших чета,
Да полети на бојиште,
Да застрепи Москва клета.
Хеј, да нам је Дороженка,
Самојловић да је млади,

Уз Пањеја ил' Гордјенка,
Па да видиш шта се ради!
Не би Козак данас гин'о
У даљини, — за Москова,
Скочила би земља ова,
Малорус би ланце скин'о,
Спасао би своме роду
Отаџбину и слободу.
— — — — — — — — — —

II

ИФИГЕНИЈА У ТАВРИДИ

ДРАМА У ПЕТ ЧИНОВА

ОД Ј. В. ГЕТЕА

ЛИЦА:

ИФИГЕНИЈА
ТОАНТ, краљ тавридски
ОРЕСТ
ПИЛАД
АРКАД

Догађа се у гају пред Дијаниним храмом.

Чин први

Призор 1

Ифигенија

И сад са страхом, кô и први пут,
Ступам у оваі хладовит гај,
Ступам у овог храма светињу,
Који се диже Дијани у част, —
Ал' дух ми не мож' да обикне ту.
У овом склôну већ од година
Скрива ме неке више воље власт,
И власти овој ја се предадох, —
Ал' туђе ј' туђе, осећам и сад.
Јер сињих морâ шире с' пучине
Између мене тужне, јађане,
И оних што ми срцу најближи.
Поваздан стојим море гледаіућ',
Уздахе шаљућ' грчким странама,
А лаки вали празно с' враћају
Празнима груд'ма, празном жићу мом.
Тешко ли сваком ко је удаљен,
Од својих милих, својих рођених,

Радости зрачак прогута му јад.
Мисли му увек тамо одлећу
Миломе дому, топлом гнезду свом,
Где му показа сунце први пут
Какво је небо, какав му је свод,
Где ј' дете с децом, скачућ' по цвећу,
Зарана плело пријатељства сплет.
Ја нећу да се правдам с вишњима
Ал' судба жене јадна ј', претешка.
Та човек влада, био мир ил' рат,
Зна се помоћи и где нема свог;
Што својим зове, у том ужива,
У свакој борби снева победу,
Победу славну, — или славну смрт.
Ал' танка ј' срећа дата женскињу,
И груба мужа дужна ј' слушат' реч,
А камо л' кад је рине клет
Из свога гнезда у далеки свет.
Тоант, тај врли човек, племенит,
Држи ме ту у светим ланцима,
Стид ме, Дијано, али признајем
Ја теби, својој спаситељици,
Не служим с вољом, с душом, срцем свим, —
А сав мој живот треба да је твој.
Ја сам се увек у те уздала,
Ти си ми и сад моја нада сва,
Ти, што си ћерку краља највећег
Одгнану дигла с меком благошћу.
Да, кћери Зевса, кад си оца ми

Уцвелит знала, цина Агамемна,
Иштућ' ме у њег', он ме и даде,
Кад си га после с Троје далеке
Спровела дома, славом посута,
Сачувавши му жену, сина, све:
Врати и мене једном мојима,
И, кô што си ме спасла од једне,
Спас' ме од смрти сада и друге,
Од живота ту.

Призор 2

Ифигенија, Аркад

Аркад

Од краља идем, поздрав доносим
Свештенству твоме, жрчици Дијане.
Таврида жели стат пред Дијану,
Захвалит јој за нове победе.
Хитах да јавим, да ће скоро стић
И краљ и војска на свечани чин.

Ифигенија

Спремни смо краља с војском дочекат.
Богиња наша пуна ј' милости,
Примиће радо жртве краљеве,
На њих ће гледат ведрим поглед'ма.

Аркад

Ох, камо среће, света жрчице,
Да сад већ видим ведре погледе
Из очију ти, среће благовест,
То би најбоље било знамење.
Ал' ево неки сумор тајанствен
Увек нам скрива душе твоје крет.
Већ годинама залуд чекамо
Од тебе циглу поверљиву реч,
Откад те познах, увек поглед тај,
Од ког се језим, кад се сетим на њ.
А душа твоја ка̂ да робује
У стези неких хладних верига.

Ифигенија

Па то сироти личи прогнаној.

Аркад

Зар се сиротом ти ту осећаш?
Зар ово гледаш као прогон свој?

Ифигенија

Може л' туђина домовином бит?

Аркад

Може, кад домовина отуђи с' од нас.

Ифигенија

То и јест ра̏на мога живота..
У прво доба ране младости
Кад истом почех своје љубити,.
Оца и мајку, брата, сестрицу,
Изданак старог дуба најмлађи,
Кад истом поче да се развија,
Сломи га неке стра̏не клетве моћ
И растави га од свог корена.
Пукла је веза. Удар судбине.
Увену радост прве младости,
Усахну благи животворни сок.
А кад се спасох, видех, сенка сам,.
И знам да неће више никада
Свежином пренут млêдни живот мој..

Аркад

Кад тол'ко причаш своју несрећу,
Би л' незахвалност ја споменут смео?

Ифигенија

Не, ја ћу увек хвала казати.

Аркад

То није чиста, права захвала
Рад које добра чинит воли свет;
То није овај весео поглед,
Који без речи захвалити зна...

Кад те је оно, доста година,
Судбине вијор донô у наш храм,
Тоант те гледô кâ богодан створ,
Пошту и милошт одавô ти, је л'?
Обала ова гошћу ј' примила
Кâ никог дотад, најсрдачније;
Јер овде странци нису примани;
Ко ј' амо дошô, није остô жив.
Тако је било одвајкада ту.

Ифигенија

Слободно дисат није живот још.
Зар је то живот, што га живим ја:
Туговат вечно, ма у светињи,
Лазећ' кâ сенка око гроба свог.
Ил' зар животом свесним, блаженим
Назвати смемо, кад нас сваки дан,
Просањан пусто, спрема за вечност,
Где Лета тече тихо, безбучно,
Где је сва срећа самозаборав.
Залудан живот прерана је смрт.
Тај женски мираз, то је удес мој.

Аркад

Жалим те, жалим, па и праштам ти
Племенит понос, кој' не допушта
Да сама собом задовољиш се,
Ал' то је што ти живот трује сав.
Зар ти ништ' ниси учинила ту?

Да ко је краљу чело ведрио,
Ко ли је реч'ма благим, мудрима
Укин'о онај грозни обичај,
Ниједан странац те сад не пада
Крвавом жртвом нашој богињи?
Да ко је тол'ко робље расковô,
Вратио сваког милом дому свом?
А зар Дијани, место криво да ј'
Што јој се жртвен ускраћује дар,
Зар нису њојзи омилеле још
Молитве благе благог духа твог?
И наша војска не слави ли сад
Победе саме, напредујућ' свуд?
Ил' зар нам није свима свануло
Откад наш мудри и наш храбри краљ
Уз твоју благост поста и сам благ,
С чим је и нама дужност олакшô
Послухом годит господару свом?
И то ти зовеш бескористан рад
Кад сипаш мелем на наш древни бол?
Када те штују стари, млади, сви
Кô извор среће, благостања свог,
А странци живот захваљују ти
Враћајућ' с' мирно у свој завичај?

Ифигенија

Све ј' мало, веруј, кад упоредиш
Са оним многим што још остаје.

Аркад

Не ценит добра дела, то је грех.

Ифигенија

Заслуге своје мерит, то је срам.

Аркад

Није врлина, кад ком понос не да
Да призна своје праве заслуге;
Преценит штогод, то је друга ствар.
Ал' слушај што ће да ти каже сад
Пријатељ, човек верно ти одан:
Ако ти данас краљ прозбори штогод,
Ведро и мило, пресретај му реч,
Па му олакшај што би казат хтео.

Ифигенија

Немој ме плашит! Шта сам пута већ
Мучила муку узмичућ' од тих
Краљевских понуда.

Аркад

Пази шта чиниш и шта ј' корисно.
Откад владару један' умре син,
Он мало коме сада верује,
А не верује ником кол'ко пре.
Сумњивим оком он сад погледа
На сваког бољег сина племићског,

Назируħ' њем' наследника свог.
Често помишља на старост, на немоħ,
Можда се боји и побуне какве,
А, као човек, мисли и на смрт.
Ал' Скит ниједан не зна зборит глатко,
Понајмање краљ.
Навикнут само заповедат, делат,
Он не зна вешто реч'ма управљат,
Па околишом приправит за смер.
Зато га немој бунит хладноħом
Ил' градеħи се, не разумеш га,
Ид' му на сусрет, до по пута бар.

Ифигенија

Учиш ме, дакле, ја да ускорим,
Што ј' претња била да се оствари.

Аркад

Понуде таке зар ти претњом зовеш?!

Ифигенија

Јест, и ја не знам од тог веħег зла.

Аркад

Врати му љубав поверењем бар.

Ифигенија

Бих, — кад би скинô с душе моје страх.

Аркад

А зашт' му кријеш тајну прошлости?

Ифигенија

Свештеницама тајне приличе.

Аркад

Пред краљем не сме ништа бит скривено
И ако досад није рекао,
Он ипак зато осећа дубоко,
Да се ти клониш њега, бежиш га.

Ифигенија

А да л' је зато на ме зловољан?

Аркад

И то бих рекô, — бар по некима
Речима, што му с' каткад омакну.
Увиђам добро жељу силну му;
Краљева j' жеља својом назват те.
Немој се, немој њега туђити
Да му не сазре срџба у срцу,
Јер то би кобно било по тебе,
И ти би негда с касним кајањем
Сећала с' горко што ти рекох сад.

Ифигенија

Шта, зар се краљу нешто хтети сме
Што не сме хтети нико племенит,

Коме се мили образ имат чист,
Ко страсти своје гаси зарана! —
Мисли л' он силом да ме потегне
С олтара у свој одар скврнави?
Ал' ја ћу звати све нам богове,
Навласт Дијану, строгу, праведну,
Она ће чути своју слугињу
И дева деви доћи у помоћ.

Аркад

Стишај, умир' се. У њег' није крв
Младачка бујна да га заслепи,
Да га нагони на тај непочин.
Ал' ја се бојим другог нечега,
Што је учинит врло подобан.
Зато те молим, паз' на сваку реч,
И ако ништа више не можеш,
Покаж' се барем краљу захвална.

Ифигенија

Не тако, већ ми казуј све што знаш!

Аркад

Чуј то од њега. Јер већ ево га.
Ти њега штујеш, то ће т' поучит,
Како ћеш с њиме лепо, погодно.
Племенит човек лако полази
Куд га поведе добра женска реч.
Идем пред краља. (Удаљи се)

Ифигенија (сама).

До душе, не знам права начина,
Како да с' владам по том савету.
Ал' нек ми дужност буде водиља,
Оданост краљу, добротвору мом.
На добру реч сам увек готова, —
Ал' само кад је у њој истина.

Призор 3

Ифигенија, Тоант

Ифигенија

Краљевским дар'ма нек те дарива
Света Дијана, наша богиња,
Нека ти даде славне победе
И трајну срећу пуно, обилно,
Сваки берићет свима твојима,
И сваке добре жеље испуну.
Па као што си међ' нам највећи,
Тако да будеш и најсрећнији.

Тоант

Доста је мени хвала народа:
Што стекох, то је више за друге.
Најсрећнији је краљ, ил' макар ко,
Ком у дом сине задовољства зрак.
Ох, ти си са мном жалост делила
Кад оно оштра сабља злотворска

Посече мога сина једина.
Док ме је гнала жеђ за осветом,
Самоћу своју и не осећах,
Ал' ево сада, кад сам злотворе
Победио и осветио се,
Сад ми је страх у празан ући двор.
Радостан послух кој' сам виђô пре
Из свачêг ока, залуд тражим сад,
Помутила га нека брига, јад.
Брижно ми народ гледа будућност,
Иде за својим краљем бешчедним,
Иде, јер мора. А ја брижан с њим.
Ево сам дошô у богињин храм,
За помоћ њену да јој хвалу дам,
Да ми и отсад стиже у помоћ.
Још једна стара жеља води ме,
Ни теби није страна, ненадна:
Желећи потпун божји благослов
И себи као и народу свом
— Надам се да се нећу преварит —
Па још и зато сад ме видиш ту,
Да тебе водим, своју невесту.

Ифигенија

Ти много, краљу, нудиш незнаној,
И прибеглицу застиђујеш тим.
Та она овде друго не тражи
До миран заклон. То си јој већ дао.

Тоант

Ал' није право, није похвално,
Што кријеш од нас: ко си, открле си,
Кријеш од сваког, и од краља чак.
Обала ј' ова страшна странцима,
То чини стари закон, обичај.
Ал' теби овде права дадосмо,
Међ' нама живиш као мио гост,
Па ипак нећеш да се повериш,
Да се прикажеш домаћину свом.

Ифигенија

Што скривах име родитеља ми,
И домовину, други ј' узрок том;
Неповерење није никако.
Па и сад, краљу, кад би дознô ко сам,
Клетницу какву штитиш, помажеш,
Срце би с' твоје грозом ледило.
Уместо што ме дижеш к престолу
Можда б' ме гурнô далек' од себе,
И пре нег сване дан повратка мог,
Повратка мирна, часна повратка,
Предô б' ме опет оним невољам'
Што прогнанику душу раздиру
Кад нигде нема мирна склоништа.

Тоант

Ма што да бози с тобом смерају,
Ма који удес твојим' спремају,

Ал' ево откад ти си међ' нама,
Уживајући права гостинска,
На нас се лије вишњи благослов.
И мене нико неће уверит,
Да штитећ' тебе штитим грешницу.

Ифигенија

Доброта твоја даје т' благослов,
Што мислиш да је собом донô гост.

Тоант

Благослов никад нејде на дела
Која чинимо злима, опаким.
Прекидај дакле своје ћутање,
Справедљив човек, краљ то захтева.
Богиња ј' тебе мени предала,
Њој беше света, с тог' си и мени.
Њен миг ће увек бити закон мој,
Па буде л' кадгод, да се могбудеш
Својима вратит' у завичај свој,
Одрешићу те од свих обавеза.
Ал' ако већ ти нема повратка,
Ако су твоји прогнани, кô и ти,
Ил' ако ти је племе затрто,
Онда те мени закон даје сам, —
Не, више нешто од закона свих.
Говори! Знаш ме. Увек држим реч.

Ифигенија

Мучно се језик везан одреши,
Тешко се стара тајна изусти,
Излети л' из свог гнезда безбедна,
Не може с' више натраг вратити,
Мора ком' шкодит' ил' користити,
Како се када свиђа богов'ма.
Чуј, моје ј' племе Тантал засново̂

Тоант

Гле, како мирно, вел'ку рече реч!
Тантал ти предак, славни Тантал зар,
Што ј' боговима био тако драг,
Кога ј' призиво̂ и сам Јупитер
К трпези својој и на договор,
Чије су речи и на Олимпу
Слушали као неки оракул?

Ифигенија

Јест, тај је. — Али где би богови
Дружили с' с људма као међ' собом,
Слаби су смртни да им такав вис
Мозак не заврти.
Он није био неплеменит духом,
Он није био подлац, издајник.
Ал' да ком служи одвећ велик беше,
А другом бити Зевса громовног
Може ли човек, човек самртник?

Па тако с' и он, човек, огреши,
А бози строги, — па се расприча,
Да га је запон и неверство неко
Сурвало доле с виса олимпског.
Али гнев Зевса не паде само на њ,
Паде и на нас. на потомке му.

Тоант

Можда сте и ви Зевсу криви што?

Ифигенија

Хе, Танталова деца, унуци
Наследили су нешто титанско.
Жилавост круту и отпорну ћуд.
Тако је било, они не знаше
Разбором мудрим зауздати страст.
Прохтеви њини отимаше мах
И развише се чак до обести,
А обест не зна бират гладак пут.
Ето већ Пелоп, онај силодрски
Танталов синак, ожени с', ал' како?
Ту беше крви, беше издаје;
Његова жена, лепа Хиподамја,
Била је ћерка Ономаусова.
Она му роди два жељена сина,
Један се Тијест, други Атреј звао.
Ал' он је имô сина још једног
Из другог одра што је понико̂,

Тога су браћа здраво мрзила.
Једнога дана Тијест с Атрејем
Убише тога трећег брата свог.
Пелоп посумња на Хиподамију,
А ова, са те сумње у очају,
Учини сама свом животу крај. (почивка)

Тоант

Зашто ућута? Причај даље. Ил' се
Већ кајеш што си почела. Је л'?

Ифигенија

Срећан ко старе своје помињућ'
О њима само лепо причат зна,
Па нижућ' низак славних дела им
У себи види довршетак њин
Јер ни из које куће, племена
Не изилазе наједанпута
Нит полубози, нити грдила;
Тек онда када понарасте број
Или врлићâ ил' зликоваца,
Тад истом кликне ил' ужасне свет.
По смрти оца градом владаше
Тијест и Атреј. Ал' се слога разби.
Тијест оскврни одар Атрејев.
На то га овај изгна из града.
Но још пре тога подмукли је Тијест
Братовог једног сина украо,

Па га је кришом, ласкајућ' му вешто,
Кô рођенога сина васпитô.
Задојио га бесом освете,
Тако га посла сад у краљев град
Да смрт донесе стрицу — оцу свом.
Намера ова брзо с' проказа,
Краљ смрћу казни злосрећника тог,
Мислећ' да казни сина брата свог,
Касно је дознô шта ј' учинио.
У њему плану љута освета
И поче сноват страшан неки смер.
Гради се миран, худи лицемер,
Што ј' било, било, нек се прашта све,
Домами к себи брата Тијеста
С његова оба сина млађана;
Децу је заклô, изнô печену
На пирну софру на част брату свом.
А кад се Тијест наблагова свог
Рођеног меса, нешто с' забрину,
Уста да тражи своју дечицу,
Ал' тада Атреј оцу очајном
Изнесе главе, руке, ножице. — —
Одвраћаш лице од ужаса тог;
Тако ј' и сунце одвраћало се
Видевши овај нечувени чин.
Па ето, краљу, мојих предака,
Од тог је рода свештеница ти.
Још многе друге здѐсе, раздесе,
Дела, недела, плоде беснила

Покрива крилом црна дуга ноћ,
Кроз њу се само сутон назире,
И тај је грозовит.

Тоант

Нека их крије, — страшно ј', ужасно!
О томе доста. Али реци ми:
Како ти ниче из тог племена?

Ифигенија

Атрејев син је био Агамемно:
То ми је отац. Али веруј ми,
Дете сам била, ал' сам познала
У њему врла, светла човека.
Његова жена, да, Клитемнестра,
Прво му ј' дете, мене родила,
Затим Електру, моју сестрицу.
Отац нам владô срећно, примерно;
То беху дани понајсрећнији
Над многопатним домом Тантала.
Празнина ј' само једна остала:
Родитељи нам сина немаху;
Но тек се и та жеља испуни
Те сестре брата веле за руку,
Брата Ореста, — све се измени,
Облаци опет натмуришe се
Над нашим домом, где је влад'ô мир.
Знам да си чуо и ти за тај рат

Што букну порад лепе Јелене,
Кад многе војске грчки кнезови
Поведоше да Троју освоје.
Ја не знам како с' рат довршио,
Јесу ли Грци Троју добили.
Мој отац беше грчкој војсци вођ.
Ал' у Авлиди дуго чекаху
Подесан ветар, јер је Дијана
На мога оца била зловољна.
А Калхант рече: има и том лек,
Богињин ће се утолити гнев
Ако јој дате Агамемнову
Старију ћерку радо на жртву.
Тада су вешто у Авлиду там'
Домамит знали мајку моју са̂ мном.
Одвукоше ме богињи пред олтар:
»Ево ти жртве!« — богиња с' отсрди.
Ал' крви моје она не хтеде.
У храму овом истом дођох к себи,
Плашт ми је био облак густ ал' мек,
Дијана ме је амо пренела.
Сад, краљу, знаш ме, ћи сам Агамемна,
Дед ми је Атреј, — тајни ми је крај.

Тоант

Краљеву ћерку ја већма не могу
Волети, нег што вољах незнанку,
И ја ти своју понуду понављам:
Ходи па дели са мном моје све.

Ифигенија

Зар бих ја смела то учинити!
Та Дијанин је цео живот мој.
Она ме спасла, па и власна је
Својом ме звати, другом не дат ме.
Она ми нашла ово склониште,
Овде ме чува док не сване дан,
Кад ће ми рећи: вратити се смеш
Да старог оца свог обрадујеш,
Кога сам доста казнила већ тим,
Што мисли да му није жива кћи.
Можда је близу повратка ми дан,
А ја да на то сад заборавим,
Па да се вежем овде занавек!
Смем ли ту остат? — дај ми какав знак?

Тоант

Ево те, ту си, то ј' довољан знак,
Не тражи реч'ма празан изговор.
Ко не да, нађе изговоре те;
Ал' други из тог чује само: не.

Ифигенија

Нису то речи, празан изговор.
Ја сам ти срце своје открила,
Увиђаш и ти, то ја добро знам,
Да морам тежит у свој завичај,
Оцу и мајци у мек загрљај,

Да онде где се жалост станила,
Па што кад моје име прошапну,
Да тамо нову радост однесем,
Најлепши венац да им превесим
Од стуба на стуб, као да им се
Са новом ћерком сунце родило.
Ох, да ми дадеш брод и отпуштај,
Дао би ми живот и животу сјај!

Тоант

Па иди, дакле, слушај срца реч,
Не слушај што ти разум светује,
Остани жена, дај се нагону,
Којем ћеш скоро постат играчка
Час десно, а час лево бачена.
Таке су жене, што им с' прохтене,
За тим ће јурнут ма и у пропаст,
Оставит срећу најстаменију;
А кад у груд'ма заспи осећај,
Ни златан савет не пробуди га.

Ифигенија

Сети се, краљу, шта си мало пре
Племенитошћу својом обећô.
Зар тако плаћаш поверења глас?
Био си спреман све да чујеш, је л'?

Тоант

Не бејах спреман на тај изненад;
Ма да сам знао да је жена то,
С киме се пустих посла имати.

Ифигенија

Не карај, краљу, јадан женски род.
Оружје наше нема вашег сјај,
Ал' није мање племенито, знај!
Та ја те нечим још и надмашам:
Знам твоју срећу боље нег' ти сам.
Не знајућ' добро ни мене, ни себе,
Ти мишља у тој вези среће нађ,
Зато си прегô надом заваран
Да и ја одмах пристанем на то. —
Ал' хвала вишњим мудрим богов'ма,
Снагу ми даше да не пристанем
На оно што им није по вољи.

Тоант

Богови ћуте; то ј' твог срца реч.

Ифигенија

Кроз наша срца они говоре.

Тоант

Па зар ја не смем послушат им реч?

Ифигенија

Посред олује губи с' нежан глас.

Тоант

Чују л' га само свете девице?

Ифигенија

Не, краљ га ј', ево, чуо и пре ње.

Тоант

Ал' тебе диже свети позив твој,
Те ближе стојиш столу богова,
Нег' други, дивљи земљородни створ.

Ифигенија

Тако ли казниш поверење ми
Што си ми младој изнудити знао!

Тоант

Човек је човек; ал' свршавајмо.
Ти ћеш у храму остат што досад
За што те из'бра сама Дијана,
Ал' мени нека прости богиња
Што сам се о њу зло огрешио,
За што ме савест грист не престаје:
Што јој ускратих принос жртава.
Обичај овде био ј' одвајкад'
Да сваки странац, стигне л' овамо,

На жртву падне нашој богињи.
Ал' ти кад дође, ти ме опчини
Љупкошћу твојом, каткад кћеринском,
А каткад ми се тако учини
Да је то љупкост нежне невесте,
И ја се нађох кô у окови',
Па чак и дужност ја заборави'
Народ је гунђô, ја не слушах то.
Сад, веле, с тог ме клетва постигла,
Те сам и сина свог изгубио.
Ал' ништа више не задржа ме
Да вратим жељен стари обичај,
Да опет жртве дајем богињи.

Ифигенија

Ја нисам то рад себе искала.
Само ко не зна више богове,
Замишља да су крвожедници;
Прохтеве своје нама подмеће.
Није л' и мене спасла богиња?
Хтела је службу моју, а не смрт.

Тоант

Чуј, ми не смемо стари обичај
Танким нам умљем или безумљем
Тумачит, стезат ни прекрајати.
Ти чини своје, а моје ћу ја.
Два странца имам сад у рукама,
У пећини их нашли скривене,

А знамо да нам добра не носе.
Ту су нам жртве, ту је жртвеник
Сад ћу те странце теби послати,
А Дијанина знаће жрчица
Шта одмах има с њима чинити. (Оде)

Призор 4

Ифигенија (сама)

Ифигенија

Ти, спаситељко, имаш облаке
Да у њих скријеш људе невине,
Ветрове имаш да им наложиш
Да носе јадне преко пучине
Њиховом дому, или још даље,
Далеко од зла и од пропасти.
Мудрошћу својом видиш будућност,
А прошлост за те није минула,
А око твоје бди над твојима,
Као што луч твој, луна поноћна,
Сија над свима земским крајима.
Одрж' ми руке чисте од крви!
Из крви не мож' нићи благослов;
А грозни поглед жртве последњи
Страшиће часе најтеготније
Убице једног, ма нехотичног.
Богови љубе разне народе,

Који су широм света расути,
И смртном створу радо помогну,
Да се што дуже света нагледа,
Гледајућ' небо да с' наужива.

Чин други

Призор 1

Орест, Пилад

Орест

Пут којим гремо, то је смртни пут:
Са сваким кроком душа ј' тишија.
Кад оно мољах јарког Апола
Да Еринеје спречи осветне,
Да ме не гоне, тад ми с' причуло
Да ми Аполон то обећава
Речима неким чврсто боговским:
Спасења наћ у храму сестре му,
И заштитнице жала тавридског.
А сада видим да ће невоље
Завршити се са животом тек.
Ја ћу се ласно растат с животом
Кад нека виша рука божанска
Срце ми стисне и помути свест.
Кад је већ тако, да Атрејев син

Не падне славно, бијућ' љути бој,
Кад морам паст кô јагње заклано
На жртвенику, нека, суђено ј', —
Боље и ту, на месту светоме,
Него у каквом куту прљавом
Да мучки паднем од рођака ког.
Притрп'те с' мало, худе подземке,
Што као псине за мном јурите
За крви, што ми с тела мла́за се,
И сваком кроку обележи траг;
Та ја ћу скоро доле к вама сић
Где јарко сунце неће на нас сјат.
Онде је место таквим грдов'ма,
А не на земљи. Тамо ћу вам доћ,
Гдено ће једна тамна судбина
Прибрат и здружит све нас једнако.
Ал' само тебе, драги Пиладе,
Што невин страдаш са порока мог,
Прогонство трпиш, тебе не бих рад
Повео тамо у подземља мрак.
Из твог живота или из смрти,
Из тог ми ниче или над ил' страх.

Пилад

Ја јоште нисам спреман као ти
Сићи занавек у тај тамни свет.
Међ' многим стазам' које воде у смрт,
Ја тражим једну, којом би се могли
Испети опет на живота брег.

Не мислим на смрт; ја прислушкујем,
Хоће л' нас одкуд вишњи богови
Упутит бегством да се спасемо.
Смрт нађе сваког, бојô с' не бојô,
И кад већ дигне руку жрчица,
Да нам пресече милог жића нит
И тад ће с' моје мисли прибрати
Како да спасем себе и тебе.
Отреси с душе очај, друже мој,
Јер очај само пропаст ускори.
Знаш како гласи Аполова реч:
У храму моје сестре Дијане
Чека те спас и дому повратак.
У божјим речима нема двосмисла,
Као што мисли човек очајан.

Орест

На мене ј' мајка, кад ме родила,
Ставила тамни вео живота,
Тако сам растô, слика очева,
Погледе неме, пуне прекора,
Бацајућ' на њу и јарана јој.
Шта пута, кад ми сестра Електра
Сеђаше поред топла огњишта,
Ја дођох к њојзи па је загрлих,
Она на крило тад ме подиже,
Тад ми је увек много причала
О оцу нашем, Агамемнону.
А ја зажелех, ил' да прелетим

Тамо до Троје, где се лије крв,
Ил' он да може к нама прелетет.
Ал' једног дана — —

Пилад

Не помињи то:
О том нек пакô ноћу говори!
Нама сад треба лепших спомена,
Да нам се њима снага умножи
За нових смелих дела покушај.
Богови воле људе честите
Да намерама њиним послуже.
Па су и на те зар помишљали
Не давши да се оцу придружиш,
У Тартар кад је сишô нерадо.

Орест

Ох зашто нисам, држећ' га за скут,
Отишао с њим!

Пилад

То нису дали наши богови,
Јер су и мени добра желели.
Та шта би било јадна од мене
Да тебе немам, драги Оресте!
Од првих дана свога детињства
Ја с тобом живим, живим за тебе,
Друкчије живет не знам, не могу.

Орест

Сећам се, сећам, красних дана тих,
Када ме твој отац у свој прими дом.
Твој отац човек мудар, племенит,
Прихвати мене, полусмрзнут цвет,
Да му с' на топлим грудма откравим,
А ти, лептирак шарен, весео,
Облетао си овај бледи цвет,
Ведрећ' му тугу својом радости,
И ти си мене к себи подигô,
И најлепше ми дане створио.

Пилад

Ал' тад је и мој живот почео,
Када сам тебе познô, заволô.

Орест

Почели јади, — то пре рећи смеш.
Да, то је клетва моје судбине,
Што ту, у груд'ма носим зараз, смрт.
Дођем ли месту и најздравијем,
С доласком мојим све се измени,
Једрих, румених лица нестане,
На сваком читаш блиске смрти знак.

Пилад

Ох, ја бих први умро, Оресте,
Кад би се мрело од твог задаха.

Ал' гле, зар нисам и сад здрав кô лав,
Пун смелости и препун љубави, —
А то су крила к дел'ма великим.

Орест

Велика дела, велиш, — сећам се
Кад смо и о том млади сањали.
Знаш кад смо оно брдом, долином
Погнали дивљач жаром млађаним,
Мнијућ' се равни својим дедов'ма,
И снујућ' снове, како ћемо тек
С мачем у руци вијат душмане.
Спусти л' се вече, ми обојица
Седнемо на крај морске обале,
Море нам пирка ноге, хлади нас,
А погледи нам блуде даљином.
Уздахнули би помињући мач;
А вел'ка дела, машта снова нам,
Пред очи наше искрсаваху
Кô сјајне звезде горе кроз сумрак

Пилад

Бескрајно дело душа заснује
И хтела б' одмах, одмах да и оствари,
И то онако сјајно, велико
Како га после много година
Песник, по свету ширећ', велича.
Слатке су приче о јунацима

Штоно их младеж у хладовини
Заносно срче с гласом харфиним.
Ал' кад се после к делу приступи,
Онда тек сазнаш како ј' тешко то,
И видиш дело крње, ништаво.
Трчимо за тим што бежи од нас,
Не мотрећ' пута по ком јуримо,
А поред себе стопе деда нам,
Траг њина бића, једва спажамо,
За њином сенком жури нам се трк,
А она стоји божански далеко,
Круна на неком брегу нестижном.
Сујетан јадник вара себе сам:
Народ ме жели подигнут у вис;
Ал' ти, младићу, боговима захваљуј,
Кад заран' смер свој врше преко тебе.

Орест

Коме год даду да са лепим делом
Отклони какву несрећу од својих,
Да отаџбину учврсти, увећа,
Душмане старе свлада, покори,
Тај зна за срећу, тај с' наужива
Првог и задњег миља живота.
Мене су бози одредили да —
Да мајци својој, коју и грешну
Синовски штовах, живот угасим,
Да ружним делом ругло осветим, —
Тим су и мене вргли у пропаст.

Веруј ми, њима ј' дом Танталов мрзак,
Па зато и ја, последњи тог дома,
Морам да живот свршим бешчасно.

Пилад

Не казне бози оцеве на деци.
Свак своју прима казну, награду;
Благослов очев може сина стић,
Ал' клетва не.

Орест

Ја сумњам јако, сумњам да нас је
Благослов очев амо довео.

Пилад

Довела нас је воља богова.

Орест

Они нам, дакле, пропаст спремају.

Пилад

Ти само врши њину заповест.
Кад Аполону сестру добавиш,
Па у Делфима кад се састану,
Где ће их добри народ штовати,
Њих ће се двоје тебе сетити,
Обасуће те својом милошћу,
Спасти од оних клетих фурија.
Не смеју оне ни у овај храм.

Орест

Тако ће с' барем мирно умрети.

Пилад

Ја друкче мислим. Вешто привлачим
Прошлост познату уз будућност тмасту,
Па из тог судим шта нас чека још.
Одавно, можда, мирно сазрева
Велики заснов у главам' богова.
Дијана жели растати се једном
Са овим крајем, с овим варвар'ма,
Гнусне су њојзи жртве крваве.
Па нама ј' тај задатак поверен,
И ево ту смо, на месту смо већ.

Орест

Што јесте, јесте, вешто привлачиш,
Властите жеље к смеру божијем.

Пилад

Јадно би било мудровање нам
Кад не би наслон горе тражило.
Богови нађу, ма и грешника,
У коме виде и врлине жар,
И наложе му да изврши чин,
Кој', по изгледу, извршит се не да.
Ал' човек свлада те тешкоће све,
Богов'ма služeћ грехе испашта,
А свет га, кличућ', славом посипа.

Орест

Ко мени мисли задат какво дело,
Тај нек ми скине несвестицу с чела,
Под којом љумам путем клизавим,
Посутим крвљу мајке рођене.
И нек ми онај извор засуши
Из ког ми бије страшно у очи
Просута крвца родитељице.

Пилад

Притрп' се, брате! Силом тражиш зло,
Фурије нове ствараш себи сам.
Пусти ме да се добро промислим
Како нам ваља снаге здружити.
Ја ћу те после позват да се гре
Смишљено, смело, сложно на дело.

Орест

Улисов чујем, чини ми се, глас.

Пилад

Немој се ругат. Сваки човек сме
Изабрат јунака себи за углед,
За ким ће с' пењат на Олимпа вис.
Чуј ми признање: — не мислим да ј' срам
Рад добра циља каткад послушат
И савет који на лукавству зре.

Орест

Ја више ценим прав јуначки ход.

Пилад

Зато и нећу савет од тебе.
Први сам корак учинио већ.
Ја од стражара много докучих.
Ту има једна боголична жена,
Крвави закон мрзак је и њој.
Чисто јој срце, жеља јој је сва
Богов'ма дават смирну, молитве.
Силно је хвале, и о њој се мисли
Да је порекла амазонскога,
А овде ј' само уточиште нашла
Бежећ' од неког великога зла.

Орест

Ал' канда и њен помрчава сјај
У грешниковој болесној близини,
Ког клетва вија као црна ноћ.
Јер ево блага, смерна крвожеђ
Опет се диже из сапона свог.
Свирепог краља стомиће нас бес. —
Па шта би могла једна жена ту!

Пилад

Срећа је наша, што је жена то!
Јер човек, знамо, ма и најбољи,
Привикне срце зверском свирепству,

И оно што му ј' најодвратније,
У закон уме себи претворит,
Тако отупи своју природу.
А жена ј' друго, верна остаје
Својима првим осећајима.
На жену, брале, рачунати смеш
У добром делу, као и у злом.
Ал' ћут'! — Ево је. Ти се уклони,
Остави мене насамо са њом.
Нећу јој одмах исповедит све:
Ко смо и шта смо. Ти сад одлази,
А ја ћу тебе већ потражити
Пре нег' што ступиш да се познаш с њом.

Призор 2

Ифигенија, Пилад

Ифигенија

Говори, странче, ко си, откуд си?
Чини ми с' да ћеш грчког рода бит, —
Никако ниси Скит. (Скида му узе)
Јадна ј' слобода коју дајем ја.
Ал' богињина ј' милост велика,

Пилад

О, слатко ли је мајчин језик чут
У туђој земљи, а у часу злу!

Сад ми се, ево, робу, причиња
Као да видим плаве брегове
Домовине ми миле, премиле.
Ова ти моја радост казује
Да правог Грка видиш пред собом.
Ал' ја за часак и заборавих
Кол'ко те данас могу требати,
Само се дивљах твојој дивоти,
Па реци-дер ми, ако зборит смеш,
Којег си стабла грана поносна,
Кад си ми тако богопилична.

Ифигенија

Свештеница сам, коју ј' избрала
За службу свету сама богиња.
Не питај више, већ говори ти,
Ко си и шта те амо доведе,
Из каквог зла си дошô на горе,
Са другом својим? Реци искрено.

Пилад

Ласно ј' испричат зао удес наш,
Који нас гони, па и догони.
Ох, кад би тако ласно синули
И свети нади из твог погледа!
Ми смо из Крита, отац нам је Адраст,
Ја сам најмлађи, зовем се Кефал,
А Ладамом се призива ми брат,
Најстарији је оца нашег син.

Међ' нама беше још и један средњи,
Који, још мален, у детињој игри
Цепаше наше лепе слоге сплет.
Мајку смо своју слушали све донде
Док оца држа надалеко рат;
Ал' кад са Троје с пленом врати се,
Наскоро га је покосила смрт.
Браћа ми с' тада, најстариј' и средњи,
Свадише око сјајна наслеђа;
А овај уби брата средњега.
Он сада кâви тај крвави грех,
Зато га гони љута фурија.
Ал' нас Аполон посло̂ делфиски
Амо, ка храму свете сестре му.
Овде нам рече причекати спас.
Стигосмо амо, — сад смо робови.
Шта нас сад чека, ти најбоље знаш.

Ифигенија

Па зар је Троја пала, човече?

Пилад

Пала ј'. Ал' ти сад дигни, спаси нас!
Ускори да се то и испуни
Што нам је један обећао бог.
Смилуј се моме брату несрећном,
Реци му коју утешиту реч!

Штеди га јадног, болног, молим те,
Јер све га сада лако раздражи,
У грозничаво пада лудило,
Под страшном стегом љуте фурије
Он муке трпи тад најмучније.

Ифигенија

Савладај зачас своју несрећу
Док ми не кажеш још што из Грчке.

Пилад

Висока ј' Троја муку мучила
У страшном боју десет година.
Одбијала је Грке очајно,
А данас лежи прах и пепео,
Нит' ће се икад више подићи.
Ал' пуно ј' онде наших гробова
У којим' лежи војске наше цвет.
Ту паде Ахил с другом прекрасним.

Ифигенија

Божанске слике, и вас нестаде.

Пилад

И Паламед и Ајакс Теламонић,
Ни они с' дома не повратише.

Ифигенија (за себе)

Ал' оца мога он не помиње
Међ' мртвим' што су онде остали.
Надај се, срце, видећеш га још!

Пилад

Ал' благо свима што ту испише
Тај слаткогорки пехар на искап!
Јер горе јаде припремила је
Срдитог неког бога освета
Онима што се дома вратише.
Зар амо није стигô онај глас,
Који се широм света разнео,
Преносећ' страву страшних недела?
Зар не знаш удес дома микенског,
Који је грозан, нема грознијег?
Ох, Клитемнестра ј' мужа убила
Првога дана кад се поврати;
Егистен клети би јој помоћник. —
Видим, ти штујеш Агамемнона!
Твоје се груди силно подижу,
Ал' немаш речи на тај страшни глас.
Ниси л' му, можда, каква рођака,
Ил' си га негда само виђала?
Немој се мучит кријућ груди лом.
Опрости мени злогласнику том.

Ифигенија

Реци ми како с' то догодило?

Пилад

Онога дана кад је стигô краљ,
Окупао се, па је заискô
Да му се чиста преобука дâ;
Ал' Клитемнестра, убио је Бог,
Баци на њега неки чудан плашт,
Кô неку мрежу чврсто сплетену,
Док га ј' у мрежи тако држала,
Дотле му Егист живот угаси.
Таквом је смрћу скончô јунак тај.

Ифигенија

А какву Егист доби награду?

Пилад

Државу само, — да, и постељу,
Коју је имô и пре тога већ.

Ифигенија

Злочину ј' узрок, дакле, похота.

Пилад

И јоште нешто: стара освета.

Ифигенија

А чим је жену краљ увредио?

Пилад

Узрок је велик, би је правдао.
Кад би с' убиство смело правдати.
Онда кад беху у Авлиди још
Чекајућ' залуд ветар поспешан,
Тад Агамемнон жену домами
Са њеном ћерком Ифигенијом,
Па, да ублажи виших створа гнев,
Он даде своју ћерку на жртву,
На жртвенику свете Дијане.
Тако је пала жртва крвава,
Невина, јадна Ифигенија.
А Клитемнестра, тако вели свет,
Одтад је мужа свога омрзла,
Па та је мржња и Егистену
Помогла да је себи приволи, —
Из првог греха нико ј' и други.

Ифигенија (покривајући лице велом)

Доста је. Идем. Видећемо се.

Пилад (сам)

Њено је срце силно ганула
Несрећног краља страшна судбина.
Сад, ко је, да је, једно ј' извесно,
Познавала га ј', о том не сумњам.
На срећу нашу и то нагађам,

Да је од рода неког високог.
Ал' сада, срце, смири ми се ти,
Морамо право к оној звездици,
На небу нâда што се појави.

Чин трећи

Призор 1

Ифигенија, Орест

Ифигенија

Скидам ти узе, млади патниче,
Ал' то не гледај као добра знак.
Слобода дата на овоме месту,
[illegible] је кô задњи одах болника,
[illegible] бива блиске смрти претеча.
Јоште не могу рећи извесно
Изгубљен да је и најтањи над.
И како да вас ја потиснем у смрт?
А нико други то учинит не сме
Догод се зовем ја жрчицом ту.
Не учиним ли што ми вели краљ,
На моје место друга доћи ће, —
Жалит вас могу, ал' то је и све.
Земљаче драги, и најнижи створ,
Ако ј' тек прошô кроз наш завичај,

И тај нам мора у празној туђини
Бити мио, драг.
Па како с' не бих радовала вама,
Који сте слике домовине миле
Оживели у тужном срцу мом,
Оживели ми на повратак над.

Орест

Зар ти баш не смеш открити ми тајну
Имена свога и порекла свог?
Реци ми, ако ј' икако могуће,
Кога то гледам под светињом том?

Ифигенија

Каз'ћу ти и то. Ал' прво ми реци,
Што од твог брата већ уполак чух..
Причај ми горке судбе војвода
Кад су се с Троје дома вратили.
Истина, млада, врло млада бејах
Кад доспех амо у тај туђи крај,
Ал' још не могу да изочим слике
Јунака наших, којим' дивљах се.
Видех их кад се у бој кренуше,
А детету се мени причини
Кô да се Олимп растворио сед
Из себе шаљућ' старе дивове.
Најбоље памтим силна Агамемна!

Kô да га гледам. Јао, па шта чух!
Уморила га рођена му жена
Са Егистеном. Да л' баш тако би?

Орест

Тако је, тако.

Ифигенија

Ох јадна Микено!
Ох тужно племе грешна Тантала!
Још и сад сеје клетву на клетву
Из које опет шта ће ницати,
Убице саме, родокрвници,
Да с' тако гњаве све до истраге, —
Пре неће сустат разуздани бес.
Твој брат ми није могô казат' све.
А ја бих хтела, — кажи ми сад ти.
Шта би од првог сина дома тог,
Дивног младића оног, који би
Осветит знао родитеља свог?
Живи ли Орест? Је л' се спасао?
Како се спасао? Како ј' погин'о?
Живи л' Електра?

Орест

Живе обоје.

Ифигенија

Ох сунце, дај ми зрак свој најлепши
Да га пред престо ставим Јупит'ру! —
Ништ' друго немам да му захвалим.

Орест

Ако си била кад у дому том,
Ако си, можда, још и сродна с њим,
Као што радост твоја издаје,
Обуздај срце своје, стегни га,
Јер страшно ј' с добра вратити се к злу.
Ти само знаш шта ј' с Агамемноном.

Ифигенија

А куд ћу више, и то ј' сувише.

Орест

Ти, јадна, знаш тек полак несреће.

Ифигенија

Мене сад више ништа не плаши,
Само кад живе Орест, Електра.

Орест

За Клитемнестру зар не страхујеш?

Ифигенија

Њој не помòже ни страх ми ни над.

Орест

Ал' је и она већем скончала.

Ифигенија

Хоћу л' погодит, сама с' убила?

Орест

Не сама, ал' је нешто слично том.

Ифигеиија

Говори јасно, да се не мучим.
Оштри су нокти неизвесности,
Зато ме брзо избављај од њих.

Орест

Од мене, дакле, зар да чујеш све,
Све, што бих волô да не знам ни сам,
Или да скријем у најцрњу ноћ,
Примoрава ме твоја заповест;
Што од нас иште тако сјајан створ
Морамо дати, ма и не хтели,
Ма му и нове боле принели.

Онога дана кад је пао краљ,
Електра узе брата Ореста
И поведе га тётку Строфију,
У чијој кући нађе пријем леп;
Строфије га је брижно васпитô
Уз сина свога, уза Пилада, —
Пилад га волô као себе сам.
Растући тако Орест с Пиладом
У души њиној расла ј' освета,
Покајат жељни краља невина.
И дође доба и њих двојица
Прерушише се, тако дођоше
Ка Клитемнестри у двор микенски,
Као да јаве смрт Орестову,
Као да носе његов пепео.
Краљица их је лепо примила,
Електра ј' одмах брата познала
И трудила се е да у њима
Распали снова огањ освете,
Који се мало гасит почео.
Показала им место ужаса,
Гдено је пао Агамемнон краљ, —
Ту се на поду јоште виделе
Блеђане мрље крви краљеве, —
Нису се дале дуго опрати.
Електра ј' њима живо причала
Танко, потанко, цео грозан чин,
И како бедно живот проводи,
И каква ј' обест сад у краљице,

И шта их чека, шта ће снаћи их
Ако их позна мати маћијска,
А познаће их, о том не сумња.
Тада им пружи неки стари мач,
Што је већ много крви пролио
У овој кући, тако несрећној, —
Тим мачем Орест проби мајке груд.

Ифигенија

Ох вечни бози, који живите
У надоблачном сјајном вису свом,
Зар сте ме зато тол'ко година
Далеко од света овде држали,
И свети огањ хранит искали,
И душу моју к себи дизали
Као што небо пламен привлачи,
Зар зато само, само смером тим
Да после жешћу муку осетим
Кад наједаред чујем јад и срам,
Под којим стење темељ дома мог? —
Говори даље Шта је с Орестом,
С несрећником тим?

Орест

Ох, кад бих могô рећи: мртав је!
Мајчина крвца кад се пролила
Одмах је громку вику надала:
»Држ'те га, држ'те, љуте фурије,
Хватајте сина и убицу мог!«

А фурије се одмах пренуше,
Обазреше се оком орловским,
Узрујаше се у скровишту свом,
И њине друге, очај, кајање,
Прискочише им одмах у помоћ.
Пред њима с' витла ахеронски дим.
И носи муке вечна сматрања
Свега што ј' било, што се чинило,
И све то гуши пустог грешника,
Гуши га, ал' га не угушује.
И фурије се дигле на земљу,
С које их стара клетва стерала,
И гоне, гоне, гоне грешника,
И не дају му никад одмора.

Ифигенија

Јадниче, и ти носиш сличан грех,
Па знаш и патње с тога какве су.

Орест

Шта збориш ти то, какав сличан грех!

Ифигенија

Па ја сам од твог брата дознала,
Да с' и ти једног брата убио.

Орест

Не могу трпет, душо велика,
Не трпим нико да те превари.

Нек странац странца вара лукаво,
Ако му корист тако доноси,
Међ' нама мора бити истина.
Чуј, ја сам Орест.
И моја глава, тужна, уморна,
Пригиба с' гробу, — тражи своју смрт;
Ма откуд дошла, добро дошла ми.
Не питам ко си, ал' ти желим ја,
Теби и другу, пријатељу свом,
Вама спасење желим, себи не.
И ти си реко̂ б', овде нерадо,
Згоди да с другом мојим побегнеш,
Остав те мене, ви се спасите.
Нек се о ове стене раздроби
Бездушно тело несрећниково,
Крв нек ми врела доспе до мора
Кунући овог жала варваре.
Беж'те у лепи грчки завичај,
Где ће вас чекат новог жића сјај. (Удаљи се)

Ифигенија (сама)

Ево и ти си, обистино, ту
Најлепша кћери бога великог,
И ти се спушташ к мени једном већ.
Како си велка, ево поглед мој
Само до руку твојих допире,
У којим' носиш даре с Олимпа:
Победне венце, дивне плодове.

Краљ се познаје по изобиљу
Дарова својих, њему ј' премало
Што с' другим' чини силно богатство;
Тако познамо и вас богове
По дар'ма вашим дуго штеђеним,
А после мудро, пуно просутим.
Ви само знате кад је што за нас;
Будућност вам је широм открита,
Док поглед смртних магла застире.
Ви не слушате молбе детињске,
И не берете плоде небеске
Док не видите да су сазрели;
И тешко сваком прехитленику,
Који загризе воће кисело,
У ком је отров, у коме је смрт.
Ох, не дајте јој, срећи жељеној,
Да као сенка прође мимо нас,
Пре него што нас топло загрли.

Орест (враћа се к њој)

Ако се молиш светој Дијани
За себе и за мога Пилада,
Немој и моје име помињат. —
Спасти ме нећеш, нећеш, само би
С проклетства мога и ви пропали.

Ифигенија

Судба је моја с твојом спојена.

Орест

Није. Пуштај ме сама у пропаст.
Не застири и мене грешника
Са велом својим, велом заштитним,
Сакрит ме не мож' ти од фурија;
Оне ће, можда, малко устукнут,
Ал' никад, никад неће побећи.
Оне не смеју с челик-стопама
Стати на ово свето земљиште,
Ал' у близини ја им чујем смех,
Баш ка̂но вуци што опколе дуб,
На коме путник мисли спасен да ј'.
Оне се мало сад одмарају,
Ал' чим бих овај оставио храм,
Поскочиле би те змијокосе,
Диго̂ би с' опет бес и урнебес,
Са сваке стране дизо̂ би се прах,
Гоњен и мучен био б' опет ја.

Ифигенија

Оресте, чуј ми једну добру реч!

Орест

Ту реч заштеди за ког другога,
Кога не мрзе наши богови.

Ифигенија

Они и теби шаљу нада зрак.

Орест

Ја видим само онај један луч,
Који ми смрти показује пут.

Ифигенија

Је л' ти Електра сестра једина?

Орест

И другу сестру запамтио сам,
Ал' њу је благи удес истргô
Из јада што га нама намени.
Не питај више, немој пристајат
И ти уз оне кивне фурије,
Које ми пухор с душе размећу
Не трпећи да задња жерава
Са нашег дома срамна згаришта
У мојој души мирно дотиња.
Зар треба жар тај вечно постицат
Бацајућ' на њег' сумпор паклени!

Ифигенија

Ја сипам по њем' слатко кадиво.
Допусти даху чисте љубави
Да ти ту јару малко прохлади.
Оресте драги, зар се не сећаш?
Зар су ти срде оне подземне
И крв у жилам' већ засушиле?
Ил' те Горгонин поглед камени

Ох, кад те прекор крви мајчине
У пакô зове гласом потмулим,
Зар не мож' сестрин чисти благослов
Богове силне дозват у помоћ?

Орест

Чујем га, чујем, себи на пропаст!
Ти ли си рука Божје освете!
Говори ко си, чији је то глас,
Што ме просеца тако кроз и кроз.

Ифигенија

Зар ти то срце само не каже?
Оресте, ја сам Ифигенија.
Жива сам!

Орест

Ти ли?

Ифигенија

Драги брате мој!

Орест

Стани, узмакни! Не дотакни се
Косе ми, главе, руке, срца мог!
Креузина би брачна одора
Одмах на мени буком букнула
И згорела би цео околиш.

Ман' ме да умрем смрћу Херкула,
Под срамом својим, непомичан, нем.

Ифигенија

Ти нећеш пропаст. Ох, та само дај
Да чујем једну твоју мирну реч!
Разгони сумњу. — У мени је лом,
У мени с' бије срећа с несрећом.
Од странца б' хтела и да побегнем,
Ал' брат ме вуче к себи силом свом.

Орест

Је л' ово храм Лијеов, — шта ли је,
Где свештенице снађе свети бес?

Ифигенија

О. чуј ме, гледај како с' отвара
Срце ми срећи, да је с' напије.
Руке ми с' шире да те загрле,
Загрлит брата највећа је сласт;
Досад ми празан беше загрљај,
Ни онај поток с вечна Парнаса
Што се у златне слева долине,
Та ни он не мож' бити бистрији
Нег' што је радост моја данашња,
Која ми живо тече из срца,
Језером среће обимљући ме.
Оресте, брате, драги Оресте!

Орест

Чуј, лепа нимфо, ја сам невера.
Не верујем ти реч'ма ласкавим,
Дијана тражи строге служавке
И строго казни оскврн светиње.
Подаље остај руком од мене!
Но ако желиш кога избавит
Љубави своје силом, вештином,
Избави мога друга миленог,
Он је од мене много врснији.
Ено га онде на брежуљку, ви'ш,
Ено се онде шета усамљен.
Потражи њега, — бежи од мене!

Ифигенија

Прибер' се, брате, гледни, познај ме!
Не љажи грешно љубав сестринску,
Небеску радост моју данашњу
Немој називат ружним именом.
Ох, скидај себи мрежу с очију,
Да нам из среће пропаст не никне.
Ето ти сестре давно жељене.
Мене је спасла дева Дијана,
И пренела ме амо у свој храм.
А ти, заробљен, послат на жртву,
У жрчици си сестру нашао.

Орест

Па добро, нек се, женô несрећна,
Заврши нашег дома грозан срам.

Није ли откуд и Електра ту,
Да и њој данас куцне задњи час,
— Шта ће јој живот тако ôтрован,
Што би јој донô само нови срам.
Хајд', свештенице, где је жртвеник,
Братоубиство наш је обичај.
По сто пут' хвала Божјем промислу
Што ми не даде имат порода,
Да га по себи клетви оставим.
А теби велим: немој одвише
Волети сунце, месец, звездице,
Већ хајде и ти са мном у Тартар.
Кô што се там' у смраду каљужном
Аждери гнусни гризу, кидају
И једна авет другу прождире,
Свршимо и ми истим начином;
Хајд' за мном доле, док си невина,
Док си бездетна.
Ти ме кô жалећ' гледаш, — нашто то?
Тако м' гледаше и Клитемнестра
Да врати сина с пута крвава,
Ал' тај јој поглед није помогô.
Од мача паде. — Ход'те, фурије,
Гледајте призор за вас најлепши,
Последњи грозни, што га спремисте!
Није то мржња, није освета
Што је сад сестрин нож наоштрила,
Присиљена је брата убити.
Отари сузе! Ти си невина.

Од првих дана своје младости
Никога, сестро, нисам волео
Кô што бих тебе могô волети.
Замахни ножем, удри нештедом,
Отвори пута, нека избије,
Што ми у груд'ма врије, — ударај!

(Малакше и падне)

Ифигенија

Не могу сама то подносити,
Ту страшну смесу среће с несрећом.
Пиладе, где си? — Морам наћи га.

(Удаљи се тражећи Пилада).

Призор 2

Орест (разбире се и устаје).

Још једну. Дај ми пехар последњи
Из оног дивног вира Летиног.
Брзо ће борба лећ у грудима,
Скоро ће дух се кренут онамо,
Онамо к вама, сенке спомена,
У густу маглу ноћи вечите.
Прим'те га у свој непотрошен мир..
Гоњењу зверку јада земљина.
Већ чујем шумор грана оданде!
Новом се госту иде у сусрет!

Ко ли су оно што се скупише
Кô нека светла дружба кнежевска.
Па мирно иду, мирно с' радују,
Људи и жене, старци, дечица?
Богови нису, ал' су слични им.
Јест, то су они, то су преци ми. —
С Атрејем иде Тијест упоред'
И тихо зборе пријатељску реч,
А деца уз њих трче, шале се.
Зар нема више мржње међ' вама?
Угасио се огањ освете?
То и ја, дакле, међ' вас ступит смем,
У вашег братског кола загрљај.
Здраво рођаци, ево Ореста,
Последње ветве нашег племена!
Што посејасте, то сам пожњô ја.
Намучен тешко силазим вам сад,
Ал' све се овде лакше подноси;
Прим'те ме, прим'те, не одбијте ме!
Чуј ме, Атреје, ја те поштујем,
Штујем и тебе, штујем, Тијесте, —
Сви смо ми овде мржње лишени.
Покажите ми оца кога сам
У жићу само једном видео.
— Ох, оче драги, дакле ти си то!
Уз тебе мајка, — ви се слажете!
Кад она с тобом иде по руке,
Смем и јаваљда к њој приступити,
Па рећи: мајко, ево сина ти!

Поздраву моме дајте отпоздрав.
Горе на земљи било ј' друкчије.
Док беху живи Танталовићи,
Њихов је поздрав био крвав мач; —
Богов'ма хвала, овде ј' друкчије!
Та ви ме тако својски здрављате,
Па водите ме моме прадеду,
Оном што ј' имô приступ к Олимпу, —
Ох, да га видим, да му с' поклоним,
Но ви ме к њему још не водите!
Шта, зар се њему ни сад не прашта,
Зар он још и сад пати, ўзо̑вне!
Ох, јаој мени кад га не видим,
За његове су груди богови
Приланчит знали муке вечите.

Призор 3

Орест, Ифигенија, Пилад

Орест

Шта, зар се тако брзо вратисте?
Добро је, сестро, ал' где ј' Електра?
Њу нека вишњи пошљу за нама;
Не сме се сама мучит на земљи.
Ал' тебе жалим, драги Пиладе!
Хајд' и ти, кад већ није друкчије,
Нека нас Плутон види здружене!

Ифигенија

Близанци неба, сунце, месече,
Што живим само смете светлити,
Мртвима никад, ви нас спасите,
Спас'те нас порад братске милоште!
Та ти, Дијано, волиш брата свог,
Он ти је, сестри, благо највеће,
Ти увек тражиш јарко лице му,
Извор светлости, твоје радости,
Па не дај ни мој брат да утоне,
У црну тмину бесна лудила!
Та ако мислиш да нас избавиш,
Мене са њиме, њега са мном, дај,
Скидај са њега клетве копрену,
Учини брзо, скуп је сваки час.

Пилад

Познајеш ли нас? знаш ли где смо сад?
Видиш ли светлост која живим сја?
Осећаш, је ли, руку сестрину
И руку моју. руку друга свог?
Стисни нам и ти руке. Не бој се.
Ми нисмо сенке, људи живи смо.
Де се разбери, де разведри се!
Не смемо овде часа почасит,
Спас нам о концу виси тананом,
Ког нека добра парка испреда.

Орест (Ифигенији)

Допуст' ми сада, сада први пут
Одахнути на груд'ма сестриним!
Ви силни, који мигом ока свог
Потрести знате мутне облаке,
Нагонити их да се излију,
Да плахом даждом, уз јек громова,
Напôје жедних њива усеве,
И тешке бриге вредних ратара
У ведру радост преокренете,
Па кад по дажди опет сине Феб
У свакој капи зрцајући се,
А онај шарен појас Иридин
Украси неба разведрени свод,
Вама се мили шта починисте!
Богови силни, спустите и сад
Доброту своју на страдалника,
Дајте да мирно срећу загрлим
На топлим, светим груд'ма сестриним,
Да с другом својим живот заволим.
Клетва већ пада: срце вели ми.
Пакосне срде већ се враћају,
Одоше натраг црном Тартару,
Већ чујем залуп врата железних.
Из земље бије задах мелеман,
И мени с' мили остат на земљи,
Живети срећно, делат похвално.

Пилад

Не губ'мо часе, — то је опасно!
Ветар што наша једра лелуја,
Он нас тек води пуној радости.
Хајд'мô, хајдемо, не оклевајмо!

Чин четврти

Призор 1

Ифигенија (сама)

Кад год се богови
Смилују на нас смртне,
Кад им се прохте
Да нашу несрећу
У радост обрате,
Они тад изберу,
Они тад поставе,
Ближе или даље
Пријатеља нам ког.
Ох, благословен да је Пилад наш,
Срећа му цвала отсад довека!
Он је у боју снага младачка,
Он је на збору мудрост старчева:
Његова ј' душа света мирноћа,
У којој другим срећа сазрева,
Коју патнику вешто дарива.

Ја сам се чудом запрепастила
Кад ме је тргô од мог Ореста;
Грлећи брата ја се предала
Милини среће досад највеће,
Није ни на ум мени падало
Како ј' опасност близу, преблизу.
Ал' он то виде, па ме отрже.
А сад су от'шли обадвојица
На море к оном малом затоку,
Где је већ спремљен за нас мален брод,
На ком возари већ нас чекају.
Мене су мудро понаучили
Шта ваља краљу да отпоручим,
Ако би кога амо послао
Да пита, што се с жртвом оклева.
Видим већ да се морам пустити,
Да ме кô мало дете поводе.
Ја сама не знам никог варати;
Обиња немам. Мрска ми је лаж.
Ох, лаж нас никад не мож' утешит.
Као што може истинита реч.
Та лаж је стрела, која с' поврати
У груди стрелца, па се освети.
Велике муке трпим, страхујем.
Неће л' ми брата опет фурије
Напасти там' на морској обали?
Ако их виде, па их ухвате!
Ја канда чујем звеку оружја.
Долазе. — Ко је? — Ево гласника!

Од краља иде, видим, жури се.
Срце ми дршће, мути ми се свест
Што зборит морам, и то зборит лаж.

Призор 2

Ифигенија, Аркад

Аркад

Ускори посô, драга жрчице!
И краљ и народ чекају тај чин.

Ифигенија

Ја опомену не бих чекала
Да с' није нешто ново десило,
С чега с' још мало мора причекат.

Аркад

Са чега ли то мора чекат краљ?

Ифигенија

Па случај неки сасвим ненадан,
Спречит га нисам могла никако.

Аркад

Па шта је? да се краљу дојави.
У њега данас нема милости,
Хоће да с' странци одмах жртвују.

Ифигенија

Краљ хоће, али неће богови.
Па чуј ме. Онај један, старији
На души носи неопростив грех,
Братоубиство, или тако што,
Зато га љуто гоне фурије,
Те га у храму стиже беснило, —
Он обесвети овај чисти храм.
Сад морам ићи са девицама,
На море носит слику богиње,
Да се у морској води опере.
Нека нам нико у том не смета!

Аркад

То морам краљу одмах јавити.
А ти да ниси ни кораснула
Док не би чула да ти с' допушта.

Ифигенија

Опрости, али то је моја ствар.

Аркад

Тако што не сме с' никад чинити
Не знајућ' да л' је краљу по вољи.

Ифигенија

Ни савет краљев, ни заповест му
Не могу овде ништ' изменити.

Аркад

Ал' краљеви се често питају,
Тек 'нако само, од учтивости.

Ифигенија

Не ишти што ти морам одрећи.

Аркад

Немој одрицат што си дужна дат.

Ифигенија

Хајд', чекаћу те. Ал' да с' пожуриш!

Аркад

Брзо ћу стићи краљу у табор,
Још брже с' вратит са одговором.
Ох, кад би још и други неки глас
Могô му понет, ту би лежô спас.
Јер ти се ниси хтела владати
По жељи мојој, по мом савету.

Ифигенија

Што год сам могла, учинила сам.

Аркад

Још би се могло нешто поправит.

Ифигенија

У мојој власти није више ништ'.

Аркад

Што нећеш, велиш да се не може.

Ифигенија

А ти што желиш, мислиш може се.

Аркад

Пушташ да с' пође са зла на горе.

Ифигенија

Ствар сам предала вишњим' у руке.

Аркад

И они људе људма спасавају.

Ифигенија

То може бит тек мигом њиховим.

Аркад

Још једном велим: до тебе је све.
Зловољан краљ се не да превити,
Ти јадни људи гинут морају.

Војска је друкча, већ се одвикла
Од оних грозних жртви крвавих.
Понеки с' нађе, који је и сам
Западô где на туђе обале,
Те зна како је њему пријао
Питомих људи поглед милостив.
Смилуј се, жено, буди човечна!
Ти само можеш помоћи им сад.

Ифигенија

Само ми залуд душу потресаш.
Нећу, не могу. Ти то добро знаш.

Аркад

Гвожђе се кује док је врело још.
Касно ће бити већ за који час.

Ифигенија

Не мож' помоћи, ковô, не ковô,
Можеш ми само срце разбити.

Аркад

Баш твоје боле зовем у помоћ,
Боли нас знају добро световат.

Ифигенија

Могу ми дават свѐте најлепше.
Не могу тамо куд ми с' не иде.

Аркад

Зар лепа душа да с' не приклони
Куда је зове човек племенит?!

Ифигенија

Не може, кад тај човек племенит
Хтео би више него захвалу.

Аркад

Ко неће, лако нађе изговор.
Јавићу краљу шта ј' и како је.
Ал' промисли се, жено, сети се
Шта ти је овај човек чинио
Од првог дана твога доласка. (Оде)

Ифигенија (сама)

Ове ме речи сву изменише,
Чини ми с' као и да страхујем.
Сећам се плиме, кад се подигне,
Прелије брзо морске обале,
Па се по песку брзо разлије,
Тако је мене сада ненадно
Прелила плима мора радости.
Ја немогућност стискох рукама.
Чиња ми с' облак опет долази,
Да ме, кô некад, нежно завије,
Да ме са лица земље подигне,

Да ме и опет благо успава,
Исто кô што се негда десило
Кад ме је спасла дева Дијана.
Оресту срце отело је мах.
Па слушала сам само Пилада,
Желећи само њих да избавим.
Па кô што бродар леђа окрене
Од какве кршне, пусте обале,
И ја Тавриду мишљах за собом.
Овај ме човек сада присети
Да људе, Божје створе остављам;
Сад ми је двапут тежа превара.
Умир' се мало, душо, у мени!
Зар опет да те сумња пољуља? —
Оставит' морам чврсто земљиште
Самоће своје. Дакле на море
Које је тако гипко, ћудљиво.
Па онда у свет. Да л' ћу познат га?

Призор 3

Ифигенија, Пилад

Пилад

Где ли је, где је? Да јој дојавим
Радосне гласе блиска успеха.

Ифигенија

Ево ме брижне, чекам утеху.

Пилад

Оресту ј' добро. Мирно ходасмо,
Прођосмо кроз гај, па на обалу,
Зборећи тихо, али срдачно:
Све му се већма чело ведрило,
Све га је више радост дизала,
Кô да смо већем сасвим спасени.

Ифигенија

Хвала ти, хвала, врли човече!
Из твојих уста, врела утехе,
Не чуо с' никад јада, бола глас.

Пилад

Више ти носим нег' што помишљаш.
Јер срећа, као нека кнегиња,
Са красном пратњом радо долази.
Нашли смо људе вепте веслању.
Брод нам у малом скривèн затоку, —
Бродари беху доста снуждени,
Али с Орестом кад се познаше,
Бриге им с чела одмах нестаде,
Сад само моле да се журимо.
Људи су вољни сад и весели,
Већ држе весла снажним рукама,
А згодан ветрић већ попирује.
Зато не смемо часа почасит;

Води ме к светом кипу богиње,
Рад којег смело амо дођосмо,
Лак ће ми бити терет највећи.

(Говорећи последње речи упути се према храму не примећујући да Ифигенија не иде за њим; најзад се осврну).

Заостала си — ћутиш — шта је то?
Па као да си нешто збуњена.
Је л' нова сметња, нова невоља?
А шта си краљу отпоручила,
Јеси л' онако како сконасмо?

Ифигенија

Морам ти рећи, па сад кори ме.
Нем укор читам већ са лица твог.
Однô је гласник краљу поруку,
Поруку сасвим по твом савету;
Зачуђен рече ту да причекам
Док јави краљу шта ј' и како је,
Тако што мора краљ допустити.
И ја сад чекам краљев одговор.

Пилад

Шта, у зао час! То је ново зло.
А што се ниси заогрнула
У свештеничко право? — имаш га.

Ифигенија

То мени није за огртало.

Пилад

Ал' ти нас тиме упропашћујеш.
Што нисам био доста опрезан,
Да се на сваку сетим могућност,
За сваки случај да ти савет дам.

Ифигенија

Што је кривице, само моја је.
Ал' друкче чинит мени с' не може,
Кад такав човек иште с разлогом,
Што му одрећи био б' пркос тек.

Пилад

Опет се тушти небо над нама.
Ал' не дајмо се ни сад очају;
Пренаглост може издати нам смер.
Дочекај шта ће поручити краљ,
Па тад, шта било, само мушки стој:
Твоје је право, није краљево
Наредит таке ретке обреде.
Захте ли, можда, видет Ореста,
Ти реци да нас обадвојицу
Држиш у храма свога затвору.
А за то време ја ћу свети кип
Пренети кришом у наш мали брод, —
Па онда дун'те ветри спаса нам!
Аполон што нас амо послао
Даје нам знаке своје помоћи.

Ето, Орест се лепо прибрао,
Ко с' држи нада, тај не пропада;
Добри ће ветри скоро пренет нас
Острву кршном Аполоновом.
Па онда даље, у Микенин крај,
Да опет живне Агамемнов дом,
И да се лари опет подигну
И стресу пепô старог огњишта,
Огањ да плане и засија сјај.
Твоја ће рука златном маштрафом
Посипат тамјан, ширит миомир.
Ти ћеш на клетву благослов донет,
Ви ћете опет срећно живети.

Ифигенија

Твоје ме речи теби обрћу
Као што сунцу тежи сунцокрет;
Душа ми срче слатку утеху.
Ох, кол'ко вреди такав пријатељ,
Ког' у самоћи нисам имала
Већ тол'ко дугих пустих година.
Полако зрева у нам' скривена
Мисао лепа, добра одлука.
Ал' кад нам дође добар пријатељ,
Све се то брзо красно развије.

Пилад

Засада збогом! Идем к нашима,
Да их умирим. Али набрзо

Ево ме, скрићу с' у тај зелен жбун,
Молећ' се Богу, твој ћу чекат миг — —
Шта ти је? Шта ти наједаред би?
Опет ти чело туга замути.

Ифигенија

Опрости! То су танки облаци
Бриге и страха, што се човеку
Над душом каткад лако надвију, —
Дођу, па прођу.

Пилад

Ја их разумем.
Нâду се често придружује страх, —
Та то су стари присни другови.

Ифигенија

Ја мним да брига није злочеста,
Која ми вели: краља не варај,
Тог заштитника, добротвора свог.

Пилад

Зар да не бежиш од тог човека,
Који је жедан крви брата твог.

Ифигенија

Мени је само добра чинио.

Пилад

Неблагодарност није, веруј ми,
Чинит што прека нужда налаже.

Ифигенија

Јесте. ал' нужда малко правда је.

Пилад

Тебе ће правдат пуно, потпуно,
Пред Богом и пред свима људима.

Ифигенија

Ал' срцу мом то није довољно.

Пилад

Превелик захтев кћи је гордости.

Ифигенија

Не мислим ништа, само осећам.

Пилад

Па то те учи да се поштујеш.

Ифигенија

Срце се само онда ужива,
Ако ј' без пеге, без и најмање.

Пилад

Живот нас учи гледат кроз прсте
И другима и себи самима:
Па и ти мораш научити то.
Ко може рећи: ја сам сасвим чист:
А баш и другим тешко ј' признат то.
Ми нисмо сами своје судије;
Наше је ићи својом путањом
И пазит како корачамо њом.
Ретко умемо ценит готов чин,
А недовршен скоро никада.

Ифигенија

Ти ћеш ме још и да обрлатиш.

Пилад

Овде се нема ништа бирати.
Да спасеш себе, брата и мене,
Пут само један имаш, — веруј ми.

Ифигенија

Пусти ме да се још не одлучим!
Та ни ти не би оног вређао,
Коме си дужан бити захвалан.

Пилад

Ако нас сада гурнеш у пропаст,
Скупо ћеш платит тај свој неразум,
Угониће те савест у очај.

Ти канда не знаш губитака бол,
Кад нећеш једном речи преварном
Да страшан удес од нас уклониш.

Ифигенија

Ох, зашто немам мушка срца моћ,
Па да кад једном нешто наумим,
Никакав други глас не прислухнем.

Пилад

Ти би, и не би; али залуд све;
Та нужда закон мења, закон постаје
И боговима као и нама.
Она је нема сестра Усуда.
Ти мораш понет бреме њезино,
Мораш је слушат, — друго сама знаш,
Идем да с' опет скоро повратим,
Да примим печат среће од тебе.

Призор 4

Ифигенија (сама)

Морам га слушат хтела, не хтела:
Јер ево нема другог изласка.
Ал' ја и за се нешто страхујем.
Зар да не спасем онај лепи нâд,
Кој' у самоћи тако неговах?

Зар клетви никад да не буде крај!
Зар племе наше никад, никада
Да с' не подигне! — Све малаксава,
Малакше срећа, снага најјача,
Па зашт' и клетва да не малакше?
Зар сам се залуд лепо надала
Сневајућ' свога дома препород,
Кад с чистим срцем преступим му праг!
Тек што се брату здравље вратило,
Тек што се нашô спасења нам брод,
Да нас поведе у наш завичај,
Ал' нужда на ме баца терет нов:
А то је свети богиње нам кип;
Њега нам ваља собом понети; —
Та то је крађа, то је превара,
И ја да доброг краља преварим,
Свог заштитника, добротвора свог!
Ох, да у мени најзад не плане
Срџба титана против богова,
Те муке не бих могла поднети.
Спас'те ме, бози, спас'те и свој лик
Што се у души мојој огледа!
Стара ми песма зуји у уву,
Коју су парке некад певале
Кад оно Тантал паде с виса свог
И оне с њиме муку мучише,
И мука страшну песму породи.
Ту ми је песму моја дадиља
Певала — па је, ево, и сад знам.

Бојте се, ви смртни,
Виших богова,
У њиној је руци
Вечита власт,
Па чинит могу
Што им с' прохтева.

Ал' по двапут нек се боји,
Кога су подигли!
На стенама, у облаку,
Око стола њина
Златне су столице.

Покавже л' се, одмах
Гости падају
У дубоку ноћ,
Па онде везани
Заман чекају
Правде зрак.

Богови ходе
С брега на брег.
Пред њих се диже
Из бездних провала
Титана пригушених
Уморени дах,
Диже се димом
кô жртвени кâд.

Богови силни
Одвраћају очи
И од потомака.
Неће да виде
У цртама њиним
Црте дедова им.

То певаше парке,
А прогнаник везан,
Стењућ' слушô их,
Па мислећ' на децу своју
И на унуке,
Главом је потресô,

Чин пети

Призор 1

А р к а д, Т о а н т

Аркад

Чудно сам збуњен, признајем да не знам
На кога ваља пре да посумњам.
Да л' странци бегство себи спремају?
Да л' свештеница њима помаже?
Говоре људи да је онај брод,
На ком' су дошли, Бог би знао откуд,
И сад ту скривен, у затоку неком.

Сумњиво ј' оног странца лудило,
Па прање кипа, па затезање
Под неким као светим изликом.
Сумњиво све је. Буд'мо опрезни!

Тоант

Пошаљи одмах по свештеницу,
Још прегледајте целу обалу.
Од чота па до свете шумице
Завир'те свуда куд се доћи да,
Поприкрите с' у разне заседе,
Не дајте лову да нам измакне. (Аркад одлази)

Тоант (сам)

Чудно ми с' мења гнев у прсима,
Час на њу плане, на ту претворну,
Час себе корим са лакоумља
Што сам јој тако много веровô,
Добротом дизô њену издају.
На ропство с' људи лако привикну,
Слушају радо, али мораш им
Слободу сасвим, сасвим узети.
Неблагодарна жено, да си ти
Ком' претку моме пала у руке,
А он ти живот да ј' поклонио,
Друкче б' на дужност своју пазила,
Срећна би била у том надању

Да сама себе кадгод избавиш,
А не би странце потпомагала.
Покварила је моја доброта,
И дрска жеља у њој пониче.
Ја хтедох да је к себи подигнем,
Ал' она снева другу судбину.
Завела ме је својим ласкањем,
Ал' сад, кад види да с тим не може,
Лукавство тражи, тражи превару,
Зидајућ' још на моју доброту.

Призор 2

Ифигенија, Тоант

Ифигенија

Звао си ме, краљу, чекам ти заповест.

Тоант

Заповест знаш ми. Ал' ти оклеваш.
Жртве још живе. Кажи, зашт' је то?

Ифигенија

По Аркаду сам све поручила.

Тоант

Из твојих уста желим чути све.

Ифигенија

Теби Дијана даје времена
Да о тој ствари боље размислиш.

Тоант

Канда ј' и теби стало до тога,
Да се што више стече времена.

Ифигенија

Ако ти срце нема милости,
Ниси ни требô амо долазит.
За грозна дела краљ ће увек наћ
Довољно слугу худих, плаћених, —
А сам да стоји мало подаље.
Он грозно дело само заснује
У вису свом, у тмастом облаку,
А гласник његов носи муњу, гром.

Тоант

Из светих уста чујем дивљи глас.

Ифигенија

Несвештеница то ти говори
Искрена ћерка Агамемнона,
Ти с' непознату боље поштовô,
А с кнегињом сад збориш охоло.
Ја на послушност свикох зарана,
Прво сам оца, мајку слушала,

После Дијану, нашу богињу,
У послуху се добро осећах,
Ал' ни тад, ни сад, не научих, не,
Слушати крутих људи заповест.

Тоант

Не ја, већ стари закон иште то.

Ифигенија

Ала се лако закон потрза
Кад нам се прохте чинит дела зла
И мени закон, много старији,
Налаже да те сад не послушам,
Закон што странцу даје заштиту.

Тоант

Као што видим, ови странци су
Прирасли теби јако за срце.
Не слушаш речи збиљске мудрости:
Да није добро дражит јачега.

Ифигенија

Не морам зборит, ти и без тог знаш
Шта ми у души лежи, у срцу.
Та зар да спомен сличне прошлости
Не покрене нам жицу сабола?
У мени мора. У тим странцима
Ја видим себе истоветну, знај.

Та и ја бејах на жртвенику,
Већ клечах, дрхтах, нож већ подигнут,
У мени крвца већ се ледила,
И, за час тили, а ја спасена.
Па зар ми нисмо дужни богов'ма
Спасење враћат другим патнима?
Знаш ти то добро, ипак силиш ме —

Тоант

Ти слушај дужност, а не краља свог.

Ифигенија

Окан' се тога! Не улепшавај
Насиље своје, које с' радује
Да слабу женску створи играчком.
Жена сам, али зато нисам роб.
Да сада нешто Агамемнов син
Пред тебе стане, кâ што стојим ја,
А ти кад би га приморати хтео
На дело какво подло, грехотно, —
Хе зар он не би мача потрґô
Да брани образ, брани своју част?
Мени су речи оружје и штит,
Но и то штује човек племенит.

Тоант

Више их штујем нег' твог брата мач.

Ифигенија

Мудро је ничи̑ мач не презират
Ал' баш ни слаби људи, немоћни
Нису без неког доброг оружја.
Њима је дала сама природа
Лукаву мудрост, хитрост, превару,
Тим они ломе превласт силничку,
А насилници то и заслужују.

Тоант

Ал' опрез томе доскочити зна.

Ифигенија

Ал' чиста душа њу и не треба.

Тоант

Ти канда ниси здраво опрезна.

Ифигенија

Ох, да ти знадеш борбу душе ми!
Хтела бих одбит први нападај
Судбине црне, што је нада мном.
Ал' ево стојим слаба, сломљена
Пред тобом, држим виту гранчицу,
— А то је женско, мирно оружје —
А ти ме, краљу, срдит, одбијаш.
Па чим да браним своју безгрешност?
Зар опет чекат чуда с Олимпа?
Ја не знам шта ћу, не знам куда ћу.

Тоант

Врло те љуто мучи судбина
Ових дошљака, ових скитница.
Па ко су, шта су, кажи, реци ми.

Ифигенија

Они су — канда — биће — Грци су.

Тоант

Дакле земљаци. Отуд дакле то,
Што се у теби сад распламтело,
Дому би, дому, грчком дому свом.

Ифигенија (после кратког ћутања)

Зар само људи права имају
Прегнут на какав нечувени чин?
Зар само њине груди јуначке
Не зазиру од немогућности?
А шта ј' то што се зове »велико«?
И шта је то што људма речитим
Подиже душу и потреса је
Причајућ' први и по стоти пут?
То ј' оно што се смело тађава,
А успех није обећавало,
Та зар се само онај прослави
Ко се увуче у поноћи сам
У табор својих силних злотвора,
И нападне их оштро, ненадно,

А кад се војска од сна разбуди,
И погони га са жестином свом,
А он на њиним коњма утече
Носећи собом красан, богат плен?
Зар само оном да се дивимо
Ко презре прави и безбедан пут,
Па дрским срцем зађе у гору
Да разбојнике у њој истреби?
Зар к слави само тако иде се?
Па зар и слаба, нежна женскиња
Мора подивљат међу дивљима,
Уз пркос својој женској природи;
Зар мора тргнут амазонски мач
Да правду брани ил' је освети?
Каткад у груд'ма роди с' дрзак смер.
Ми знамо што нас чека обилно
Ако нам то за руком не пође,
Чека нас прекор, презир, казна, јад,
Ал' боговима ми довикнемо;
»Ако сте, збиља, што вас зове свет.
Покажите нам то,
Помоз'те слабом зло да победи
У славу ваше свете истине!«
Чуј, дакле, краљу, сад ћеш чути све.
Овде се тајно снује превара;
Ова два странца залуд тражиш ту;
Они су от'шли к пријатељима,
Што их на морском броду чекају;
Старији, што га ј' снашло лудило,

(Сад је већ прошло) рођен ми је брат,
То је Орест, а друг му је Пилад,
Њих је Аполон посло̂ делфиски,
И мучан им је посо̂ задао,
Да му одавде крадом донесу
Кип Артемиде свете сестре му; —
Зато ј' Оресту, који на души носи
Страшну грехоту, мајке своје крв,
Зато ј' патнику томе обећо̂
Да ће га спасти од злих фурија.
Нас двоје, ето, што још остасмо
Од Танталова славна племена
Предајем теби, краљу, у руке;
А ти нас сможди, затри, — ако смеш.

Тоант

И ти се надаш, да ћу ја, варварин, Скит
Показат се бољи и човечнији
Нег' што је знао бити Атреј, Грк?

Ифигенија

Човек је човек, онде или ту,
Ако му срце нема зверску ћуд. —
Ти ћутиш, мислиш, нешто намераш?
Ако си пропаст нашу засново̂,
Ти прво уби мене јадницу;
Јер ја тек сада видим провалу
До које своје миле доведох.

Вај мене! Већ их видим везане!
Како ћу брату гледнут у очи
Држећ' у руци нож му самртни!
Па никад више да га не видим!

Тоант

Да красне бајке коју измисли
Јелинска мудрост варалица тих;
И тебе нашли да им верујеш!

Ифигенија

Не, краљу, то су људи истини.
Увериш ли се да су лажљиви,
Немој их штедет, уби, затри их!
А мене казни јоште и горе,
Дај ме на какво пусто острво
Да полагано живот исузим.
Ал' ако ти се јасно докаже
Да ј' ово Орест, Орест братац мој,
Милостив буди, дај нас дому свом.
Отац ми паде руком мајке ми,
Мајка ми паде руком сина свог.
На Оресту је сад последњи нâд
Да неће пропаст племе Атреја.
Пусти ме да се вратим дому том,
Да с чистим срцем, чистим рукама
Разгоним облак старе клетиње.
Сети се да си задао ми реч;

»Ако се кадгод вратит могбудеш,
Одрешићу те од свих обвеза,«
То »кадгод«, ево, настало је сад.
Краљ неће као, можда, други ко
Реч дати тек да с' само извије
Из забунице какве тренутне.
Та краљева се не пориче реч,
А радост му је кад је искупи.

Тоант

Кô огањ кад се води опире,
Па шишти, цврчи, да с' не угаси,
Тако се гнев у мојим грудима
Опире овим твојим речима.

Ифигенија

Засијај, краљу, својом милошћу.
На благодаран створ ћеш синути.

Тоант

Тиме си гласом и пре зборила
И увек моје груди блажила.

Ифигенија

Пружи ми руку, мира залогу.

Тоант

Ти много иштеш тако набрзо.

Ифигенија

Нашто промишљат кад се к добру гре!

Тоант

Треба, јер зло из добра нићи зна.

Ифигенија

Сумња нам добро обрне у зло,
Не мисли ништа; слушај срца глас.

Призор 3

Орест (наоружан). Пређашњи

Орест (окренут према позорници)

Удвојте силе! Држ'те с' момачки!
Одуприте се, — још за који час!
Заштитите нам пролаз до мора,
Да сестру спасем! (Ифигенији, не опазив краља
Издадоше нас, хајде, брзо хајд'! (Опази краља)

Тоант (машајући се за мач)

Зар с голим мачем к мени приступаш!
То досад нико није чинит смео.

Ифигенија

Немојте тако, људи Божији,
Немојте крвљу обесветит храм!
Викни тим људма нека устукну,
Ја, свештеница, сестра иштем то.

Орест

Кажи ми ко ј' то што нам претит сме?

Ифигенија

У њему поштуј краља тавридског,
Другог ми оца и добротвора.
Опрости, брате, — нашу судбину
У његове сам руке предала.
Открила сам му вашу намеру,
Тиме сам душу спасла од преваре.

Орест

Да л' ће нас мирно дома пустити?

Ифигенија

Твој голи мач ми крати одговор.

Орест (спуштајући мач у корице)

Сад можеш зборит, видиш, слушам те.

Призор 4

Пређашњи, Пилад. Мало затим Аркад

(Обојица са голим мачевима)

Пилад

Не оклевајте!
Ено их к мору већ потискују.
Но гле, ви нисте више сами ту,
Ово је, рекô б', ово ј' светли краљ.

Аркад

Ти миран стојиш, стојиш краљевски
Пред овим дрским непријатељем,
Ал' сад ће бити и том чуду крај.
Сад ће их наша војска свладати,
Чим рекнеш, одмах гореће им брод.

Тоант

Иди, па нашу војску уздржи,
Ни капи крви да с' не пролије,
Док с овим странцем реч две прозборим.

(Аркад оде)

Орест

Пристајем. Иди и ти Пиладе,
Људе нам држи све на окупу,
Док сазнам шта нам мисле богови.

(Пилад оде)

Ифигенија, Тоант, Орест

Ифигенија

Призор 5

Скин'те ми с душе бригу теретну
Пре нег' што збора зборит почнете,
Ја с' бојим какве кобне чегрсти
Ако ти, краљу, слушат не хтеднеш
Што ти из душе шапће правичност,
А ти, Оресте, ако не стегнеш
Млађано срце.

Тоант

Ја, kô старији,
Хоћу обуздат праведан ми гнев.
Говори, чиме ти доказујеш,
Што велиш да си Агамемнов син,
А свештенице моје рођен брат.

Орест

Ево, ово је мач Агамемнов,
С којим под Тројом чуда почини.
Тај мач сам отео од убице му,
А молио сам вишње богове
Да ми очево даду наслеђе:
Његову храброст, мишцу његову,
А лепшу смрт нег' што он дочека.

Избер' витеза свог' најврснијег
Да с њиме одмах мегдан поделим —
Па види да л' сам Агамемнов син.
То с' странцу нигде неће одрећи.

Тоант

Тог обичаја досад немасмо.

Орест

Зато га сада са мном почни ти —
Свашта се мора једном почети,
После и закон може постати.
Ал' не бих рад да с' борим за себе,
Лепша је борба кад је за друге.
Би л' хтео овако: ако паднем ја,
Нека се каже, пао је, па крај.
Ал' ако буде моја победа,
Да сваки странац, који потада
Крочи на ово ваше острво,
Буде вам мио, добро примљен гост,
И добар спомен отуд понесе.

Тоант

Младићу, ја бих чисто веровô
Да си потомак врлих дедова.
У нас јунака има довољно
Што никад нису били постидни.
Ал' ни ја јоште нисам тако стар
Да тражим само мира, одмора,
Па ево ја ћу с тобом на мегдан.

Ифигенија

То неће бити, нит' је потребе
Доказе тражит тако крваве,
Махни се мача, краљу, — помисли
На мене и на моју судбину.
С наглом се борбом човек прослави,
И ако падне, живи у песми.
Ал' како ј' оцу, мајци, љубовци
Кад понос, дику своју изгубе,
Њихове сузе песник не броји.
Но чуј, и ја сам нешто презала
Да ме не сплете каква превара;
Зато сам добро све испитала,
И ја сам пуно уверена сад
Да нема лажи, чиста ј' истина.
Погледај мом Оресту на руку,
Три упоредна наћ ћеш младежа,
Као три звезде, једну до друге, —
Познајем му их још из детињства,
Кад свештеници протумачише
Да су то до три Божја печата
Е ће та рука бити јуначка.
Па још и ово гле'ни сувише,
Ожиљак му на левој обрви.
И то му ј' спомен прва детињства;
Мален је био кад га је Електра
Са свога топлог крила упусти,
Паде на неки гвозден троножац.
А крв га обли. — Он је, он је то.

На њем' су суште црте очеве,
Очево чело, очи, уста, све;
Не треба њему јаче сведоџбе. —
А шта тек вели срца мога глас.

Тоант

Рецимо да си уверила ме,
Рецимо да сам утишао гнев,
Без мача ипак проћи не може.
Они су дошли, сама признајеш,
Са намером да похарају храм,
Та Дијанин нам да однесу кип?
Могу л' ја њима то опростити?
Таки су Грци, лакоми, грабљиви.
Насрну често на нас варваре,
Да од нас отму руна злаћана,
Најбоље коње, па и кћери чак,
Насрну, али шта им вајди то
Кад често плате скупо, прескупо.

Орест

Са кипом, краљу, сад је друга ствар.
Сад нам се истом то разјаснило
Да нисмо Божју разумели реч,
Кад нас је оно слао овамо.
Ја у Апола тражих савета
И заштите од кивних фурија,
А он ми рече, чуј шта рече тад:

»Само кад сестру дома пренесеш
С тавридског жала, где је нерадо,
Само ћеш тад се клетве опростит.«
Ми смо то онда тако схватили
Да бог о својој сестри говори,
А он мишљаше моју рођену,
Мишљаше тебе, Ифигенију.
Пукоше узи, ти си моја сад,
Близина твоја мене излечи;
У загрљају твоме сестринском
Последњи пут ме стегле фурије,
Затим су одмах, одмах побегле,
Кô што утече змија у рупу.
Мени је нова зора свануда
И богиња ме срећом дарива;
Она те дигла са жртвеника,
Спасла те овде и сачувала,
Да ми те врати данас засвагда,
Да дому своме носиш благослов.
И кад нас хтеде ноћ да завије,
Ево нам среће најбогатије. (к Тоанту)
Ти ћеш је пустит, краљу честити,
Да пође тамо где је поникла,
Што нађе живо, све да усрећи,
И мени круну метне на главу.
Теби је била верна, одана,
Дијани примна њена молитва,
А нама, својим, биће све и сва.

Награди верност чисте девојке,
Која те никад варат не знаде,
С врлином својом признај њезину.

Ифигенија

Сећај се, краљу, речи задане,
Послушај молбу нашег надања,
Милошћу својом на нас погледај.
Ретко се има 'вака прилика, —
Не пропушта је душа велика.
Богови, ход'те, чујте, видите!
Изреци, краљу.

Тоант

Е, па идите!

Ифигенија

Не тако, краљу, реци друкчије.
Без благослова твога не идем;
Јер тад бих ишла као прогнаник.
Остај нам довек добар пријатељ,
А пријатељи с' често потраже.
У теби гледах другог оца свог,
Зваћу те тако увек, довека.
Дође л' ми кадгод и најнижи Скит,
Престола твога верни поданик,
Ја ћу му сама куват вечеру,
Ја ћу му сама стерат постељу,

Посадићу га жељно уз себе
И питаћу га — само за тебе.
Твој ће ме спомен свуд соколити,
За тебе ћу се увек молити.
Ублажи овог растанка нам час,
Дај да ти чујем благи, мили глас;
Утишај бол ми што ме обузе,
Молим те, краљу, молим кроз сузе,
Да ми се душа већма не цвели.

Тоант

Пођите с Богом, срећни, весели!

МАЈСТОР МАНОЈЛО

ТРАГЕДИЈА У ЧЕТИРИ ЧИНА

ОД

КАРМЕН СИЛВЕ

ЛИЦА (у трећем чину):

МАЈСТОР МАНОЈЛО
ЂАНЕТА, његова жена
КИР ДИМИТРИЈЕ, Грк
СТЕРИЈА
АЛБУ
ДИОНИСИЈЕ
МИРОН
ВАСИЛИЈЕ
ТАНАСИЈЕ
ОПРЕА
САВА
} деловође код зидања
ОХИ-АЛБИ, певач
ИЛИЈА, певац у цркви
БУЗУЈОК, пастир.

Трећи чин

МЕСТО ГДЕ СЕ ЦРКВА ЗИДА

1 појава

Деловође код зидања.

Албу

Па ја сам рекô. Што ме питате!

Димитрије

Превара, јел'те?

Мирон

Превара, да шта.

Василије

А варалица —

Танасије

Он ће порећи.

Стерија

Неће.

Сава

Па казуј, брате, ако што год знаш.
Можда си чему у траг ушао.

Стерија

Ком није свѐта своје жене част,
Већ жртвује је да се спасе њом,
И убити је лака му је ствар.

Албу

Ух, шта тај вели!

Стерија

Што је видео.
Очима својим видео сам ја,
Видео кад је кнезу отишла.
Наскоро затим спасао се муж,
Не боји с' тужбе, ропства, вешала.

Танасије

За то јој мора хвала казати;
Ко је још за то жену убио!

Албу

А да л' ће она прва стићи ту?
Неће ли која наша доћи пре?

Стерија

Има и зато ко се побрин'о.
Закунимо се!

Опреа

Ево мајстора.

2 појава

Пређашњи, Манојло

Манојло

Посао чека, а ви стали ту.
Брига вас мучи.

Стерија

Не мучи нас већ.
Ми смо већ нашли себи помоћи.

Манојло

Кад помоћ знате, шта још чекате?

Стерија

Хе, та је помоћ чудне природе.
Не знамо да л' ћеш у њу вероват.

Манојло

Доста је ако верујете ви.
А ја сам увек радо пристајô
На све што ј' вашу храброст дизало.

Стерија

Па добро, слушај: (Остали дају знакове један
другоме и посматрају Манојла)
Кад би, — кад би се
Живо чељаде ту узидало —

Манојло (Сећајући се нешто)

Шта велиш, живо — (За себе)
Грозна обмана!

Албу

Јест, то је рекô. Тако с' верује.

Танасије

И верује се, — и доказ'ло се.

Сава

То знаде сваки стари манастир.
То ј' причô и сам свети владика.

Мирон

Зидови тада трају довека,
Kâ душа што се преда вечности.

Дионисије

Човек се мора вером дојити,
Сам ју је избрô да га одоји.

Манојло

Па кога, кога?

Стерија

О том зборимо
Баш сада кад си к нама дошао.

Манојло

Говор'те, људи, је л' вам збиља то?

Стерија

Ту нема шале.

Манојло

Да сте проклети!
— Ал' то тек ваљда нисте мислили,
Да ћу још и ја на то пристати.

Стерија

Ми богме јесмо.

Сава

Ама слушај —
Јер ти још не знаш шта доконасмо,

Димитрије

Видиш ли, брате, видиш, мајсторе,
Вештина ј' твоја била слабачка,
Зидови с' твоји руше, падају;
Теби се не да; — покушајмо ми!

Манојло

Кад знате боље, о шта запиње?

Стерија

Запиње, што би било неправо
Кад не би и ти био учесник
Прегора, жртва, страха свију нас.

Манојло

О каквој жртви поведосте реч?
Казујте, да вас и разумем већ,

Стерија

Сад је већ подне, доба ручано,
И сад ће нам се ручак доносит,
Па чија љуба, ћерка, сестрица
Придође прва, бића жртва та,
Њу ћемо живу ту узидати.

Манојло

Живу узидат?!

Стерија

Јест, у темељ тај.

Манојло

И то је збиља ваша одлука?!

Стерија

Одлуке не мож' бити без тебе.

Манојло

Па ман'мо, нек се руши, пада све.
Хајд'мо џелату, предајмо му се,
Рец'мо му: Вешај, варалице смо!

Стерија

Ал' ако нисмо варалице ми, —
Ако је чије жене превара,
Неће л' нам годит свѐта освета?
— Закунимо се да ће тако бит.

Манојло

Ужасно!

Стерија

Зашто? Жртва, жена та
Не може више бити неверна.

Манојло

А чија је то жена неверна?

Стерија

Не кажем ништа. Свако своју зна.
А ком је пчела за клобуком, — хе,
Ако је човек, праштат јој не сме.

Манојло

Убиство дакле!

Стерија

Ни тог се не бој,
Ако се тиме пере образ свој.

Манојло

И ви ћете се на то заклети?

Стерија

Свечано. Прва која стигне ту,
Узидаћемо ј' ту, у темељ тај.

Манојло

Разумем. Ви се у то уздате:
Само ће криву да вам пошље Бог.

Стерија

У правду Божју —

Сви

У њу с' уздамо.

Стерија

'Вако ће дело благословит Бог.

Манојло

Не скврни пу̑сто Божја имена! —
Ал' зар вам не би срце пуцало
Вршећи тако грозно недело?

Стерија

Па можда би нам срце пуцало; —
Ал' ми смо људи.

Манојло

Зверови сте ви!

Стерија

Знамо да нисмо оно што си ти, —
Ми не праштамо свакој нискости.
Хвалиш се да си крви кнежевске,
Ал' нешто друго зна Димитрије;
Чули смо и ми грех постанка твог.
У завичају твом вештина ј' све,
Вештину цêне, — ал' поштење не.
Копиле дошло, — дала му се власт,
Па трује и нас, газећ' образ, част.
Није ти свêта жена рођена —
Продат је кнезу, сиграчка ти је.
— — Ми, прости људи, хтели зидат храм,

Мален и скроман, кô што је за нас,
А ти си почô неки горостас.
Па зидај даље, и узидај ту,
Узидај тело, душу женину, —
Ал' нећеш покрит своју срамоту.
У Бога ј' правда, — ми чекамо њу —
Твоја ће жена прва бити ту!

Манојло (здраво гласно)

Умукни! Доста ј'! — Ево пружам мач;
Руке на њега, — закун'мо се сви.
Прва што дође, чија била то,
Овде ће наћи живом телу гроб.
— Шта вам је? Страх вас! Ја не дршћем, не,
Ал' и то знајте: после заклетве
Ко тргне натраг, и тај биће крив,
Суд ће му бити да с' узида жив.
Закунимо се!

Сви (полугласно)

Заклињемо се!

Манојло

Усуди л' с' когод пустит реч или миг
Да спасе своју, — казна му је смрт.
Закунимо се!

Сви

Заклињемо се!

Манојло

А кад се сврши дело, недело,
Сваки ће слушат моју заповест, —
Кад знамо своја срца кидати,
Ваља нам знат и храм сазидати. —
Тако ће бити. Закунимо се!

(Пауза. Разилазе се)

Стерија

Подне је већем. Хајд'мо на скеле,
Оданде гледат ко нам долази.

3 појава

Илија и Охи-Алби (излазе напред)

Илија

Јест, и ти певаш, ал' по крчмама,
Веселом свету, раскалашноме.

Охи-Алби

А ти попов'ма.

Илија

Не, моја ј' песма Богу у славу,
Исусу Христу, светој Девици.

Охи-Алби

Охо, та и ја певам пред Богом
Ал' напољу, под сводом Божијим,
Ја свирам, певам лепим девицам', —
Бива и кнеза да развеселим.

Илија

Та знам ја твоје песме безбожне.
И очи су ти безбожничке.

Охи-Алби

Е!
А Анкуца? Зар на њу не гледаш?

Илија

Ја нисам још ни поп ни калуђер —

Охи-Алби

Па шта ти вреде песме духовне?

Илија

Помажу, брате, сузбит ђавола.

Охи-Алби

А ја га волим.

Илија

Кога?

Охи-Алби

Ђавола.

Илија

Ух, та прекрст' се!

Охи-Алби

Волим ђавола,
Кад вири лепој цури из ока.

Илија

Мој грешни брате, ти си уловљен.

Охи-Алби

Мој смешни брате, ти си упопљен.

Илија

Грешан сам човек. Тако ј' — остаје.

Охи-Алби

Та само кад си човек, — доста је.
Ал' ево Бузјок наш безазлени,
Пустимо њега, он нек пресуди.

4 појава

Бузујок, пређашњи

Охи-Алби

Та оди, чоче, буди судија,
Препиремо се ја и Илија,
Је л' бољи занат његов или мој,
Је л' лепше певат кроз нос у цркви,
Данас кâ јуче, једно те једно,
Или је лепше, као птичица,
Опеват оно што те раздрага,
Данаске ово, сутра друго што,
Поштен си дечко, суди поштено!

Бувујок

Те мале, мале, мале птичице
Певкају увек једно те једно,
И фрула фру̏ли, дудук дудуче
Све једно те једно,
Јагањци бле́је једно те једно,
И ветар ху̏ји једно те једно,
И људи зборе једно те једно
Јуче и данас, сутра, прексутра.

Охи-Алби

Да дивна суда!

Илија

Ето ти га, нȁ!

Охи-Алби

Не, — свет је мени сваког дана нов,
Нова је зора, нов ми сунчев зрак,
Нов говор људи, и нитковлук нов.
Као што глибу не мôш наћи дна,
Тако ни њиној братској пакости.
Ал' хајд'мо, браћо, мене мори жеђ,
А жедан бити увек ми је јед.

Бувујок

Ја морам остат ту код мајстора.

Илија

Ја идем срести малу Анкуцу,
Одмах ће доћи, ручак донети.

Илија и Охи-Алби (одлазе)

5 појава

Пређашњи, Осим Илије и Охи-Алба.

Бузујок

Да чекам овде. Шта да чекам ту?
Рекô ј' да чекам и да посматрам,

Хоће л' се небо доле срушити.
Како да с' руши, — приковано је;
Ноћу и клинце лепо видимо (седне).

Манојло (гôре на скелама)

Гле, кô да видим белу хаљину,
Махање рупцем, — клецам, љуљам се.

Стерија (ниже и подаље на скелама)

Погледај само, Дионисије.
Која нам стиже, чија ј' срећница?

Албу

Па моја није.

Танасије

Није ни моја,

Дионисије

Нечија јесте, — танка, висока.

Манојло

Ох, у зао час. Клêта заклетва!
Проклета лудост, проклет и ја луд!
Посумњô сам у жену најбољу,
У бели, чисти, богодани крин,
Ох жено, жено! — Муко паклена!
Проклета уста моја несрећна
Кроз која прође она заклетва.

Стерија

Видим, ал' још није извесно.
Даљина дршће, слика топи се,
Kâ да је неки призрак ваздушни, —
Па ипак тако сунцем обасјан.

Мирон

Дугачак вео.

Стерија

Kâ облак танак, лак.

Манојло

Очи ме варају.

Стерија

Канда је позно̂ већ.

Манојло (држећи се за наслон на скелама)

У пригревици сунца подневна
Ја видим само њу,
Њу, моје све.
Шта је то било? — Ја сам мало час
На жену своју с гневом плануо, —
Па где је гнев тај, где је сумња та?
Ја само силну љубав осећам.

Албу

Ено га, гле га, дршће као прут.

Дионисије

Тресе га само мала грозница.

Манојло

Камо ти, Боже, муње огњене,
Да с њоме младу жену устрашиш?
Та где си, ветре, где си, вихоре,
Да дŷб прекрхаш њојзи пред ноге,
Да срећу своју убит не морам.
Застрашите је муње, вихори!
Ја је не могу убит невину.

(У то се облаци навукли, грми, сева, вихор бесни. Манојлова слика, обасјана муњом, одбија се од таквог позађа)

Стерија

Ух, ала грми, — чисто ми је страх!

Танасије

Да чудна ветра, чудна беснила!

Манојло

Гле, ено паде један зелен дуб, —
И препречи јој пут!
Ти си ми, Боже, молбу саслушô...

Стерија

Застала, . . . још ће с' можда вратити.

(Пукне гром)

Манојло

Шта чиниш, лудо! . . . Обилази дуб, —
Па управ амо убрзала ход.
Отвор'те недра своја, облаци,
Проспите дажду уједаред сву,
Потопи, Боже, све, —
Ал' само спаси њу!

(Киша пљушти)

Стерија

Ако се врати, може бити зло.

Василије

Гле поток Аргеш већ је набујô!

Манојло

Набујô Аргеш, јури као бес,
Па вâља кладе, вâља камење.
Сад не мож' прећи ни човек ни звер.

Стерија

Ал' може жена. Љубав може све.

Манојло

Ох свети Боже, чудна безумља!

Стерија

Ено је већ и сукњу задигла.

Дионисије

Гле, знаде где је место најплиће.

Василије

Загазила је, — хоће, прећи ће.

Манојло

Ал' шта је данас амо потера?
Та мени ручак носи слушкиња.

Стерија

Већ до појаса гаца. — Боже, чуј!
Учини да се онде утопи, —
Учини милост: усмрти је ти!
А ја ћу стајат као леден кȁм,
Гледаћу мирно, духа спокојна,
Како се бори, тоне, — пропада.

Стерија

И прешла ј' поток. Чудан женски створ.

Манојло

То није она, — није истина.

Стерија

Весело иде, као на свадбу,
За два-три часка већ ће бити ту.

Манојло

Ја немам моћи да то учиним.

Стерија

Ал' мораш, брајко, заклео си се.
Зар мислиш постат и кривоклетник!

Манојло

Ко може бират, бира мањи грех. —
Ал' ја сам клон'о, мени мркне свест.
(Силази са скеле. Други за њим)

Албу

С тебе је наша цела невоља.

Дионисије

Па дужност ти је да и помогнеш.

Танасије

Спасавај себе, нас, —

Стерија

И нашу част.

Манојло

Немојте искат што не могу дат —
Ено је, пак је изидаіте ви!

Стерија

Да после на нас бациш одговор.
Видимо, вешт си.

Албу

Мудри смо и ми.
Твоја је жена, узидај је ти!
Сваки би од нас моро̂ чинит то.

Стерија

Сети се, море, ти си бесмртан.

Манојло

Само су муке моје бесмртне.

Дионисије

Ћутите, иде!

Василије

Ево, ту је већ.

6 појава

Пређашњи, Ђанета

Киша је престала. Непогода се утишала, грмљава се чује још по мало у даљини).

Ђанета

Једва сам стигла; — ал' се не кајем;
Можда је добро што ме послаше.
Видела сам те горе на скелам'
Како ми машеш, мили друже мој,
Онда се више нисам страшила
Вихора, буре, муње, громова.
Ал' један гром ме мал' не обори.

Манојло

И нашла си ме брижна, невољна; —
Помоћ се чека од твог доласка.

Ђанета

А шта бих могла ја?

Манојло (усиљено)

Мајстори мисле, да би — кад би ти
Сишла се доле на темељни кам,
Па четврт сата да постојиш там'
Док ми започет довршимо зид,
Да би то среће послу донело.

Ђанета

То мисле они?

Манојло

Чврсто верују.

Ђанета

Ал' ја се грозим од дубине те.

Манојло

Ти?

Ђанета

Сад се грозим и твог погледа.

Манојло

Па ласно ти је гледат на страну, —
То неке жене знају изврсно.

Ђанета

Ал' шта је ово, Боже, спаси нас,
Та теби дршћу усне, дршће глас!

Манојло

Не чуди с' томе, — сплетке, поруга,
Пакост и злоба и сумњичења.

Ђанета

Твоје се чело знојем осуло,
Усне ти бледе, као никад пре,
Ето, ја прођох кроза громове,
Па моје усне нису јецале,
Па моје ноге нису клецале. — —
Страшан ти поглед.

Манојло

То је отсевак
Онога што ти̑ људи говоре.

Ђанета

А шта ј' то што ти људи говоре?

Манојло

Говоре да сам нитков.

Ђанета

Тако зар?!
Па хајд'мо, брате, натраг, дому свом,
У Италију, мили завичај.
Та ти ћеш себи хлеба наћи свуд.

Манојло

Не, — волим овде скапат од глади,
Нег кукавички бежат с попришта.

Сети се шта сам овде засновô,
То ј' мога духа светла мисао.
Ако се зато иште жртава,
Ниједна жртва није велика.

Ђанета

Било је досад доста жртава, —
Ал', ево, Бог их канда не прима.

Манојло

Бог, велиш, Бог, — а да л' их прима кнез
Кад жену моју страсно загрли?
Је л' то жртва? — казуј, ако смеш,
Шта ћеш у двору? Зашто тамо грêш?

Ђанета

Хтела сам тебе спасти, мужа свог,

Манојло

А он, тај добар човек?... Убио га Бог!

Ђанета

Он, мислим, хтео је да ме искуша.

Манојло

Хтео је да те сломи, обори, —
А мене после снова обеди,
Да не би презô од освете ми.

Хтео је жену да ми отме он —
Ал' знам ја место боље него трон,
Ту не мож' нич'ја рука дрзнути —
Ту ћу ја моју жену сакрити.

Ђанета

Бежимо, беж'мо, драги Манојло!

Манојло

Бежат се не сме. — Сакрићу те сад,
Све своје благо, живот свој и над.

Ђанета

Ох, немој тако страшно зборити!
Ја с' бојим твоје силне љубави.

Манојло

Бојиш се, јер је силна као смрт,
Врела кô пакô, вел'ка као свет,
Јер хоће да те собом обвије,
Да не мож' на те пасти сунчев зрак,
Да ти ни ветрић не понесе глас,
Да нич'је око не види ти крас,
Да моја будеш, дивна лепото,
Ал' само моја, моја вечито.

Ђанета

Твоја сам, твоја, ко то сумњат сме!
Твоје је, твоје све што имам, све,
Уздаси, снови, жеље, молитве —

Манојло

Па дё, помол' се Богу!

Ђанета

Зашто то?
Зар ћу умрети? — А за какво зло?

Манојло

Знаш кад те хтео загрлити кнез.

Ђанета

Ал' кнегиња се одмах нашла ту,

Манојло

Нашла се, — али сутра, прексутра,
Ил' после десет дана неће наћи се, —
И ти ћеш онда пропаст занавек.

Ђанета

Ох, кнез је хтео да те погуби.

Манојло

Ох, кнез је хтео да те пољуби.
Из очију му видео сам смер.

Ђанета

Па шта да радим да те утишам?

Манојло

Ја ништа не требам.
Ал' овим људма жељу испуни:
Сиђи се доле, да ти виде моћ.

Ђанета

Ја сам пред кнезом смело стајала, —
Ал' овде сићи, страх ме, брате, страх.

Манојло

Немој ме опет дражити на гнев.
Не могу трпет детињарије.
Ил' ти је, жено, савест немирна,
Па отуд стрепња та.

Ђанета

Не, драги, ја сам чиста као крин, —
Ал' ова јама црни с' као гроб.

Манојло

Погледај боље, чврсто је ту тле,
Чвршће нег там' у двору кнежеву.
Хоћеш ли да ти сићи помогнем?

Ђанета

Ал' ти ме нећеш оставити ту,
Заборавит ме међу камењем?

Боље ме својом руком уби пре;
Уби ме, уби, ја те преклињем,
Само ме живу не сахрањуј ту.

Манојло

Јеси л' при себи? — ко ти рече то,
Да бих те овде ја сахранио!

Ђанета

Па што су бледи ови људи, је л'?
Ух, тако бледи, тако суморни.
Таква су лица где је близу смрт.

Манојло

Изгубили су веру у мене.

Ђанета

Јесу л' ти̑ људи теби опасни?

Манојло

Могли би бити; — до тебе је све.

Ђанета

Па добро, ја ћу да им покажем,
Шта могу за твој живот, твоју част.
Стегнућу срце лудо, злослутно,
Сићи ћу доле, — ал' ти близу стој,
Манојло друже, заштитниче мој.

(Окрене се да пође)

Манојло (дрекне)

Не иди, жено, — стани, — не слушај!

Ђанета

Ти дршћеш?

Манојло (прибравши се)

Не знам. Хтедох рећи тек,
Да пазиш, јер су стрме лествице.

Ђанета

Страх ме је прешô, јер си овде ти,
Ти ћеш ме гледат с оним погледом,
С којим си негда питô први пут:
Хоћеш ли моја бити, хоћеш ли?

Манојло

А ти си рекла: »Довек, довека!« —
Па откуд сумња, сумња проклета!

Ђанета

И мене ј' сумња амо довела,
Кад ме је послô непријатељ твој.

Манојло

Мој непријатељ?

Ђанета

Јест, Димитрије.
Рече да за ме ти већ не мариш,
Љубомора ти да је притворна,
Другој си жени одан срцем свим.

Манојло

То ти је реко̂?

Ђанета

То. Ал' опрости.
Са лица твога, с чела знојавна,
Из очију ти читам: То је лаж!
Опрости што сам веровала лаж!

Манојло

Ох Боже, шта сам ја то скривио,
С чиме сам муке те заслужио?

Ђанета

Зар нећеш, брате, да ми опростиш?

Манојло

Дете си, дете, које с' играјућ'
С поља на цркви прозор разбије,
А не зна шта је учинило с тим, —
Та разбило је вечну лепоту.

Ђанета

Душа се, драги, не мож' разбити.

Манојло

Ал' мени с' чини да је пукла већ,
И пукот јој се доле простире,
И захвата чак и темељни кâм.

Ђанета

Није сад време о том зборити.
Велите да је помоћ у мене, —
Што могу, хоћу, — послужићу с тим.
Сад нисам жена, доле силазим.
(Манојло је чврсто пригрли к себи, затим је пусти,
па борећи се у себи проговори муклим гласом)

Манојло

Па добро, сиђи!
(Иду к месту где је темељни камен)

Ђанета

Ти ми помози,
Силазећ' доле да не поклизнем.
(Већ се до појаса спустила)
Благослов Божји на твој свети рад!

Стерија (тихо, промукло)

Пакô је сада ближи него Бог.
(Ђанета се више не види)

Албу (тихо)

Окрент'те лица,

Дионисије (исто тако)

Не смем гледати.

Манојло (гласно)

Амо-те брзо с мѐлом, с цигљама!

Стерија

Све је већ овде, драги мајсторе.

Манојло (са дивљачком журбом)

То није доста, — брзо, — дајте још!
(Заграби мистрију па сам зазиђује)

Ђанета (одоздо)

Хоће л' свуд доћи око мене зид?

Манојло

Та брзо, људи, брзо, нељуди!

Ђанета

Много сте дигли, — биће доста већ.

Манојло

Још није доста.

Ђанета

Ужас, — смртни страх!

Манојло

Проћи ће, проћи.

Ђанета

Не дај, Манојло!
Ево ми већ до уста долази.
Престанте, људи, људи Божији! . . .
Ох, децо моја, јадна сирочад!
Манојло, где си, — где си, Манојло!

Манојло (као у лудилу)

Већ јој до уста, — доћ ће и више, —
Одмах ће доћи и до очију,
До чела, косе, — завршујте свод!

Ђанета (виче)

Манојло, милост!

Манојло

Завршујте свод, —
Гроб у ком срећу своју закопах.

Ђанета

Та где је сунце? — Дајте један зрак!
Манојло, јаој, угуши ме мрак...

Манојло

Жур'те се, људи, убио вас гром!
Ја немам снаге, — растô сам се с њом,

Ђанета

Остав'те прозор, мален отвор бар,
Да могу децу своју видети...

Манојло

Још није мртва, још јој чујем глас.

Ђанета (загушеним гласом)

Манојло!

Манојло

Беж'те, не умете ништ'.
Ја ћу да радим. (опет он ради)

Ђанета

Друже, друже мој!

Манојло

Чујете л? — чујте! — Виче.

Ђанета

Манојло!

Манојло

Певајте, људи, заглуните ме!

Ђанета

Драги Манојло!

Манојло

Још једну цигљу, плочу, ил' ма шта!
Још само једну. . .

Ђанета (врло слабим гласом)

Драги Манојло!

Манојло

Та рекô сам вам. дер'те с', певајте!

Ђанета

Ма-ној-ло!

Бувујок (скаче)

Узидана је. Тако. Хахаха!
Прекрасна рака; — е баш господска.
Мудар је човек кир Димитрије,
Знао је кога ваља послати,
Хахаха! Хихихи!

Манојло

Смеје л' се пакō?

Ђанета

Ох Манојло.

Манојло

Ш!

7 појава

Пређашњи, Димитрије (долази сапред)

Димитрије (Бузујоку)

Је л' свршено већ?

Бузујок

Ето, сведен свод.

Димитрије

А она? доле?

Бувујок

Слушај!

Ђанета

Ма-нoj-ло!

Димитрије

Јест' њена реч је, — и то последња.
Постигох што сам засновао. . . .

Манојло

Ха!
Ти си је посло̂! Умри, зликовче!
(Затрчи се на Димитрија, сви други за њим.)
Ево ти, ево, — ево награде! (Прободе га)

Димитрије

Ах, издао ме језик луд и пуст. . . .
Умирем — јаој — проклет био! —ја͡о!

Манојло (сањалачки, сасвим мирно)

Ова ће зграда бити пако̂ мој.
И љубав моја, и вештина ми,

Све је то пакô најпакленији.
За ћу дозидат што сам започô,
Што сам у срећне дане засновô,
Храм овај биће другим светиња —
Моја проклетиња. . .

(Док га други придржавају да не падне, завеса се полако спушта)

НЕВИН ГРЕХ

ВЕСЕЛА ИГРА ЗА ДЕЦУ У ЈЕДНОМ ЧИНУ

ЛИЦА:

РАДИСАВ, стари научњак. Богаташ

ЦАНА }
ГОЈКО } сестра и брат, Радисавови рођаци

СЕВИЋ, ислужени капетан

ОЛГА, васпитатељка Цанина и Гојкова

КЛАРА, газдарица Радисавова

ЂОКА, обућарски шегрт

(Збива се у научњаковој соби; десно и лево врата — на стражњем зиду прозори који гледе на улицу)

I призор

Радисав, доцније Цана

Радисав (са наочарима на очима, под фесом — као домаћом капом, седи у наслоњачи, пред писаћим столом, чита и бележи. У углу поред писаћег стола корпа за папир)

Радисав

Још једаред да прочитам... Тако је, добро вели... да, да... (чита даље)... само што би се то могло и јасније казати... (Чеше се по глави). Ја разумем шта мисли, ал' многи неће одмах разумети. Ја бих то друкчије казао. (Задуби се у читање)

Цана (пажљиво ступи у собу — за себе)

Ту је. А где би и био него за својим писаћим столом. Усудићу се да га мало узнемирим; ваљда ће ме саслушати. (Гласно): Чико... (Радисав је и не опажа)... Чико драги!...

Радисав (не дижући главе)

А, ти си то, — ти си. Добро јутро! (Чита даље)

Цана

Ја сам, — добро јутро! — Ал' бих вољела кад бих могла с вама коју реч проговорити. Имате ли мало каде?

Радисав

Сад немам. Немам, чедо моје, немам. При ручку ћеш ми казати шта ти треба.

Цана

О, мени самој не треба ништа. Али један сиромашак, патник. . .

Радисав (мало нестрпљив)

Па добро де, — реци госпођици Олги, нека му удели што.

Цана

Али, чико, . . . то није такав. . . Томе само ви можете помоћи. . .

Радисав (нестрпљиво устане)

Рекох ти већ да си ми врло незгодно дошла, сад сам у великом послу. А и ти боље да гледаш своје задатке. Сиротанима и патницима помажу одрасли људи, — а шта им могу деца помоћи. Али чуј ме, —

данас, па и сутра, па и прекосутра да ме нисте узнемиравали. Дајте ми да свршим што сам почео. (Враћа се к столу. За себе) Морам замолити госпођицу Олгу да боље припази (Изиђе из собе)

II призор

Цана (сама)

Измаче ми се; и опет ми не испаде за руком. Уу-у, што ја мрзим те силне прашњаве књиге. Због њих, само због њих не могу с чиком ни две-три речи да проговорим. А шта сад да радим! Морам причекати док га нађем при доброј вољи. . . Јест, ја бих и могла причекати, али како ће да чека кукавни Ђока и његова болесна мајка. Њима није до чекања. Да ми је да што смислим и измудрим, како да им се помогне. Али пре свега ваља се побринути да бар не гладују. (Опрезно се осврће на све стране) Но, лепо би ме искрпила тетка Клара кад би ушла у траг! На срећу, нашла сам отворен кујнски орман па сам спапшила нешто таман као наручено. (Смеје се) Истина, то није у реду, — јер то изгледа као права крађа. Али ја ћу тај грех доцније исповедити Клари

— а донде ћу га носити на души како знам. (Приступи кошару за хартије) Ту сам синоћ сакрила моју робу..... Ха-ха-ха! Овде у чикин кошар, — неће ником пасти на ум да ту потражи какве крадене ствари. (Извади из кошара велики комад хлеба и пô шунке) Има још доста меса на гоцури, . . . и хлеба биће им довољане за данас, — само сад ваља улучити прилику како да се неприметно отправи у њихову кујну. Лепо ћу да замотам (завија у хартију) — тако, — још да је неколико печата, могло би и на пошти путовати. Сад би најбоље било да Ђока није код куће, — да не укеба ко им то храну доноси. (Примакне се вратима и зовне) Гојко, Гојко, оди мало амо!

III призор

Гојко

(Улази весео држећи у руци дукат разгледајући га).

Ево ме, здје сам. Шта заповеда моја сестрица?

Цана

Гојко, де богати скочи преко у мали стан. . . знаш остраг у авлији где станује она болесна жена и њен син Ђока.

Гојко

Знам Ђоку, знам, па шта да радим онде?

Цана

Дозови га амо.

Гојко

Одмах?

Цана

Одмах, — с места нека дође.

Гојко

Хоћу, хоћу, послушаћу те. Али само да најпре овај дукатић оставим у ковчег.

Цана

Немој ти тиме да дангубиш; дај га мени амо! (Маши се у свој шпаг па извади и она један дукат). Да спаримо ми та два дуката, лепше је кад су заједно; заједно смо их добили од чике, па ћемо их заједно и потрошити (узме Гојков дукат)

Гојко

Охо! охо! да потрошимо! — Али да ти право кажем мени не требају лутке.

Цана

Не требају ни мени, — имам их доста.

Гојко

Па како мислиш да се потроши? Имаш ли какав промућурнији план?

Цана

Казаћу ти ја то већ, ал' сад иди, трчи к Ђоки. (Гојко изиђе на лево) Морам се журити да се шунка што пре изнесе, јер би ме могли и укебати; Ајао! — Чујем глас госпођице Олге. Биће зацело да ме зове на учење, — а ја сам сада као и наш чика, немам каде, у великом сам послу. Морам припазити кад Ђока изиђе из свог стана, па да се добро увучем, — не треба оклевати. (Изиђе на десно)

IV призор

Олга

(С лева уђе баш онда кад је Цана изишла на десно)

Цано! Цано! — куд бежиш? одмах натраг! (прислушкује) — Отишла; Е бржа ти је од сваке веверице. Па ја не знам шта је данас том детету. Устумарала се то тамо,

то онамо; таман да је ухватим, исклизи ми из руке као чиков. Има четврт сата како је чекам при гласовиру, — али кога нема, нема вредне ученице, — а место ње дође ми господин Радисав са великом тужбом, да нема мира од Цане, сваки час га узнемирује у послу. Е морам је казнити. Мораће по сата дуже да се вежба у скалама. Нећу јој опростити, — па ма како се умиљавала, не, не, то јој нећу опростити.

V призор

Пређашњи, Гојко, па онда Цана

Гојко

(Нагло уђе у собу и не пазећи ко је унутра)

Но, извршио сам налог, сад ће бити ту, док се врати од куће-газде. **(Опази г-цу Олгу па ућути)**

Олга

Шта?! Од куће-газде?! А каква посла има Цана код куће-газде?

Гојко

Цана? — Цана нема онде никаква посла. . . Ал' ја и не говорим о Цани. . .

Олга

Да о коме говорите? — И где је та ветропирка?

Гојко

Мало час је овде била. Мислио сам да је још ту. . . аха, ево је баш долази.

Цана (ступајући, за себе)

Е, у име Божје срећно сам утутнула шунку и хлебац, нико ме није опазио. (Гласно) Добро јутро, госпођице Олга!

Но, једва једном да се и ти појави! Где си била? Шта си радила? Је ли то у реду пустити ме да те толико чекам при гласовиру?

Цана (весела, улагујући се)

Не срдите се, драга госпођице. (Загрли је) Јел'те да се не срдите, слатка моја тетице. Зар би то и могло бити да се ви на мене срдите.

Олга (смешкајући се)

Иди, иди, ти мачкице ласкава. Па хајде, нека буде, нећу да се срдим, ал' сад хајдемо за гласовир.

Цана

За гласовир, — јао! — то не може бити... сад не могу ићи.

Олга (опет озбиљна)

Не можеш?! — како то да разумем! — А као што не би могла?

Цана

Та то и јесте враг што вам то не могу казати. Ушла сам у неки други посао. (умиљавајући се) — допустите ми што сам започела да и довршим. ... је л'те да смем, моја медена, шећерна госпођице. А сутра ћу вам свирати све скалу за скалом, не један сат, него два, три сата.

Олга

Лепо ти то говориш, ал' тек би ваљало да знам какав ти је тај посао.

Цана

О, врло леп... важан посао; (кришом даје знак Гојку) ето питајте Гојка, то ће вам и он казати.

Гојко

А, што се тога тиче, то је ванредно леп и важан посао. (за себе) Сад ваљда нисам слагао, — јер моја сестрица није никад злурада била.

Олга

Не волим кад деца што крију од својих старијих. Говорите, шта сте то наумили, па можда ћу вам и допустити.

Гојко (слежући раменима)

Ја ту тајну не могу издати... (за себе) Сад сам баш истину рекао; јер што човек не зна, то не може издати.

Цана

Та дознаћете ви то — сутра, прекосутра... Можда већ и данас; само сад не иштите да говорим. Само данас ме не терајте за гласовир, моја добра госпођице! (грли је и глади је) Накнадићу ја вама то, свираћу вам, кад свршим овај посао, ах, свираћу вам да ће све жице попуцати на гласовиру.

Олга (отевши се из њених руку)

Па добро де, јер и тако видим да не би

било никакве вајде од данашњег учења. Ал' то ти кажем, рачун ћеш ми дати о свему што будеш урадила... ти,... ти, опајгоро једна! (оде)

VI призор

Цана, Гојко, затим Ђока

Цана (одахнувши седне)

Фхи, то је био тежак задатак, — ал' само кад је добро испао! Већ сам мислила да је све узалуд.

Гојко

Ал' сад већ треба бар ја да дознам какав је тај леп и важан план што га нисам издао. И... тада, збиља, врати ми мој дукат.

Цана

Дукат је твој у доброј руци, и — не враћа се.

Гојко (уплашено)

Шта!? мој се дукат не враћа. Па добро дај ми твој.

Цана

Но, но, но, немој се тако плашити, нисам га изгубила, нисам га ником ни поклонила, али са нашим дукатима имам неку намеру, а ти си добар дечко, пристаћеш, нећеш бити квариша.

Гојко

Можда ћу и пристати; — али говори већ једанпут, шта је то у ствари.

Цана

Одмах ћу ти казати... аха, гле, ево нам долази Ђока.

Ђока

(сиромашно али чисто обучен, без капута, са кожном кецељом, шешир држи у руци, невесео)

Добро јутро, госпођице Цанка! Шта заповедате?

Цана

Не заповедам ја ништа. Само бих волела да чујем како сте. Јуче сам била код твоје болне мајке, па ми је обећала да ће ми поручити шта вам је одговорио кућегазда. Па, је си ли био код њега?

Ђока (бришући сузе)

Био сам, сад баш долазим од њега...

Цана

Ти то тако тужно изговараш, — ваљда си му узалуд ишао.

Ђока

Узалуд, све узалуд. Рекао сам му да ми мајка лежи болна, преболна; а откако ми је отац умро, ја једва толико могу да зарадим, колико треба матери на лекарије. Рекао сам му да би ми по мојој заради већ и од глади скапали кад не би имали неког невидљивог анђела, који се кришом брине о нама, — па сам му онда казао, да ће моја мати оздравити, па ће онда радити и дању и ноћу, зарадићемо пара, па ћемо исплатити кирију коју му дугујемо.

Гојко (живахно)

Но, па наравно, увидео је да је тако... увидео је да вас мора још неко време причекати,

Ђока (потресе главом)

Не... није он то увидео! Одговорио ми је укратко, да је већ доста чекао, па ако

му до сутра не исплатимо тих педесет динара, он ће нас изјурити на улицу а задржаће оно мало нашег намештаја и креветских хаљина. (Покрије очи рукама). Ох Боже, Боже, шта ће онда да буде од моје јадне мајке. Ја јој то не смем ни казати. (Плаче)

Гојко

Па тај човек нема срца, — нема ни душе! — Ох, кад би вам ја могао помоћи!

Цана (ганута)

Ето, Гојко, то ти је она тајна. И ја бих волела да им помогнем; ал' не знам начина, не знам како, Но засад можемо бар нешто учинити за те јаднике; ако их онај бездушник сутра изгони, да не остану на улици, већ да им се нађе мало трошка за склониште... Ја ћу им мој дукат радо дати... (Извади оба дуката из шпага)

Гојко

Е сад те разумем, сад све разумем, добра моја сестрице. Ни мој дукат нека се не раздваја од твога, — подај их одмах обадва.

Цана (загрли га)

Знала сам ја то. (окренув се Ђоки) А ти,

Ђоко, немој плакати. Већ ево, док ти не нађем веће помоћи, ево прими ову мању помоћ.

Ђока (уступи мало натраг)

О драга и добра госпођице, — лепо хвала, али ја то не смем примити.

Гојко

Како не би примио, кад ти драговољно дајемо. Још се и радујемо што ти дајемо.

Ђока

Не могу. . . новац може само онај примити, који га заради и заслужи.

Цана

Па добро, а ти ћеш ми за ова два дуката сашити пар ципела.

Ђока (још се колебајући)

Е, то би већ, — ајак, никако — не могу; ја још нисам добро изучио мој занат (показујући на своје незграпне чизме). Тако што могу да сашијем, али фине ципелице, за фину госпођицу, то још не умем.

Гојко

Не мари ништа, Цана ће причекати док се добро извештиш; има она доста ципела, па може причекати (узме од Цане дукате и метне их Ђоки у шпаг од прслука) Тако! сад више о томе ни речи. Није то велики новац.

Цана

Да богме да није; тиме још нисмо отклонили ону велику невољу која им од кућегазде прети, — ако их заиста сутра из стана истера. А томе треба наћи лека.

Гојко

Хм, хм, — то ће тешко ићи — већ ако чика помогне. Па што не бисмо њега замолили, — он би се смиловао, та он је тако добар. Ето, ми нисмо његова рођена деца, па како нас пази и негује. А шта му је уја Севић, ни род ни помозбог, само што су негда заједно у школу ишли, па сад га воли као свог брата, примио га је у своју кућу и ту мора остати догод је жив. — Па зар би чика жалио 50 динара. Може он то дати и даће зацело.

Цана

А зар ја нисам на то помишљала. Ал' ти знаш како је тешко до чике доћи кад је

у каквом великом послу... ја сам и почела да му говорим, ал' он ме није ни слушао, већ ми је укратко рекао да гледам своја посла. Ти имаш право, чика би могао помоћи, он би радо и помогао, ал' то би могло бити само тако, кад би се Ђока ма како истакао да му падне у очи.

Гојко

Да, да, као ономад, кад је опазио ону слепу жену, одмах јој је пришао, испитао ју је, дао јој новаца, — не знам колико, али га је дуго благосиљала.

Цана

Тако је. Ваља, дакле, да смислимо штогод, како бисмо пажњу његову обратили на Ђоку.

Гојко (замисли се)

Хм, хм, — како би се то могло измајсторисати! (Живахно) Па знаш шта, нека и Ђока зажмури, као да је и он слеп, па тако да се шета испред чикина прозора. Зар то није добра мисао!

Ђока (као увређен)

Шта ви то говорите, млади господине! Зар ја да варам онога од кога помоћи очекујем.

Цана

Ха, ха, ха, дивна замисао, Е, Гојко, Гојко, данас си нешто и сувише мудар.

Гојко (срдито)

Па кад неће ни малко да зажмури, ја му онда не знам лека.

Цана

Ћути, Гојко; шат му ја нађем лека. (Мисли се, па се наједаред окрене Ђоки). Је ли Ђоко, знаш ли ти писати?

Ђока

Како не бих знао! Господин учитељ ме више пута и похвалио ради писања, кад сам у школу ишао.

Цана

Е, то је добро, то ми је баш мило! Него ти сад, Ђоко, иди кући да те мајка не чека. А и ја ћу одмах к вама доћи. (Ђока се поклони и оде)

Гојко

Ала Бога ти, Цано, шта си сад опет смислила?

Цана

Причекај па ћеш видети. (Смејући се и певушећи).

Ја сам нешто смислила. А та-пата-та. Ја сам нешто смислила. — Не питај ме шта. (Изиђе).

VII призор

Гојко, после Клара, а доцније Севић

Гојко

(слежући раменима гледа за Цаном)

Смеје се . . . , пева . . . скаче — мора мудро да је нешто засновала, кад је тако весела. А ја — ја сам истина и старији и главатији од ње, али ни сад не могу тако срећне мисли да искуцам из главе (куца се по челу) као она што уме. Ал' ја зато умем боље да бацам камена с рамена — двапут боље одбацим него она, — идем и сад да мало протеглим руке. (Пође)

Клара

(Са великом чипкастом капом на глави, са кујнском кецељом, срдита улети у собу)

Охо, не бежите, господичићу. Имам ја с вама рачуна.

Гојко

Не волим рачуне; тај ми је посао најмрскији.

Клара

Е, где ти њега! Чини се да ме не разуме. Нећемо тако. Казујте ви мени, куд се дела она половина шунке?

Гојко

Шунка?! Е, то је већ нешто паметније него рачун. Само је жалост што ја не знам где је шунка, јер баш бих је малко пипнуо — штипнуо; верујте ми баш осећам да сам гладан.

Клара

Немојте, молим вас, са мном шалу збијати, већ ми реците, јесте ли ви узели оно пô шунке.

Гојко (укочи се)

Нисам.

Клара

Бадава се ви опирете, кад ја знам да је то ваш посао, јер нико није таки љубитељ шунке као ви што сте. — Али ако се ипак варам, ако нисте ви, онда је нико други није узео него госпођица Цана. Та то је страшно! То је ужасно. Шунка тек

јуче начета, така красна шунка, — могла нам је трајати још недељу дана, — јер ја не сечем дебеле комаде, него фине, танке, да се чисто провиди, — и шунке нема па нема. Та то је ужасно.

Гојко

Кларо, ја вам кажем, да о шунки не знам ништа, — дакле још мање него из рачуна, Још једаред кажем: О шунки не знам ништа.

Севић

(који је међутим ушао и застао на вратима)

Шта се ту збива, каква беда, каква невоља, прија Кларо?

Гојко

Одите, молим вас, одите, ујa Севић одите, помозите ми. Глете чуда, Клара ме беди да сам неку шунку украо!

Клара

Бедим вас?! Не бедим ја вас, јер је шунка заиста нестала, — ужасно! Нестала из кујнског ормана, а поред шунке оде и пô сомуна хлеба и за то ћу бити ја одговорна.

Севић

Да је шунке нестало, то вам верујем, — али, али, да ју је мој нећак Гојко без питања узео, гром и пакао, то вам не верујем. Погледај ми у очи нећаче. (Гојко му слободно у очи гледи) Не бој се, јуначе! Ти шунку ниси ни дирнуо. Ти ћеш бити војник, поштен војник, као што сам и ја био; а поштени војници истина радо једу шунку, — ал' је не краду, триста му бомба и картеча. Је ли тако?

Гојко

Тако је, ујa Севићу. Ја шунке нисам ни омирисао.

Севић

Верујем ти, јуначе. И зато, прија-Кларо, да нисте више никад сумњичили тога драгог регрута, јер иначе, иначе, са мном ћете имати посла, — гром и пакао!

Клара

Па добро, добро, господине капетане, — али ако Гојко није узео, онда је зацело узела госпођица Цана

Севић (плане)

Шта-а-а?! — Тхи, бомбарумбум! Сад опет клеветате моју малу златну голубицу. Кларо, — да нисте женска глава, која само варјачом зна окретати, — да нисте овако стара баба без зуба, одмах би било дуела.

Клара

Ујела?! Кога сам ја ујела, — па још без зуба.

Севић (виче јој)

Ви сте, Кларо, глува.

Клара

Ја нисам глува, ја само памук држим у уву због реуматизма, — али ујела нисам никога. А ви, господине капетане, можете ме и грдити и из куће истерати, али ја знам, шунку је макнула госпођица Цана. Та није се она бадава синоћ шуњала око кујнског ормана, све овако (показује прстом кривудање) као мачка. И ја, док сам у кући овој, не дам да се та ствар забашури, ја ћу да истерам мак на конац. Јер, ако се коров за рана не ишчупа —

Севић

Онда ће да набуја.

Клара

Ја не кажем да је куја. — Ја знам шта се пристоји; али, том детету ваља притегнути узде. Ето, синоћ ми је приповедала све нека чуда и волшебства, о неким виламе, о неким очараним дворовима.

Гојко

Та то су само приче.

Клара

Шта се то мене тиче?! Тиче ме се. Јер и ви треба да знате, да вила нема. Хајде да је говорила о вештицама, то већ може да буде, а и бивало је...

Севић

Сто му громова! Та ви се можда и познајете са вештицама! Лепо познанство! Прија-Кларо, боље би било да идете спавати.

Клара

Гатати?! — Ја не знам гатати, ал' има близу једна врачара. Добро кад сам се сетила, ја ћу још данас да је потражим, да од ње чујем куд се дела шунка, — ако ми госпођица Цана не усхте казати.

Гојко

Ево Цане, сад је можете питати.

VIII призор

Претходни. Цана

Цана (за себе)

Добро ми иде за руком; ваљда ће се добро и свршити.

Севић

Овамо, овамо, голубице моја! Прија Клара има с тобом нека рачуна.

Цана

Са мном?! (На страну, смејући се). Томе сам се већ надала.

Клара

С вама, с вама. И верујте, госпођице најбоље ће бити ако одмах све признате. За вас ево пред свима питам: Шта је било са шунком?

Цана (врло озбиљна, замисли се)

Шта је било са шунком? Па синоћ смо је за вечеру јели, и врло нам је пријала.

Клара

Верујем да вам је пријала; — нисте ју целу појели, остало је још више од половине.

Сад ја питам, где је та половина? Мачка је тек није могла извући из затворена ормана.

Цана

Мачка! добро сте се сетили, — мачке су врло лукаве, и веште су крадљивице, — а на шунку су попашне. Ако је појела, нека јој је на здравље..., Ал' гле, ево госпођице Олге; како је озбиљна! (На страну, радосно) добро је! — Писмо је већ у њеним рукама.

IX призор

Прећашњи, Олга, затим Радисав

Олга (држећи писмо у руци)

Ово је нешто ванредно; ово морам показати господину Радисаву.

Цана

А шта вам је то, госпођице? Шта има у том писму?

Олга

Имаћеш узрока да се застидиш кад ово писмо пред свима прочитам.

Аха, ту ће зацело бити нешто о шунки. Нека, Бог да прости!

Севић

Госпођице Олга, смем ли вас запитати зашто би наша Цанка имала узрока да се стиди? Шта то тако рђаво пише у томе писму о њој?

Олга

О њој ту не пише ништа... а стидети јој се ваља, јер поред свега мога трогодишњег труда, она не би била у стању да овако писмо састави.

Радисав

(задубљен у књигу коју држи у руци долази, подиже главу и срдито за себе рече)

Е, ово је већ и сувише! Колико год их је у кући, сви се скупили у мојој соби. Као на вашару! — Па ту човек да ради!?

Олга

Опростите, господине Радисаве, знам да вам је непријатно кад вас у послу вашем збуњујемо, — али имам да вам покажем нешто ванредно.

Радисав (мало заинтересовано)

Нешто ванредно. Но, па дајте да чујем.

Олга

Ви јамачно знате, бар из виђења, оно сиромашно шегрче, што станује остраг у малој кући, — име му је Ђока.

Радисав

Ђока...? а,... да, да, сећам га се.

Олга

То вам је дете ванредно даровито. Чула, сам да је само годину-две ишао у школу, пре него што је дошао на занат. Па само да видите ово његово писмо, то је доказ његове особите даровитости, тај заслужује, господине Радисаве, да се за њега заинтересујете,

Радисав

Нека, нека. Па да видимо какво је то писмо.

Олга

Мало час, кад сам ишла у своју собу, нађох то писмо на мојем столу, а уз то

још неколико речи, којима ме тај Ђока моли да писмо прочитам, и где нађем погрешку, да му је исправим, јер је то писмо по њега веома важно, те страхује да се њиме не осрамоти. Прочитала сам и — зачудила сам се. Не само што нисам нашла ни једне погрешке, већ тај сиромашак тако пише, да би ја срећна била, кад би моја ученица (показује на Цану), кад би ова ветропирка упола тако писала, али и садржина писма заслужује пажњу.

Радисав (седне у своју наслоњачу)

Молим вас прочитајте нам то хваљено писмо.

Клара (остраг у једном куту)

Е, сад ће изићи дело на видело. Сад ћемо знати где је та дерна шунка.

Цана

(која је досада била окренута на страну, Гојку дошаптава)

Сад пази добро!

Олга

(еднувши на столицу развије писмо)

Ево како писмо гласи: (Накашље се и чита) »Драги и поштовани стриче! Знам да ћете се и намргодити рад моје дрскости; ал' ну-

жда ме гони да вам досађујем. Писао сам вам да сам оца изгубио. Тај тешки удар довео је мајку моју до очајања, она је клонула и духом и телом, те сад лежи у постељи болна, преболна, и ја у срцу зебем, да ћу и њу изгубити, ако ју брза помоћ не избави. Ох драги стриче, страшна је то и помисао: остати и без оца и без мајке. А ја никога немам коме да се обратим, никога, никога, само још вас. Ја вас молим, отарите сузе моје, ублажите јад мој!« (Спусти писмо) Ох, како се нежно изражава! (Чита даље) »Ја не умем китњасто писати, ја сам врло мало у школу ишао, пишем како знам, како ме учи моја горка невоља. Ал' ви ћете ме саслушати и разумећете ме, а Бог ће вас за то наградити.

Ми смо у великој невољи, и моја мајка и ја. Отац ми је боловао пуну годину дана; за то време истрошили смо оно мало готовине и већ онда почесмо осећати шта је то оскудица. Мајка је моја радила и дању и ноћу, да бар отац не осети оскудицу, али једва да је зарађивала њему за лекове и за понуде, а нама кору сува хлеба. Продали смо што смо год имали, надајући се да ће отац оздравити, па да ће опет све добро бити. (Јадници!) Али оцу је бивало све горе, и пре две недеље дана спустисмо га у гроб.

— Сад ми мајка болује; ја је морам неговати и дворити, те о заради каквој ни помена нема. — А Бог ми је сведок, да бих радо и неуморно радио. Само вишњем Богу имамо да захвалимо што ми мајка ових дана није од глади скапала. Али сутра, сутра нам свиће страшан дан; дужни смо куће-газди станарину, дугујемо му 50 динара, а он неће више да чека; сутра ће да нас избаци на улицу. За себе не бих страховао, та ја могу и под ведрим небом и на голој земљи спавати; али куд ћу са мајком, болном, преболном. Ње ради молим вас, добри стриче, дођите да нас што пре спасете. Пред нама је пропаст, — а у вашој руци помоћ. Пожурите се, дођите нам са руком помоћи.

Руке вам љубећи ваш покорни Ђока«.

(Спусти писмо и брише очи од суза)

Севић

Триста ли му бомба и граната. Војник сам, нисам никад био мекушан, ал' ово писмо... мал' ми не натера сузе на очи. Јадно дете!

Клара (бришући сузе кецељом)

Кукавно дете! Како ми га је жао! Чини ми се у жалости да сам и на шунку заборавила.

Радисав (живахно устане са столице)

Ово је писмо заиста дивно! — Ово је много од једног неуког дерана. И ја баш желим да га видим, да с њим говорим. Кларо, имајте љубав, дозовите тога Ђоку овамо.

Клара

Хоћу, хоћу, одмах ћу! (Оде)

Олга (Радисаву)

Само је то штета, што се овај сиромашак тако касно сетио да стрицу своме пише. Кад ће то писмо стрицу стићи, кад ли ће он доћи?! А њих ће гуја већ сутра да ошине.

Радисав

То неће бити; ја то нећу допустити. (Извади новчаник и преда Севићу 50 динара.) Иди, пријатељу, молим те, иди преко нашем куће-газди, исплати што му ова несрећна породица дугује, и још кажи томе бездушнику да их више не узнемирује, — ја стојим добар за њих.

Севић

Идем, без молбе, идем врло радо. (Оде)

Цана (на страну)

Хвала милом Богу, спасени су!

Олга (Цани)

Ето, сад знаш зашто сам рекла, да ћеш се застидети кад се ово писмо прочита. Ти Цано, ма да се мучим и трудим око тебе, ти не би знала овако писмо написати.

Цана (као увређена)

Ох, молим, молим, па ко је и... (тргне се и снебива се) Е па дабогме, — тако писмо не може свако написати.

X призор

Пређашњи. Клара, Ђока, доцније Севић

Клара (гурајући пред собом Ђоку)

Напред само, напред! Не бој се! Нико ти ништа неће — (Ђока застане близу врата и збуњен обрће шешир у руци)

Радисав (благо)

Оди, синко, ближе! (Ђока прилази за два-три корака ближе) Зар сте ви одиста у такој опасности, да већ сутра ни крова ни склоништа свога имати нећете.

Ђока (жалосно)

Тако је.

Радисав

Па шта сте наумили чинити?

Ђока (клонуло)

Не знам; не знам. Уздам се у Бога, — то ми је све.

Радисав

Тако и треба; јер Бог не оставља оне који се у њега уздају.

Ђока

Тако је; имате право. И ја сам се већ о томе уверио. Има десетак дана како нас бар глад не мори, — Бог нам шаље неког доброг анђела, који нам сваки дан доноси што нам је потребно.

Гојко (смејући се)

Шта?! Дакле анђео вам доноси ручак и вечеру. Е, то бих јело већ волео и ја окусити. Па је ли добар тај анђелски кост?

Ђока

Још те како добар.

Гојко

Па какво је то јело?

Ђока

Бива разних. Једног дана добили смо печено пиле, — други дан пô гуске и питу с орасима, — данас добисмо шунку.

Клара (избуљила очи; за себе)

Христе Боже и Богородице! А да то није откуд моја шунка! Идем одмах да то извидим. (оде хитно)

Севић (улази)

Ево ме; све сам у ред довео. Исплатио сам му 50 динара; ево и признаница. (Преда признаницу Радисаву, па онда окренувши се Ђоки) Сад можеш одахнути, млади пријатељу. Нећете се сутра селити, — нико вас не сме узнемиравати.

Ђока (зачуђен)

Како то, — па зар неће, — зар —

Радисав (равнодушно)

Утишај се, Ђоко; све ће добро бити. Ја сам дознао за вашу невољу и исплатио сам ваш дуг.

Ђока (клекне пред Радисава и руке му љуби)

Ох господине, господине, — како да вам благодарим!

Радисав

Устај, деране, устај, није то ништа велико. Сад је све уређено, — али други пут треба мало раније помоћ да тражиш, — јер твој стриц, ма се како журио, не би могао до сутра овамо стићи, касно ће добити твоје писмо.

Ђока (зачуђено)

Мој стриц?! Моје писмо?! — Та ја немам никаква стрица.

Радисав **Севић** **Олга**	(упрепашћени)	Шта?! — Како то може бити?!

Цана (на страну, — уплашено)

Ето га на̀! Сад ће бити шта ће бити. Е гле невешта дерана! — Заборавила сам да га поучим шта да каже ако до њега дође; — а сам није могао да се сети. Сад је готов белај.

Олга (Ђоки)

Па зар ниси ти писао ово писмо? (Цана му даје из прикрајка знак да призна, али он то не опажа).

Ђока (загледа писмо)

Јесте, ово сам писмо ја писао. Ја сам га писао, — али зато ипак писмо није моје. Мени је госпођица Цана донела ово писмо да јој га препишем, и ја сам јој то радо учинио. Кад сам преписивао, видео сам да то све јако личи на наш жалостан положај, али мислио сам да није у реду да много запиткујем. Ја немам никаквих рођака, па немам коме ни писати.

Олга

Цано, ти си дакле ово писмо саставила?

Цана (мало збуњена)

Јесте, тако је, ја сам га саставила, али верујте ми, да је у томе писму све сушта истина; ту ништа није измишљено, само онај стриц, којег заиста нема. Али ако Ђока нема рођака, имам ја мојег доброг чику (показује на Радисава) и он ће му зацело помоћи, јер Ђока то и заслужује.

Радисав (мало уозбиљен мршти чело)

Хм! Сад не знам на чему сам, — преварен јесам, требало би да се срдим, — па ипак...

Олга

Допустите да ја нешто рекнем, јер ми се чини да сад све разумем. Ја сам јутрос кроз отворена врата чула, како је Цана почела господину Радисаву помињати ову несрећу породицу, — али је господин био у великом послу, па је није слушао. Добра моја Цана прибеже онда лукавству, — није имала другу намеру, већ само да чикину пажњу обрати на јаднога Ђоку. Зато је писмо написала, — и још како га је написала, ја се, ево, пред свима поносим таком ученицом својом.

Радисав (још се мало колеба)

Оно јесте, — намера је била поштена, — али ипак, ипак, превара остаје превара.

Севић

И ја велим: грех је ту, — али како невин грех.

Клара (држећи у руци кост од шунке ујури у собу)

Ево је, — ту је, — ушла сам јој у траг, Ала је била наша красна шунка, — а сад је остала оглабана кост. Нашла сам је у Ђокиној кујни, — како је тамо доспела? То морамо строго испитати.

Гојко (Смејући се)

Не треба ту никаква испита, — ја ћу вам казати: Цана је била онај невидљиви анђео Божији што је хранио ове сиротане. Жао ми што се ја нисам тога посла сетио, бар ме Клара не би неправедно обеђивала.

Ђока (ганут)

Ох добра госпођице, како да вам захвалим на тој доброти?

Цана (мало збуњена)

Е страшно нешто и јесте... Кост од шунке.

Клара

Јест, сад је гола кост, — али кад сте је однели, било је на њој пуно меса.

Радисав (ведро)

Манимо се кости, . . . ја сад већ све знам. (У шали прети Цани). Ти неваљалко мала,

преварила си ме, — али ја ти праштам, јер и ја сам нешто крив у томе твоме послу. Обећавам ти да ћу отсад и ја боље пазити ако ме кад замолиш за помоћ каквом патнику.

Цана (загрли га)

Слатки мој чико! — Али Ђоку и његову болесну мајку нећемо заборавити ни отсада?

Радисав

Нећемо, дете моје, нећемо. Као награду за оно лепо писмо које си саставила, ја њих двоје предајем твојем старању. Ти се брини да штићеници твоји ни у чем не оскудевају; — твоја брига, а трошак мој.

Ђока (плаче од радости)

Моја мајка сад мора оздравити! Ох, хвала вам, хвала!

Цана
Гојко } (грле Радисава) Живео наш драги чика!

ЛАКУ НОЋ, МАРТА

ДРАМАТИЧНА ЖАНР-СЛИКА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

ОД

ФРИДРИХА КАЈЗЕРА

ЛИЦА:

ДОКТОР ЛЕТИЋ
СЕКРЕТАР МУШИЋ
МАРТА
СОБАР

(Соба у гостионици у Пешти. На зиду виси часовник, који показује да је близу 12 часова; остраг у среди и с обе стране по једна врата, десно са стране велико огледало; напред сто и фотеље. Кад се завеса дигне, сасвим је мрак).

I појава

Собар, Др. Летић, секретар Мушић

(Собар уђе са два светњака кроз средња врата, позорница се осветли, светњаке мете на сто и тако се удаљи опет на средња врата)

Летић }
Мушић } (улазе испод руке на средња врата)

Мушић

Ето, сад сам вас допратио баш до врата вашега стана, — па сад лаку вам ноћ!

Летић

Шта, зар да се већ растанемо? — А, то се не прима! (Вуче га силом за руку) Морате још мало код мене поседети.

Мушић

Та доцкан је, брате, узнемирићемо ваше суседе. (Освpће се) Као што видим овај салон стоји у свези са гостинским собама. —

Летић

Ништа зато! — Ово је (показујући на врата десно) моја спаваћа соба, — ова соба овде (показује на лева врата) мислим да је празна, јер нити сам чуо ни видео кога да ту улази! Али шта велите, хоћемо ли наручити по чашицу грога, да се још једанпут куцнемо?

Мушић

Хвала вам лепо, — али то се не би слагало са мојим обичајем.

Летић

Какав обичај! — Ја вам кажем, кад човек почне да се строго придржава својих обичаја, онда је већ (пукне прстом) — почео да матори. То сам ја искусио на себи. Последње две године дана, откако сам напустио праксу, откако сам се повукао на моје добарце, где немам старих веселих пријатеља, па ни прилике за весеље, те се за невољу владам по некоме реду и оби-

чају, — од тога доба постао сам вам и сам неки кисели педант. Али овде у Пешти, где се нађох са негдашњим веселим брудерима, који још и сада терају од поноћи до поноћи, ту сам вам и ја дошао сасвим други човек, чини ми се као да сам још и сад ђак.

Мушић

То ми је мило; у толико више што је то моја заслуга, јер ја сам вас наговорио да мало у Пешту дођете.

Летић

Признајем, признајем, — и зато вам остајем благодаран. Јер, као што рекох, сад сам опет неки ветропировић, макар да су ми већ педесет година на леђима.

Мушић

Какви педесет, — — идите збогом!

Летић

Богме тако је, и није друкчије. То ја знам. Ал' ко не зна, не мора ни знати. Ја се годинама не хвалим, јер то није моја заслуга.

Мушић

Баш да се и хвалите, не би вам нико поверовао, ко вас је видео у данашњем друштву, зацело не би рекао. —

Летић

Јесте, данас сам био добре воље, — рашћеретао сам се, — ал' и јесте био шампањац изредан.

Мушић

А и ваша сусетка за столом, и та није била којешта.

Летић

Бог и душа, то је красно створење.

Мушић

Је л'те, да се томе нисте надали?

Летић

Ни у сну да сам снио! Ха-ха-ха! Велики је ђаво тај мој пријатељ Габор, — кад ме је позвао, није ми ништа наговестио. Мислио сам, опет ћемо бити онако en garcon, само мушко друштво, — а кад тамо, а оно све изабране звезде из уметничкога света, nota bene женског рода.

Мушић

Јест истина! Господин Габор је уметнички мецен. Он се одушевљено заузима за позориште, — а нарочито за балет.

Летић

Да шта ће! Он, као човек новог доба, зна да је балет данас завладао позорницом, — зато му се и он клања.

Мушић

И ви, срећни човече, вама паде у део те седосте поред најдражесније корифејке те уметности, поред госпођице Флер.

Летић

Јесте, ја сам седео поред Аделаиде.

Мушић

Шта врага! Зар је већ по имену зовете — гле-гле!

Летић

Хм! па зар то не звучи лепше кад се каже (мази се) »Аделаида«, а друго (са поносом) она ми је сама допустила да је могу по имену звати.

Мушић

Тако, — гле-гле!

Летић

Ах, што се чудите, та то је само ради поверљивости, да се човек може искреније и одрешитије разговарати; — али, верујте ми, ја скоро нисам видео тако занимљиву даму. Жао ми је што се друштво тако брзо разишло.

Мушић (лукаво смешећи се)

Но, — па продуженије следује сутра.

Летић (мало збуњен)

Сутра! Како то мислите?

Мушић

А што се претварате! Као да ја не знам, да вас је госпођица Флер позвала на обед. —

Летић

Дабогме, то је онда обед, кад нас ви тако обедите.

Мушић

Бадава се отимате. Ви ћете сутра код ње ручати.

Летић (мало љутито)

Хм! — оно како да кажем, — та да, она ме је позвала, ал' надам се да није позвала мене с а м о г.

Мушић (иронично)

Наравно, у противном случају ви не би ни примили позив.

Летић

А шта вам се смеши тај брк? Верујте, пријатељу, ви криво судите о мени! Та зар сте ви заборавили, да сам се ја већ од неколико година оженио, да ја имам своју красну женицу.

Мушић

А јесте ли то и Аделаиди казали?

Летић

Хм! Није било ни прилике да с њом говорим о мојим домаћим стварима. Ал' ако случајно вас што запита, — знате.

Мушић

Знам, знам. И не бојте се, нећу ја се јати семе љубоморе ни код Аделаиде, ни код ваше госпође женице.

Летић

Љубомору? — Идите збогом! Зар сам а тако сујетан, да бих и помислити могао: Аделаида се у мене заљубила. О таком тријумфу не могу да помишљам ни према својој жени.

Мушић (са запетом пажњом)

Шта рекосте? Ваша жена да вас не љуби?!!

Летић

Не велим да ме баш не љуби. Али како? Као што се љуби добротвор или старији пријатељ. Између таке љубави и онога што се зове заљубљен бити, ту лежи двадесет Реомирових. Нисам ја од оних људи који сами себе заваркивају.

Мушић

Па како је то онда било, да сте се у опште оженили?

Летић

Боже мој! — та људи се не жене само онда кад ко за њима лудује, већ и онда кад они за киме лудују. Тако је било са мном. Бавећи се у селу будем позват да дођем к некој сиромашној тешко оболелој удовици, — ја одем, и ту запознам кћер моје болеснице, правог анђела. Њу сам виђао, с њом сам говорио сваки дан. Моје још младо срце букну у пламен. Ја заборавих да сам већ увелико превалио четрдесет година, а она да је тек двадесет, — запросим је, а она, држим из самог поштовања, није смела да каже нећу.

Мушић

Дакле сте после венчања опазили да вас жена не љуби?

Летић

Боже сачувај! То не! — На против, морам признати, да ми моја жена сваку жељу из очију чита. Куд ја оком, она скоком. Шта ја рекнем, то је њој светиња, и код ње никад другог одговора нема него: Тако је, драги Тошице, или: Како је теби воља, драги Тошице!

Мушић

Па то је красота!

Летић

Али искрено да вам кажем, у томе нема никакве дражи, то ми већ постаје бљутаво. Ах, како је то сасвим друкчије кад се човек разговара са уметницом Аделаидом. Њен хумор, који вечито кипти, оне електричне искре, — она златна средина између фине углађености и генијалне лежерности, — то моја жена никад, док је год жива, неће погодити. И ја велим, природна женска кадра је да човека привуче, али да га на дуже времена задржи, то може учинити само уметност.

Мушић

А како се понашала ваша млада женица сад кад сте пошли на пут?

Летић

Хм! Опазио сам на њој неко страховање, што ју остављам саму, — па у тој њеној неприлици дошла ми је чисто детињаста.

Мушић

А како то?

Летић

Јесте, баш је била детињаста. Претставите себи само шта сам јој морао обећати. Морао сам јој обећати да ћу свако вече, догод се кући не вратим, пре него што легнем у постељу стати пред огледало и да ћу гласно викнути: »Лаку ноћ, Марта!« И она ће, рече, тако исто свако вече викнути: »Лаку ноћ, Тошице!«

Мушић

То је зацело врло чудновато, Ал' шта је она хтела с тиме? Хтела је јамачно да те речи продрмају господина мужића, да му не би савест какогод заспала у љуљушкавом ваздуху велике вароши.

Летић

Ах, — тако далеко не допиру њени психолошки рачуни. То је била само њена случајна детињаста жеља и ништа више.

Мушић

Па јесте ли ту жељу свако вече савесно испуњавали, откако сте у Пешти?

Летић

Јесам. При томе сам до душе увек сам себи мало смешан изгледао, — али кад већ дадох реч, хоћу и да је одржим.

Мушић

Па мислите ли и вечерас одржати реч?

Летић (мало се трже)

Вечерас? — А зашто наглашујете тако ту реч »вечерас«?

Мушић

Ха-ха-ха! Та мислио сам да ћете вечерас можда заборавити. Не би ни чудо било после тако бурног дана, после тако интересантних познанстава. Ха-ха-ха! Али ја вас сад о с т а в љ а м. Идем да мало проспавам, јер сутра зором морам на железницу.

Летић

Дакле, ви баш сутра хоћете да отпутујете.

Мушић

Морам. Рекао сам вам да имам налог инспицирати баронова добра; посао је важан, не да се одложити.

Летић

Но, то ми је баш жао!

Мушић

Али за неколико дана ево ме опет натраг. Ви сте ми обећали да ћете ме донде у Пешти чекати. Дајте ми још једаред реч, да ћете у Пешти остати док се ја не вратим. (пружа му руку да се рукују)

Летић

Па добро, — само ако не буде трајало дуже од неколико дана — (удари га дланом) чекаћу вас!

Мушић (лукаво радујући се, за себе)

Тако, тако, то ми испада за руком! (Гласно) Дакле збогом, до скора виђења!

Летић

Срећан вам пут и добар успех у вашим пословима! (Дрма му руку)

Мушић

Равним начином, драги докторе, равним начином. Лаку вам ноћ! (Оде)

Летић

Лаку ноћ!

Мушић (отвори још једаред врата)

Немојте заборавити још неком казати лаку ноћ. То јест: Лаку ноћ, Марта! Ха-ха-ха! (затвори врата и оде)

II појава

Летић (сам, љутито)

Иди с милим Богом! Чудан је човек тај Мушић. Не знам као зашто баш данас да не испуним реч жени задату! Моја савест? Ха, — има људи који веле, да је у мужева врло еластична савест. — Ал' забога, та какво сам ја зло починио? Што сам био мало галантан према лепој балерини! Та за име света, мора се човек показати да се није на селу са свим пофилистерио; — зато ја још нисам жену своју заборавио, — напротив, баш ми је данас врло често падало на ум (уздише) да сам ожењен. Дакле, зашто би ми данас теже било изрећи: Лаку ноћ! Хоћу, рећи ћу, па онда хајд' у постељу! (Узме светњак, стане пред огледало, па се посматра) Хм! заиста, и душман мора признати, да ја према мојим годинама још добро изгледам, особито данас. Ово данашње узбуђење чисто ме је подмладило, па још кад светлост

овако горе пада (дигне светњак више главе), — Бога ми, интересантна физиономија, мора се жењскињу боље допасти него какво глатко жутокљуно лице, а нарочито таком духовитом створу као што је Аделаида. (Наједаред се промисли и стави светњак на тоалетни сто) Ипак сам ја неки хуљов, — спремам се да довикнем удаљеној жени: Лаку ноћ! а овамо мислим на, — не, — не, то не сме бити! То је гадно! — Зато, — дакле (и опет дигне светњак) — до сто врага, та ту се опажа и погдекоја седа длака, — но, то ће већ бити сутра фризеров посао, — јер нећу да носим крштено писмо на глави, кад сутра пођем, та да, кад пођем на тај ручак. Хе-хе, то може бити врло занимљиво, особито ако не буде много гостију, — она, — и ја, — и — више нико. Хе-хе, друштво мало, али одабрано. (Часовник избија дванаест)

Летић (уплашен погледа на часовник)

Чудновато, ово откуцавање у такој тишини чисто ме је застрашило! Дванаест сати, — тајанствено доба, — сасвим згодно за духовне рапорте и поздраве — дакле, — изреци једанпут, што оклеваш! (Опет подигне светњак и почне:) Лаку ноћ, Адел — (разљути се) којешта! Откуд ми сад дође на језик Аделаида, кад треба своју жену да спо-

менем! Морам се упети да је себи живо претставим. (Руком маше испред чела свог као да нешто растерује) Та одлази већ једном, ти нова данашња слико, — ја хоћу да видим слику моје жене. Ха — тако — па сад брзо (хотимице врло гласно и усиљавајући се и захукавајући се:) Лаку ноћ, Марта!

Женски глас (из побочне собе лево:)

Лаку ноћ, Тошице!

Летић (пренеражен, мал' што не испусти светњак држћући)

Шта то би — оданде из оне собе — (показује лево, на врата) варају ли ме раздражени живци, — или то беше ехо, одзив из оне собе?! Не, не, — одзив неће од Марте створити Тошицу. Ту има некога. Ту је неко прислушкивао, — ко је ту? Само одважно. Том волшепству морам ја ући у траг. Што се сме чути, ваљда се сме и видети. (Узме светњак, дође до врата и прислушкује) Не чује се ни живе душе. (Опет прислушкује) Аха! ипак као да се нешто миче. (Куца на врата) Никаква одговора! Поштовано суседство! Молим вас, преклињем вас, реците само једну реч! (Прислушкује) Нема ништа. (Дрма за браву) Закључано! А, та ево кључ у брави, покушаћу да отворим, — та се загонетка мора ре-

шити. (Окреће кључ, — врата се наједаред отворе) Ха, — отворено! Али (завикује у собу) још и сад не видим никога. (Виче унутра:) Је ли слободно ући? Нема одговора. До сто врага, ја ћу да прекорачим границе, макар да нисам рат објавио! (Хоће да уђе у собу)

III појава

Летић, Марта

Марта

(у простом оделу, без шешира на глави, изиђе му на сусрет)

Летић

(устрављен, посрће натраг)

Шта виде моје очи! — Марта! (Више за себе) Моја жена! (Стави светњак опет на сто па к Марти:) Женице! тако ти Бога и мајке Божје, откуд ти овде??

Марта

(испочетка уздржавајући се)

Опрости, — хтела сам да те изненадим!

Летић

Но, то ти је потпуно испало за руком.

Ја сам заиста изненађен. — Дакле ти си дошла за мном. По својој прилици дошла си баш сад.

Марта

Не баш сад. Дошла сам још синоћ.

Летић (за себе)

Наседаније. — грозно наседаније.

Марта

На срећу нађох ову собу поред тебе празну.

Летић (ушепртљи)

Но заиста, то је баш срећа.

Марта

Ту сам се сместила, — ту сам те чекала, чекала, чекала, — напоследак помислих да нећеш данас ни доћи. Док не чух твог гласа.

Летић

Аха! чула си како држим моју реч, како сам ти довикнуо Лаку ноћ! Уверила си се како те се сећам.

Марта

Да, — ја сам се уверила.

Летић

И ти си ми се одазвала! Не познадох те у први мах, — канда си глас променила.

Марта

Данас се много којешта променило.

Летић (слутећи, за себе)

А гле! та ова је чула и оно што не треба. — Но, но, лако ћу ја њој замазати очи, — та она мени верује, ма шта јој рекао. (Гласно као у шали, претећи јој) Марта, мени се чини да си ти прислушкивала! Видиш, драга, тај ти посао не ваља, од прислушкивања нема берићета! Тако се залеже неповерење, упецају се поједине речи, — без свезе, — па онда ето да се излеже ђаво.

Марта (све озбиљније)

Вараш се, — упецала сам ја и свезу. Све ја знам, све, све, све. (Последње речи говори кроз плач, баци се на фотељу поред стола, сакрије очи марамом)

Летић (збуњен и уплашен)

Триста му мука! Сад се морам упети из петних жила. (Приступи к Марти, благим гласом) Марто моја, Мартице драга, ти ме сад мораш добро саслушати. Та с тобом се бар могло увек паметно разговарати.

Марта
(уполак окренута к њему и пародишући његове пређашње речи)

Тако је, драги Тошице!

Летић

У мушком друштву човек постане смешним кад хоће да се прави неким свецем, — то ћеш тек и сама увидети.

Марта

Тако је, драги Тошице!

Летић

Па и то мораш увидети, да човек, у каквом се колу нађе, онако мора да игра.

Марта

Како ти за добро нађеш, драги Тошице. (Бивајући све жешћа, — подигне се са столице) А је ли, богати, кад бих ја још и сада једнако

говорила: Тако је, драги Тошице, како ти нађеш за добро, драги Тошице, — у таким речима нема никакве дражи за тебе! (Окреће се огорчена од њега)

Летић (за себе)

Има ли ту какав телефон? Та ова жена зна сваку моју реч на изуст!

Марта (све жешће)

Али отсада престаје »драги Тошице!« Томе је крај. И ја ти немам ништа више рећи него: Лаку ноћ, Тодоре!

Летић

Али забога, Марта, шта си наумила? Куда ћеш? Та̑ та се ствар мора рашчистити.

Марта

То јест, ти би хтео да ме лепим речима завараш. Ал' то више не иде, — сам си убио поверење, које сам имала у тебе. Зато: Лаку ноћ, то је моја последња реч. (Хоће да иде)

Летић (задржава је)

Али, Марта! Та ти ниси никад била од оних жена, које хоће да је увек њихова последња реч, та ти си бар увек знала попустити.

Марта

Тако је било досада. Ја се никад нисам смела теби противити. Откако сам те познала, нисам те сматрала за обична човека, већ за неко више створење! — Кад си први пут крочио у кућицу моје матере са твојим благим доброчинским лицем, са погледом, који ми се чињаше — лековит, чудотворан, — моје је срце тако задрхтало и ширити се почело, да твоју слику у себе прими; — кад си болну мајку тешио, — твој ми се глас чињаше као небесна хармонија, — ја се осећах тако мала према теби и љубила сам те као спаситеља нашег; — а кад си ме узео за руку, па ме запитао, хоћу ли бити твоја, онда ми је тако било као оној дечици, кад их је Христос позвао преда се. Ја мишљах да у теби сија сунце више, бескрајне љубави, — а ти, ти, ти си био само заљубљен у моје безазлено лепушкасто лице. (Окрене се од њега и спусти се очајно на фотељу)

Летић

(тронут појури к њој)

Драга, дивна Марта!

Марта

Зарекао си се, хтео си да кажеш драга, дивна Аделаидо!

Летић

Не, не, на њу ја и не помишљам, — кад би само хтела да ме саслушаш. —

Марта

(одмахује руком као да неће да га чује).

Летић

Допусти ми да се браним, та то се допушта и најгорем зликовцу. Допусти ми да се оправдам.

Марта

Зар би се ти могао оправдати?

Летић

Могу, те како могу. Ја сам уверен да ћеш се умирити, само ако ме саслушаш.

Марта

Не верујем да можеш преварену жену умирити. — Али добро, — покушај и то, ја ћу те саслушати. (Окрене се опет к њему) Па говори, да чујем.

Летић (за себе)

Како ћу да почнем?

Марта (скочи)

Ха, — ти се предомишљаш. — Ти немаш разлога, ти мораш тек да тражиш адвокатске софизме, — то ти неће данас помоћи! Истину хоћу ја, голу истину, — а истина не бира веште и шарене речи. Истину ми реци, ако Бога знаш!

Летић

Твоја ме строгост збуњује (За се). Ова се жена сасвим изменила. Овако страсну нисам је никад видео. Али — баш то јој даје неку чаробну дражж.

Марта

Но, — дакле, нек се почне та вешта адвокатска беседа, — ево ја сам готова да је пажљиво саслушам. (Седне и прекрсти руке)

Летић

Видиш, драга Марта! Цела ствар је тако ситна и ништава, — да је штета и грехота што се због ње тако жестиш. Али то је баш несрећа, што ви жене нећете да увидите, да наше мале погрешке ни најмање не крње нашу љубав према вама.

Марта (опет устане)

Тако дакле. Хвала ти лепо на том примеру, на тој поуци, — отсада ћу се и ја по њој владати.

Летић (тргне се)

Шта рече, жено?

Марта
(лакомисленим тоном)

Та ваљда сам и ја још толико млада и лепа, да ће се наћи какав фићфирић, који би се и мени улагивао.

Летић

О томе нема сумње, — али ти —

Марта

Па таког удварача ваљда треба саслушати, смешно би то било кад бих се хтела

правити свецем. Па онда, то мора да је веома дражесно, кад нам се приближи тако фино изображен млад господичић, не сме још да прозбори, само му очи говоре и питају, тек доцније прошапне коју галантну реч, напоследак се охрабри, осећања своја окити песничким цвећем, — сад се већ отвори шапатан разговор, све у сликама загонетне чари; — ох, тада полете електричне варнице тамо и амо, — мисли се заблистају, фосфоресцирају, — а то је зацело много пикантнија конверзација него што је обичан свакидашњи разговор са својим мужем.

Летић

Марта, ја се надам да се ти само шалиш.

Марта

Хм, ко зна! Можда је већ дошло и до каквог збиљског покушаја.

Летић

Та сто му мука, Марта, ја таке речи не могу да слушам.

Марта

Утишај се! (Опет пародишући га) То је несрећа, што људи неће да увиде, да тако мале погрешке ни најмање не крње нашу љубав према њима.

Летић

А! — тако се нисмо погодили.

Марта

Лагано, брајко. То су твоји назори.

Летић

То сам, — то је, — то, то — (За себе) Без трага! Са овом се не може данас изићи на крај, — бије ме мојим аргументима (Гласно) Марта! Не волим таку шалу. Не мећи ме на муке. Метла си ми црва у главу, — ја хоћу да ми све исповедиш.

Марта

А хоћеш ти мени савесно исповедити како си се забављао на извесном ручку?

Летић

О том ручку нема више ни разговора. Ево ти свечано обећавам, нећу ићи. Пору-

чићу, да не могу доћи због — (погледа Марту и угушује уздисај) изненадних препона..

Марта

Хм! Одложићеш га до друге прилике.

Летић

Не, не — никад више.

Марта

Не, не, — нећу ја да ти сметам у таким невиним забавама, — остани ти само у Пешти, — а ја сутра идем у наше село, идем кући.

Летић

Шта? Ја да те пустим саму, и то са тако грозним начелима?

Марта

Са начелима која сам од тебе примила. О, ја ћу бити тачна ученица. Могу још и надмашити свога учитеља. Треба само мало времена и стрпљења, па ћу можда и ја доћи до те вештине, како се треба владати, па да се когод у нас не само заљуби — него да ту љубав и сачувамо.

Летић

Не, не, — то није нужно, Марта. Ја не смем ни помислити, да би ти била кадра и саслушати само какве ласкаве речи каквог ниткова, (разјарен) кога бих ја жива раскидао! Ја сада осећам, већма него игда, како те силно љубим, — твоју љубав хоћу да сачувам, а враг нека носи све балерине, колико их је год на свету. — Зато ми опрости, признајем да сам се заборавио, али ипак т е б е заборавио нисам, — ево те клечећи молим. (Клекне пред њу)

Марта
(смешећи се гледа га као да га сажаљева)

Ти клечиш преда мном! — И ја бацам поглед д о л е к теби! — Досад сам га д и з а л а к теби. Досад сам те обожавала као неко више створење, — а сад видим човека, слабог човека.

Летић

Па кад сам се ја као човек заборавио, буди и ти као судија човечна.

Марта

Чуј дакле! — Док сам те држала за неко више створење, донде сам те обожа-

вала, — а као човека, поред све слабости његове, могу те само љубити. (Пригне се помирљиво к њему)

Летић (усхићен устаје)

Дакле ти, — ти ми прашташ?

Марта

Никога на свету не можемо већма љубити него онога, коме смо имали прилике да што опростимо. (Наслони му главу на груди)

Летић

Голубице моја! Ту си прилику имала само једаред и никад више. Али нешто ћу да те молим од свег срца. Молим те, Марта, не дај ми никад прилике да ти што опростити морам. — Зато ми признај шта си то говорила о неком озбиљном покушају, — ко је тај нитков, каква је то змија у мом рају?

Марта

У рају је била змија, која је наводила на зло и *мужа* и *жену*.

Летић

Ја те не разумем.

Марта

Тебе је наводио на зло твој слатки пријатељ, секретар Мушић, — кад је био ономад код нас, он те је навео да дођеш у Пешту зато, да ме може наћи код куће саму, — то су били његови планови, којима сам ја зарана ушла у траг.

Летић

Гром и пакао! Дакле његови послови, његово путовање на спахинска добра, то је све измишљотина. Не пуца њему срце за спахинским добром (глади Марту по образу) — већ за мојим добром! За мојим јединим, бесцењеним добром! — Али то је готово невероватно!

Марта

Ако ти треба доказа, — ево га! (Извади из шпага једно писмо и пружи му га) Он се усудио и послао ми је ово писмо.

Летић

То писмо! — Заиста, његова је рука.

Марта

То ме је писмо и отерало, не хтедох остати сама код куће. Зато ево дођох за тобом. Ја полетех за тобом, а ти —

Летић

Марта, моја Марта! — А ја, — јесте ја признајем, и ево ме као осрамљена покајника пред чистим светлим анђелом. Умало што ме гуја не превари. О Мушићу, Мушићу, — сад да си ми ту, да ти погледам у очи. (Неко куца на средњим вратима) Ко је — у то доба?

Мушићев глас (споља)

Докторе, — јесте ли још на ногама?

Летић

Хм, он је! Баш како ваља! (Гласно) Још се држим на ногама, (тихо) али умало што нисам пао.

Марта

Буди паметан, драги Тошице!

Летић

Пусти ме — не бој се, — само се повуци мало на страну. (Гласно) Слободно! Улазите.

IV појава

Пређашњи, Мушић

Мушић

Опростите што вас узнемирујем. Нестала ми моја бележница. А у њој ми је и путни лист, без кога не могу отпутовати. Да нисам како овде заборавио?

Летић

Бележницу нисам нашао, — али путни лист — ево вам га, на́те га. (Пружа му писмо под нос)

Мушић

Шта, ово писмо! (Гледа у писмо сав поражен) Докторе, ово писмо није адресовано на вас.

Летић

Варате се. (Узме Марту за руку и одведе на средину) Ја и моја жена, то је свеједно.

Мушић

Милостива госпо, — ви овде?

Летић

Оно »Лаку ноћ!« које се вами тако смешно чинило, имало је чудну магнетичну

снагу. Магнет је био тако јак, да је моју жену из даљине привукао к мени. Њој плетоше замке неки нитковi, зато је долетела под моје закриље. (Загрли Марту) Ваше путовање, господине Мушићу, сада нема циља, ви ћете јамачно у Пешти остати, а ми ћемо се вратити својој кући чим зора сване. Зато: Лаку ноћ, господине Мушићу! (Показује му штап)

Марта (подругљиво)

Лаку ноћ, господине Мушићу. Лаку ноћ! (Оде са Летићем десно у његову собу)

Мушић сам, збуњен, клања се)

Лаку ноћ!

СПРЕМА СЕ НА БАЛ

ШАЛА У ЈЕДНОЈ ПОЈАВИ

ПО

J. J. СТАНКОВСКОМ

ЛИЦЕ

ТИМА СМУШИЋ

Обична соба са намештајем. У средини су врата с десне стране прозорчић од суседног стана. С леве стране сто, на коме стоје разне ситнице, као: огледало, светњак са свећом, кутија жигица, бријачица и т. д. С десне стране столице једна до друге, на једној стоји чинија за умивање и убрус, на другој кутија са „шуviксом", четке. У дну позорнице стоји отворен орман са рубљем, а на њему стари шешир. Доле у углу низак шпански зид, иза кога једна столица, пред њом справа за скидање ципела.

Смушић

(утрчи у собу, обучен је у црне чакшире, у бели прслук, — фрака нема, само горњи капут; коса му је „бренована")

Бррр... та овде је као у Сибирији, то јест, што се тиче хладноће! Али моја се пећ већ навикла на то и сасвим хладнокрвно посматра ситуацију. (Трља руке) — Уф, једва се једаред курталисах тога фризера. Чекао сам као на иглама читава два сата док не дође на мене ред, а кад ме узеде онако на врат на нос у посао, умало што ми не испече ова два увешцета, која ми је Бог дао да се по њима разликујем од других животиња са мало већим ушесима! (Скида горњи капут) Да је шпанска инквизиција још

у моди, ја бих тој побожној господи саветовао, да јогунасте кривце само фризерима у руке предаду. Јер то је права тортура. Кад ме стаде врућим гвожђем прљити, хтео сам да дрекнем: Стани, брате, признаћу све грехе моје! Заљубљен сам у госпођицу Ленку као мачак у жижак. Безбожник сам, — јер бих за њом отишао и у пакао, — а камоли на бал.

(Скида шешир). Ао моја косо бренована! Хоћемо ли одржат мегдана!

Ах, кад само помислим на моју дражајшу Ленку, како ће данас дивно да изгледа на балу у касини, — пауница моја Па ја да не одиграм с њом први кадрил, ја да пропустим онај »тур д'мен«, онај »шен англез«! — Не! и још једаред: не! и још десет пута: не! — Ванцаге могу падати (ако им је воља) — ал' ја да не одиграм први кадрил са Ленком, то спада у сферу немогућности!

Истина, око ових (меша новце у џепу) десет динара окреће се цео свет. Двадесетшестог добићу од рачуновође уместо плате моје признанице, а аконто, хе аконто, то ће бити тек првог; дакле пуних тридесет дана. А донде! Е, па то је воља Божја, тако је увек било и бити ће, — после месојеђа долази пост.

Помрчина џепу и стомаку!
Ићи ћемо по том црном мраку;
У том мраку једна звезда сија,
Та се звезда зове — в е р е с и ј а.

Додуше лако је правити рачун без крчмара; ал' ако крчмар дрекне: нема вересије! — то толико значи као да је рекао: нема ручка.

П е в а:

»Ал' што да се ја бринем,
Што да се печалим,
Зашт' овај свет рђави
Још већма да кварим?«

Кад је могао онај краљ нудити цело своје царство за једног коња, зар ја не могу жртвовати неколико ручака за један кадрил — са мојом Ленком. Ал' сад (чује се како избија сат) до сто врага! та то је већ 8 сати, а ја сам још у неглижеу. Где су те жигице?! (Баци капут и шешир и отрчи к столу) Брже, брже! Та забога, у реду је да ја будем на балу пре ње, да ја њу дочекам, а не она мене. Како ће се љупко осмехнути, кад јој се ево овако поклоним (проба како ће се поклонити) Али где су те жигице! (Говорећи то тражи кутију и нађе је) Ето сада белаја, само

једна жигица! Да се угаси, — зло и наопако! (Запали жигицу и пажљиво запали свећу) Хвала Богу, — и бист свет! Тако да просветит сја — (Прекине и мете прст на чело) Али боље ће бити да направимо буџет примања и расхода, по савету мога негдашњега професора народне економије. (Извади новце и броји) Један, два, три, и један: четири, пет, шест, седам и један: осам, девет, и један десет, — десет динара и седамдесет пара чаршиских. До душе капитал није велики. Али — (међу тим је откопчао каиш, па гледи у њега) човек и не треба да живи од капитала, већ од интереса. Но у оваким приликама, нека иде без трага и капитал. Дакле, за улазак, вечеру, чашу пива и њој слаткиша биће новца довољно, — а што се тиче фијакера, — али фијакера се то ништа не тиче хсћу ли ја на бал ићи пешке, или ћу можда одлетети на крилима бога Амора. — Истина, небо се мало натуштило, а београдске су улице чисте као злато (мргоди се, тресе главом, и пири на свој длан) и зато мојих десет динара и седамдесет пара чаршиских презиру сваког фијакера. (Мете новце у џеп).

Шта ћу сад? — Ала сам се збунио; не знам шта ћу пре. Да почнем од главе, или од пете? Хм, глава, глава! — Глава је готова, — само не знам вреди ли онај динар

што сам за њу фризеру дао. Али забога, та нећу ја играти на глави, — та кад се иде на бал, онда су ноге главна ствар. Дакле, почећемо од ногу. Е, па да видимо како стојимо са ципелама. (Извади испод постеље пар ципела, па их посматра) Не вреде много; али није вајде. Кад немам да купим лагиране, онда љубезњејши Тимо, олагирајте их својеручно. (Седне на столицу и чисти их, међу тим непрестано говори) Ко је правио ове ципеле? — Човек! Али мени је један питомац, који је био у Паризу, рекао да то није истина, — не прави човек ципелу, него ципела прави човека. Ја сам му на то казао: »Е!« Ал' он ми је одговорио: Није то »Е!« већ је то »А!« Пред таким разлозима морао сам се поклонити, — ево још и сад се клањам (сагиба главу по такту како ципелу чисти). Што јесте, јесте, ципела мора светлим образом ступити на бал. А ја ћу јој образ осветлати, тј. већ сам га осветлао.

(Устане) Тако! Боже мој, како то време пролази у раду. Сад треба да се мало обазрем и на своје лице, треба да се умијем и обријем. Али триста му мука! Моја газдарица није ми оставила ни капи воде! (Отвори прозорчић с десне стране и виче) Газдарице, газдарице! — Није код куће? — Е, па моја дична куварице, могла би ми и ти позајмити во-

лице. — Шта ће ми вода? Ето ти на, сад ћу се морати још исповедати. (Виче) Вода ми треба јер се спремам на бал. Брже, брже, молим те. — И ти ћеш са твојим капларом ићи сутра на игранку? Лепо, лепо, — ја ти желим унапред пријатну забаву (Кроз прозор узима велики лонац) Хвала ти лепо! (Обема рукама држи лонац и налива у умиваоник) Не ваља се много упуштати са тим кујнским вилама. Е, до ђавола, како се опекох! (Спусти лонац и спотакне се о трећу столицу; кутија са виксом падне са столице у лонац. Дува у прсте) Та мућурла хтела би ваздан зановетати о њеном тобџијском каплару. Само кад бих хтео да је слушам, не би било краја до поноћи. (Међутим насапуни образ и чисти бријач о длан) Но, ко је измислио бријање, то мора да је био велики дух. (Брије се пред огледалом) Мало водице, парче сапунца, оштра бритвица, вешта, лака ручица! То ти је цела опрема. А какав резултат! Какав диван резултат! Лице постане глатко као тоциљарка. Од бодљикавог јежа створиш момче младо голобрадо. Хе, хе! Ал' заиста штета је грдна што се не зна со је изумео бријање. Гадно је то и неблагодарно, што му се име тако заборавило. Бријање је морао изумети какав високоучен господин, какав адвокат — (викне) а јао! Тешко мени, — оде пô образа! Но, тако ти

и треба, Смушићу, хоћеш да се мешаш у политику! Има ли гдегод парченце фластера; истече ми сва крв. Ха, ево. (Нађе повеће парче сунђера и прилепи га на образ) Баш сам се добро засекао. Али ништа, док се обучем, ваљда ће зарасти.

И тај је фризер прави нитков. Узе ми динар. А кудре ми се већ расклиматале, ма да још нисам ни завирио у бал. (Виче кроз прозор) Чујеш ли, Јуло, куварице! Види тамо негде газдаричино гвожђе за бреновање косе, — угреј га, богати па ми га донеси! Шта? Хоћу ли водити и какву девојку? — Него, да шта ти мислиш. Похитај само, тако ти душе, — јер ћу закаснити!... Не можеш да га нађеш? Али ја сам га данас видео на столу! — Ено га, тамо је на пећи! Брже! брже! (Измакне се) И њу баш копка да зна с киме ћу ја ићи на бал. Мораћу јој измислити ма какво женско име и какво лепо презиме, — јер иначе неће моћи заспати од љубопитства.

Док она спреми гвожђе, да ја не дангубим, већ да скинем ове блатњаве чамце с ногу, па да обучем моје штифлетнице. (Оде иза шпанског зида и тамо пресвлачи ципеле, — иза зида говори) Шта је сад опет да не могу! — аха, узео сам леву место десне. Тако је то кад човек што ради на врат на нос. Па још

кад си заљубљен до ушију[1]), кад ти крвца ври као шампањер, а срце клокоће као самовар. Кажу људи да заљубљен човек нема четврте даске у глави. Ја сад немам ни једне даске у глави; у мојој је глави само Ленка, — Ленка и ништа друго. (Међутим је обукао ципеле, изађе иза зида и онако расејан узме из ормана плаветну шнуфтиклу, па је везује на врат. Шећући се по соби говори непрестано) Али ништа зато. Кад се оженим, све ће то бити друкчије. (Виче кроз прозор) Шта је с тим гвожђетом? А кога се беса смејеш? — Шта ми је то на образу? Та то је, то је, то се зове »Schönheitsflaster«. Е па није чудо, откуд би ти и знала за тако фине ствари! Али дај га већ једанпут. (Кроз прозор пружи му се грнало, оно дугачко, кукасто гвожђе, којим се растуруje жар). Ето ти сад белаја, — а шта ће ми то грнало! — То је било на пећи, а друго ништа? — Не може бити! — А где си ти још видила да се ко бренуje грналом! — Потражи-дер мало боље, наћи ћеш ти већ оно гвожђе што се отвара као маказе. (Показуje прстима, па се онда одмакне од прозора) Баш си ти право грнало!

И та моја газдарица отскитала се баш

---

[1]) Иза ових речи написано, па превучено: Кад ти је само Ленка у глави, само Ленка и ништа друго; — дабогме, онда је то готов русвај.

вечерас; дабогме, шта се ње тиче мој бал. А у њеном орману стоји мој фрак. Ко зна хоће ли га ова мућурла још и наћи. Боже, Боже, ово је да човек пукне од једа. А где су ми врага те чисте џепне мараме? (Узме из ормана савијену белу женску капицу и не гледајући шта је, стрпа је у џеп) А где ми је бркомаз? Тражи по столу) Не знам куд сам га део! (Све испретура по столу, у томе се преврне свећа и угаси. Мрак) Ето, сад ми је још само то требало. Не види се ни прста пред очима, а жигица ни од корова. (Виче кроз прозорчић) Хеј, Јуло, дај ми једну жигицу; угаси ми се свећа. Шта?! — Немате ни једну. Онда ево припали ми свећу на огњу. — Већ се угасио?! — Сто му врага! Ево ти 10 пара, отрчи таки по једну кутијицу жигица; — али не, извади ми најпре фрак и цилиндар. — Питаш где је?! Та ено га тамо у газдаричином орману, обешен је с десне стране. (Почивка) Не можеш да нађеш? Али, Јуло, та и слепац би натрапао на фрак, а цилиндар је још лакше наћи, он је у великој кутији на орману, има му скоро пô аршина. — Нашла си? Ха, хвала Богу, — јер ђаво би те однео да ниси, а каплара би одмах нашла, је ли! — Шта велиш: каплар је сасвим нешто друго! Хајде, нека је тако као што ти кажеш. И опозиција мора каткад да попусти. — Једва је-

данпут, дај амо! (Узима кроз прозорчић кутију са шеширом и неку шарену реклу) А сад трчи по жигице! (Измакне се) Хвала Богу! Фрак могу и сад обући (облачи реклу), па ћу га после наместити, да лепо стоји. А сад треба да се умијем. (Загрне руке и мало с водом пере образ, из лонца у који је пре пала кутија са виксом) Човек ако хоће на први поглед да учини добар утисак, ваља да је лепо умивен, очешљан и обучен. А ја сам у томе погледу за мене сигуран. (Брише се убрусом, — образ му сав црн) — Сад мора бити да изгледам као каква девојка. Што јесте, јесте, нисам се никада толико мучио са тоалетом као данас. — Али шта ради та ленштина са тим жигицама, та ваљда није отишла у Земун по њих. Нашла се на путу са каквим беспосличаром, као што је и сама, па ћерета. Сад ћу ја њу научити памети. (Отвори прозор с леве стране) Ето ти га сад, — та то канда киша пада! (Пружи руку кроз прозор) Јест, душе ми, лије као из кабла. Имам само десет динара, а сад морам узети још и фијакер. Ху, та то је већ преко јего! Истина, могао бих и са кишобраном, али шта ћу са ципелама. (Мете прст на чело и мисли се) Ха, сад знам. Сећам се, да сам у некој приповеци читао, како је неко био у оваквом истом малеру, баш као сада ја, — ал' се знао помоћи. Имао

је на орману неки стари шешир, који није вредио ни лулу дувана (скине с ормана стари шешир) имам и ја такав шешир. У орману нашао је неку ноћну реклу, ја то немам, али може поднети и стари прслук (извади га из ормана) па је онда потражио узицу (тражи на столу и нађе), — сео је лепо на столицу, ево овако, — метнуо једну ногу у шешир, другу у реклу, као ево ја у прслук, и онда све лепо везао узицом. (Све то учини такође) И ето, фијакер је готов, само ако га не изгубим у лапавици. Кад дођем до касине, лепо ћу ове сјајне кочије стрести и бацити их у оно мало сокаче, па Лорд, шта ми радиш, да ти око стане. (Устане) Мени се чини као да сам сасвим спреман, само још цилиндар. Ах, куд сам га део. Аха! (Натрапа на кутију и извади из ње неколико јаја) Господе Боже, уместо мог цилиндера — гушчија јаја! Шта ће то рећи? Да није у зао час моја газдарица, како је и онако шијачког порекла, направила од моје кутије гнездо, а насадила цилиндар уместо квочке! Кад би нешто мој цилиндар излегô пилиће, — то би био домазлук! Али где ли је тај шешир? А та куварица као да се смрзнула на пољу те не доноси жигице. (Идући натрашке седне у умиваоник и брзо скочи) Куку мени, та ја сам канда сео у умиваоник! (Пипа се) Богме тако је! Фу,

како је то хладно! Шта је ово опет! Где су они репови од фрака. Да их није газдаричин син одрезао, — како мрзи на француски крој, може још тај ђаво и бити. Само ми још то треба! — Јуло! Јуло! (Трчи на прозор) Ако Бога знаш, где си Јуло-о-о! Уф! Виле те кидале, та ја бих досада дошао из Америке. (Пруже му се жигице кроз прозорчић, он их прими) Иди ми с очију, теби је до смеја, а ја се сав тресем од једа и страха. Једва стојим на ногама. Фрак без репова, чакшире окупане, цилиндар позајмили коме, то је да човек полуди. (Упали жигицу и њоме свећу, отрчи к огледалу, па кад се види какав је, врисне) А јао, моја мајко! Та је ли то опсена. Уместо фрака шарена рекла, на врату плава марама, а образи као у оџачара, — не, то је плус квам свињарија. (Извади из џепа ноћну капицу да се обрише) Женска капица! (Посрће са свећом у једној, а са капицом у другој руци, клоне на столицу) — Да ме сада оваког види Ленка, — та би зацело — (Избијају сати, он броји) Девет. Девет сати. Сад сам тотално пропао! Она је са другим већ одавно одиграла први кадрил. Е Смушићу, баш си прави Смушић. (Шета се по соби најпре љутит, а после све се већма предаје својој судбини) Е, па тако ми и треба. Читао сам у неком подлистку, да су се многи људи оженили зарад једног дугмета.

које им је фалило на кошуљи. А шта је једно непришивено дугме према оваким малерима. Тако што може се догодити само човеку нежењеном, само човеку бећару. И ја се овде, чуо ме ко не чуо, свечано заклињем, да ћу се оженити, још ових месојеђа, Punctum.

Пева:

Брзо време пролази
Као да се суче,
Дан за даном одмиче,
А бећар јауче.

У собици маленој,
Баш никаква реда,
Газдарица, слушкиња,
То је права беда,

Куд погледим, невоља.
Куд погледим, туга,
Јадно је то живити
Без верного друга.

Бећарском ћу животу
Окренути леђа,
Испросићу Ленчицу
Ових месојеђа.

СКРАЂЕНИЦЕ

Беог. = Београд
Дело = Дело, лист за науку, књижевност и друштвени живот
Игр. = Играно у позоришту
Иск. = Искра, илустровани књижевни лист
Јав. = Јавор, лист за забаву и поуку
Лет. = Летопис Матице српске
Нев. = Невен, Чика Јовин лист
Пев. = Певанија Змаја Јована Јовановића, 1882
Поч. = Почетак
Седм. = Седмица, лист за науку и забаву
Свр. = Свршетак
Шт. = Штампано

САДРЖАЈ

НАПОМЕНА

Песме **Толдија, Толдијина старост** и **Отма Мурањ-града,** које су штампане у XIII књизи овог издања, штампане су раније у *Певанији.*
